
НЭГ. ЦАХИМ ОРЧИН ДАХЬ ХҮНИЙ ЭРХИЙГ
ХАМГААЛАХ АСУУДАЛ

Судалгааг удирдсан:

С.Сүхбаатар	Эрдэмтэн нарийн бичгийн дарга, Хууль зүйн ухааны доктор (LL.D)
-------------	-------------------------------------------------------------------

Судалгааны багийн бусад гишүүд:

Б.Түмэндэмбэрэл	Эрдэм шинжилгээний ахлах ажилтан Хууль зүйн ухааны доктор (Ph.D)
Э.Сэлэнгэ	Эрдэм шинжилгээний ажилтан
С.Мягмарсүрэн	Эрдэм шинжилгээний ажилтан

Судалгааг захиалагч: Хууль зүй, дотоод хэргийн яам

Судалгааг гүйцэтгэж хүргүүлсэн огноо: 2022.11.28.

СУДАЛГААНЫ АГУУЛГА

Нэг. УДИРТГАЛ	11
1.1. Судалгааны үндэслэл.....	11
1.2. Судалгааны арга, хамрах хүрээ.....	11
1.3. Судалгааны үр дүн	12
1.4. Судалгааны бүтэц.....	12
Хоёр. Монгол Улс дахь иргэдийн цахим орчны хэрэглээ	13
Гурав. Монгол Улсын цахим орчин дахь хүний эрхийн зөрчлийн төрөл	15
3.1. Худал мэдээлэл тараах.....	15
3.2. Залилах	19
3.3. Хувийн нууцад халдах, задруулах.....	20
3.4. Садар самууныг сурталчлах.....	23
3.5. Оюуны өмчид халдах	25
3.6. Сонгох, сонгогдох эрхэд халдах	26
Дөрөв. Монгол Улсын цахим орчин дахь хүний эрхийн хамгаалалт	31
4.1. Иргэний хууль тогтоомж дахь зохицуулалт	31
4.2. Эрүүгийн хууль болон Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль дахь зохицуулалт	34
4.3. Зөрчлийн хууль, эрх зүйн хэм хэмжээний актын зохицуулалт	37
4.4. Контентын үйлчилгээ эрхлэх зохицуулалтын журам	40
4.5. Зохиогчийн эрхийн тухай хууль	44
4.6. Олон нийтийн сүлжээнд хүний эрхийг хамгаалах тухай хуулийн төсөл..	45
4.7. Хуулийн төсөлд хийсэн дүн шинжилгээ	47
Тав. Цахим орчинд хүний эрхийг хамгаалах талаар харьцуулсан судалгаа .	56
5.1. Япон Улс.....	56
5.2. Бүгд Найрамдах Солонгос Улс	60
5.3. Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс.....	63
5.4. Бүгд Найрамдах Эстони Улс	65
Зургаа. Дүгнэлт	70
Ном зүй	76

НЭГ. УДИРТГАЛ

1.1. Судалгааны үндэслэл

Олон нийтийн цахим сүлжээ нь компьютер, гар утас зэрэг техник хэрэгслийг ашиглан орон зайн хязгаарлалтгүйгээр дэлхийн аль ч өнцгөөс мэдээллийг түгээх, хүлээн авах, харилцаа тогтоох боломжийг хэрэглэгчид олгодог. Энэхүү боломж нь бизнесийн үйл ажиллагааг өргөжүүлэх, хүртээмжтэй байдлыг хангах, хэрэглэгчийн цаг хугацааг хэмнэх, бизнесийн зардлыг бууруулах олон талын ач холбогдолтой нийгмийн зайлшгүй хэрэгцээ болоод байна.

Ийнхүү олон нийтийн цахим сүлжээний хэрэглээ ихсэхийн хэрээр цахим орчин дахь харилцааг тодорхойлох, түүнийг боловсронгуй болгох шаардлага үүсэж байна. Үүний нэг жишээ нь цахим орчин дахь хүний эрхийн зөрчил юм. Тус зөрчил нь “гүтгэх”, “залилах”, “худал мэдээлэл тараах”, “оюуны өмчид халдах” гэх мэт хэлбэрээр дийлэнхдээ илэрч байна. Тиймээс хүний эрхийн зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, түүний үр дагаврыг бууруулах талаарх эрх зүйн зохицуулалтыг тодорхой болгохоос гадна түүнийг олон нийтийн сүлжээ үзүүлэгч үйлчилгээний нөхцөл, өргөдөл, гомдол шийдвэрлэх журамтай уялдуулах шаардлага тулгарч байна.

Монгол Улсад 2022 оны байдлаар нийт хүн амын 80 гаруй хувь нь цахим орчны хэрэглэгч болсон бөгөөд нийт хэрэглэгчдийн 96 хувь нь фэйсбүүк ашиглаж байна гэх тоон судалгаа байна.¹ Ийнхүү цахим хэрэглэгчийн тоо өсөх тусам цахим орчин дахь гэмт хэргийн төрөл болон түүний тоо нэмэгдсээр байна. Тухайлбал, Монгол Улсад цахим гэмт хэргийн тоо 2016 онд 976, 2018 онд 659, 2021 оны эхний хагаст 776 кибер гэмт хэрэг тус тус бүртгэгдсэн нь 2015 оныхоос 79 хувиар өссөн байна. Үүнд оюуны өмчийг хууль бусаар ашиглах, тараах, залилах, илтэд худал мэдээлэл тараах, бага насны хүүхдийн эсрэг садар самууныг сурталчлах зэрэг гэмт хэрэг багтаж байна.

Мөн олон нийтийн сүлжээнд иргэд үзэл бодлоо илэрхийлэхдээ хүнийг гүтгэх, нэр төрд нь халдах тохиолдолд цөөнгүй байна. Иймд цахим орчинд хүний эрхийг хамгаалах эрх зүйн зохицуулалт шаардлагатай гэж үзэж, түүний зорилго, хамрах хүрээ, хязгаарыг тогтоох зорилгоор энэхүү судалгааг гүйцэтгэлээ.

1.2. Судалгааны арга, хамрах хүрээ

Энэхүү судалгаагаар цахим орчин дахь хүний эрхийн зөрчлийн хэлбэрийг тодорхойлохын сацуу “цахим орчин дахь хүний эрхийн зөрчил”-тэй холбогдох эрх зүйн баримт бичиг, холбогдох хуулийн төсөл, гадны зарим орны хууль тогтоомжийг харьцуулан судлах бөгөөд Монгол Улсын олон нийтийн сүлжээн дэх зохистой агуулгын эсрэг гэмт хэрэг, зөрчлийн төрлөөр хязгаарлагдана. Уг судалгааг баримт бичгийн судалгааны арга болон харьцуулсан судалгааны аргыг хослуулан ашиглан гүйцэтгэсэн болно.

¹ Б.Өнөрмаа, Цахим хэрэгсэл ашиглан үйлдэгдэж буй гэмт хэргийн шалтгаан нөхцөл, эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох шаардлага, 2022.02.18, Холбоос: <https://www.mgibar.mn/news/4065>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.20.

1.3. Судалгааны үр дүн

Энэхүү судалгааны ажлаар Монгол Улсын олон нийтийн сүлжээн дэх хүний эрхийн хязгаарлалт түүний эрх зүйн зохицуулалтыг тодорхойлж, хүний эрх зөрчигдөх явдлаас урьдчилан сэргийлэх, таслах зогсоох хүрээнд хийгдэж буй цахим орчин дахь мэдээлэлд хяналт тавих тогтолцоо, бусад улсын сайн туршлагыг тодруулж, оновчтой зохицуулалтыг хэрэгжүүлэх арга замыг тодорхойлоход чиглэнэ.

1.4. Судалгааны бүтэц

Энэхүү судалгааг таван үндсэн бүлгийн хүрээнд гүйцэтгэлээ. Тухайлбал, хоёр болон гуравдугаар бүлэгт Монгол Улсын цахим орчны хэрэглээ, түүний онцлог, цахим орчинд түгээмэл тохиолддог гэмт хэрэг, зөрчлийн илрэх хэлбэрийг судалж, судалгааны хүрээг тодорхойлов. Цахим орчин дахь хүний эрхийн зөрчлийн илрэх хэлбэрийг тодруулахын тулд Монгол Улс дахь хууль тогтоомжид тухайн зөрчлийг хэрхэн тодорхойлж, шүүхийн практикт хэрхэн шийдвэрлэж байгааг судаллаа.

Дөрөв дүгээр бүлэгт дээр дурдсан цахим орчинд илэрч байгаа зөрчлүүдийг иргэний, эрүүгийн, захиргааны журмаар шийдвэрлэх журам, түүнд тулгарч буй асуудлыг тодорхойлохыг зорилоо. Ийнхүү цахим орчинд хүний эрхийг хамгаалж буй өнөөгийн байдлыг тодруулахын хамт “Олон нийтийн сүлжээнд хүний эрхийг хамгаалах тухай” хуулийн төсөл батлагдсанаар Монгол Улсын цахим орчинд хүний эрхийг хамгаалах механизм хэрхэн сайжрах талаар дүгнэн, холбогдох санал зөвлөмжийг өгөв.

Тав дугаар бүлэгт гадны зарим улс орнуудын цахим орчин дахь хүний эрхийн зөрчлийн төрөл, онцлог, түүнийг шийдвэрлэх, хамгаалах механизм, тэдгээрийн давуу ба сул тал, нийтлэг жишгийг тодруулж, 6 дугаар бүлэгт Монгол Улсын цахим орчинд хүний эрхийг хамгаалж буй өнөөгийн байдалд дүгнэлт өгч, түүнтэй холбогдуулан “Олон нийтийн сүлжээнд хүний эрхийг хамгаалах тухай” хуулийн төслийг сайжруулах зөвлөмжийг өгөхийг зорилоо.

ХОЁР. МОНГОЛ УЛС ДАХЬ ИРГЭДИЙН ЦАХИМ ОРЧНЫ ХЭРЭГЛЭЭ

Интернэтэд суурилсан цахим хэрэглээнд тулгуурлан иргэд орон зай цаг хугацааны хязгаарлалтгүйгээр үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлж, мэдээллийг цаг алдалгүй хүлээн авах, түгээх, хэвлэн нийтлэх, эвлэлдэн нэгдэх, зар сурталчилгаа явуулах, цахим арилжаа, үйлчилгээ эрхлэх, авах, урамшуулал, уралдаан тэмцээнд оролцох, хурал, хэлэлцүүлэг, боловсрол, сургалт, үйлчилгээнд хамрагдах боломжтой болсон. Цахим хэрэглээний нийтлэг хэлбэрүүдийг зорилгоор нь төрөлжүүлэн авч үзье. Үүнд:

1. Имэйл буюу захидлаар харилцах
2. Мэдээллийг зайнаас дамжуулах
3. Мэдээллийг хайх, түгээх
4. Цахим арилжаа хийх
5. Цахим сургалт үйлчилгээ
6. Цахим банкны үйлчилгээ
7. Бэлэн бус төлбөр тооцоо
8. Хурал, цуглаан хийх
9. Олон нийтийн сүлжээ ашиглах гэх мэтээр ангилагдах боломжтой.²

Монгол Улсад нийт 2.16 сая интернэт хэрэглэгч, давхардсан тоогоор нийт 2.85 сая олон нийтийн сүлжээ хэрэглэгч, мөн давхардсан тоогоор 2.5 сая Фэйсбүүк хэрэглэгч бүртгэлтэй байна.³

Цахим хэрэглээ өсөхийн хэрээр цахим орчин дахь хүмүүсийн харилцаа илүү өргөжиж, нарийн төвөгтэй болсоор байна. Тухайлбал интернэт, цахим сүлжээг ашиглан эсхүл дамжуулан үйлдэх гэмт хэрэг, зөрчлийн арга хэрэгсэл улам нарийсаж байгааг дурдаж болно.

Монгол Улсад цахим хэрэгсэл ашиглан үйлдэгдэж буй гэмт хэрэг, зөрчлийн төрлүүдийг дурьдвал:

1. Иргэд болон өсвөр насны хүүхдүүдийн цахим хаяг руу садар самуун агууламжтай зураг, бичлэг илгээж садар самуунд уруу татах, сурталчлах, биеэ үнэлэхийг зохион байгуулах;
2. Хуулиар хориглосон бараа бүтээгдэхүүний худалдаа зохион байгуулах буюу галт зэвсэг, хар тамхи, мансууруулах бодис, согтууруулах ундааны зүйл худалдаалах;
3. Бусдыг айлган сүрдүүлэх, гүтгэх, худал мэдээлэл тараах, ялгаварлан гадуурхах;
4. Залилах /онлайн худалдаа нэрээр урьдчилгаа төлбөр авах, иргэний нэрээр хуурамч хаяг үүсгэн ойр дотны хүмүүсээс мөнгө зээлэх, шуурхай зээл олгох нэрийдлээр урьдчилгаа үйлчилгээний төлбөр авах гэх мэт/;

² The introduction to Uses of Internet, Educba.com, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

³ Digital 2022: Mongolia, Datareportal.com, Холбоос: <https://datareportal.com/reports/digital-2022-mongolia#:~:text=There%20were%202.16%20million%20internet,percent>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

5. Мөрийтэй тоглоом зохион байгуулах, сугалаа, уралдаан нэрийдлээр ашиг олох, иргэдийг хохироох;
6. Зохиогчийн зөвшөөрөлгүйгээр түүний бүтээл, туурвилыг хуулбарлан тараах;
7. Мөнгө угаах зорилгоор бага дүнтэй олон тооны гүйлгээ хийх ажлыг зохион байгуулах;
8. Хувь хүний нууц, мэдээлэл технологийн хэрэгсэл, сүлжээнд хууль бусаар нэвтрэх, халдах гэх мэт.⁴

Монгол Улсад 2016 онд 976, 2018 онд 659, 2021 оны эхний хагаст 776 кибер гэмт хэрэг тус тус бүртгэгдсэн нь 2015 оныхоос даруй 79 хувиар өссөн бөгөөд өнгөрсөн дөрвөн жилд цахим гэмт хэргийн хохирогчид нийтдээ 27.4 тэрбум төгрөгийг (ойролцоогоор 9.5 сая ам.доллар) гадаад руу шилжүүлж алджээ.⁵ Цахим гэмт хэрэг гэдгийг “компьютерийн сүлжээгээр дамжин хийгдэж буй өөр өөр төрлийн гэмт хэргүүдийн нийлбэр” гэж тодорхойлсон байдаг.⁶ Кибер гэмт хэргийн тухай конвенцыг боловсруулагчдыг зүгээс хүрээг тодорхойлоход бэрхшээлтэй талаар дурдан төрлийн хувьд дөрөв ангилсан байдаг. Үүнд:

1. Компьютерийн мэдээлэл, сүлжээний бүрэн бүтэн, нууцлагдсан, хүртээмжтэй байдлын эсрэг гэмт хэрэг;
2. Компьютер ашиглаж үйлдэх гэмт хэрэг;
3. Интернет дэх зохистой агуулгын эсрэг гэмт хэрэг;
4. Интернет дэх оюуны өмчийн эсрэг гэмт хэрэг.⁷

Монгол Улсын цахим орчинд үйлдэгдэж буй гэмт хэрэг, зөрчлүүдээс “худал мэдээлэл тараах”, “залилах”, “хувийн нууцад халдах”, “хувийн нууцад задруулах”, “садар самууныг сурталчлах”, “оюуны өмчид халдах”, “сонгуулийн үеэр илт худал мэдээлэл тараах” гэмт хэрэг, зөрчлүүд тус тус нийтлэг үйлдэгдэж байгаа тул дараагийн бүлэгт тус гэмт хэрэг, зөрчлүүдийн талаар дэлгэрэнгүй авч үзнэ.

4 Б.Өнөрмаа, Цахим хэрэгсэл ашиглан үйлдэгдэж буй гэмт хэргийн шалтгаан нөхцөл, эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох шаардлага, 2022.02.18, Холбоос: <https://www.mglbar.mn/news/4065>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.20.

5 Цагдаагийн ерөнхий газар, Цагдаагийн байгууллагын хэмжээнд 2021 онд бүртгэгдсэн гэмт хэрэг, зөрчлийн мэдээ, (УБ, 2021), Холбоос: <https://police.gov.mn/a/5795>.

6 Л.Галбаатар, Кибер гэмт хэргийг шүүхэд хянан шийдвэрлэх нь, (УБ, 2015), 12 дахь тал.

7 Кибер гэмт хэргийн тухай 2001 оны Будапештын конвенц, 2-9 дэх зүйл.

ГУРАВ. МОНГОЛ УЛСЫН ЦАХИМ ОРЧИН ДАХЬ ХҮНИЙ ЭРХИЙН ЗӨРЧЛИЙН ТӨРӨЛ

3.1. Худал мэдээлэл тараах

Монгол Улсад санамсаргүй болон зориудаар илт худал гүтгэлэг зохиох, мэдээллийн эх сурвалжийн үнэн бодит байдлыг шалгахгүйгээр худал мэдээлэл тарааж нэр төрд халдах халдлага зөрчил олон нийтийн сүлжээнд цөөнгүй гарч байна.

1992 оны Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлийн 16.16-д Монгол Улсын иргэн нь “итгэл үнэмшилтэй байх, үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, үг хэлэх, хэвлэн нийтлэх, тайван жагсаал, цуглаан хийх эрх чөлөөтэй” хэмээн зааснаар үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, хэвлэн нийтлэх эрхийг хамгаалсан байна. Хүний итгэл үнэмшилтэй байх, үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх нэгэн хэрэглүүр бол “цахим хэрэглээ” гэж болно.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 19 дүгээр зүйлийн 19.1-т “Төрөөс хүний эрх, эрх чөлөөг хангахуйц эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн болон бусад баталгааг бүрдүүлэх, хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчихтэй тэмцэх, хөндөгдсөн эрхийг сэргээн эдлүүлэх үүргийг иргэнийхээ өмнө хариуцна” гэж заажээ. Иймд аливаа иргэний үзэл бодол бусдын эрх, эрх чөлөөг хөндсөн эсхүл үндэсний аюулгүй байдал, нийгмийн хэв журамд харшилсан тохиолдолд тухайн иргэний үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөг хязгаарлах боломжтой учир бусдын нэр төр, алдар хүнд, ажил хэргийн нэр хүндийг гутаах зорилготойгоор худал мэдээлэл тараасан үйлдлийг Монгол Улсын Эрүүгийн хуульд гэмт хэргийн төрөлд хамааруулж хуульчилсан.

Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн 13.14 дүгээр зүйлийн 13.14.1-т “Хүний нэр төр, алдар хүнд, хуулийн этгээдийн ажил хэргийн нэр хүндэд халдсан илт худал мэдээллийг олон нийтэд тараасан бол дөрвөн зуун тавин нэгжээс нэг мянга гурван зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл хоёр зуун дөчин цагаас долоон зуун хорин цаг хүртэл хугацаагаар нийтэд тустай ажил хийлгэх, эсхүл нэг сараас гурван сар хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах ял шийтгэх”-ээр заажээ.

“Худал мэдээлэл олон нийтэд тараасан” гэж илт худал мэдээллийг нэг буюу түүнээс дээш олон хүнд түгээсэн байхыг ойлгоно.⁸ Мэдээллийг амаар болон бичгээр хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл, цахим орчинд тарааж болно.⁹ Эрүүгийн хуулийн 13.14 дүгээр зүйлд заасан “Худал мэдээлэл тараах” гэмт хэрэг нь 1986 болон 2002 оны Эрүүгийн хуулиудад тусгагдаж байсан түүхэн уламжлалтай. Тухайлбал Монгол Улсын 1986 оны Эрүүгийн хуулийн 117 дугаар зүйлд заасан Гүтгэх гэмт хэргийг “Бусдын нэр төр, алдар хүндийг гутаасан илт худал гүжирдлэг тараасан бол” ял шийтгэхээр, 2002 оны Эрүүгийн хуулийн 111 дүгээр зүйлд заасан Гүтгэх гэмт хэргийг “Хүний нэр төр, алдар хүндийг гутаах зорилгоор илт худал гүжирдлэг тараасан бол” гэмт хэрэгт тооцож ял шийтгэхээр тус тус зүйлчилж байсан байна.

Улсын дээд шүүхийн 2007 оны “Эрүүгийн хуулийн 110, 111 дүгээр зүйлүүдийн зарим заалтыг тайлбарлах тухай” 40 дүгээр тогтоолд “гүтгэх” гэмт хэргийн

8 С.Гантулга, Б.Энхболд нар, Эрүүгийн эрх зүй: тусгай анги, (УБ, 2020).

9 Мөн тэнд.

бүрэлдэхүүнтэй холбоотой тайлбарууд тусгагдсан байна. Тухайлбал тус зүйлд заасан “...худал гүжирдлэг...” гэдэгт илт худал мэдээлэл, баримт сэлтийг ойлгоно гэжээ. Үүнээс үзвэл “илт худал мэдээлэл тараах” гэдэгт “гүтгэх” буюу “гүжирдэх” үйлдлийг ойлгож болно.¹⁰ Үүнээс үзвэл, одоо хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа Эрүүгийн хууль дахь “худал мэдээлэл тараах” гэмт хэрэг нь өөрөөр нэрлэгдсэн “гүтгэх” гэмт хэрэг юм.

“Олон нийт” гэх ойлголтын эрх зүйн хэм хэмжээний хүрээнд тодорхойлсон зүйл байхгүй байх бөгөөд Монгол хэлний тайлбар толинд “ард түмэн, олон хүн” гэсэн утгаар авч үзжээ.¹¹ Улсын дээд шүүхийн 2007 оны “Эрүүгийн хуулийн 110, 111 дүгээр зүйлүүдийн зарим заалтыг тайлбарлах тухай” 40 дүгээр тогтоолд зааснаар “...нийтэд тараасан...” гэж худал гүжирдлэгийг нэг буюу түүнээс дээш хүнд түгээсэн байхыг ойлгоно гэжээ.

Эрүүгийн хуулийн 13.14 дүгээр зүйлд заасан “Худал мэдээлэл” нь дараах хэлбэрээр илэрч болно. Үүнд:

- Худал /хуурамч/ мэдээлэл (Disinformation) гэдэг нь хувь хүн, нийгмийн бүлгүүд, байгууллага, улс оронд хор хохирол учруулахын тулд урьдчилан төлөвлөж зохиосон худал мэдээлэл;
- Ташаа мэдээлэл (Misinformation) гэдэг нь худал мэдээлэл боловч хувь хүн, нийгмийн бүлгүүд, байгууллага, улс оронд хор хохирол учруулах санаа зорилго агуулаагүй, зохиогоогүй мэдээлэл;
- Дэгс мэдээлэл (Mal-information) гэдэг нь бодит байдалд үндэслэсэн боловч хувь хүн, нийгмийн бүлгүүд, байгууллага, эсвэл улс оронд хор хохирол учруулахын тулд ашигласан мэдээлэл.¹²

Гэсэн хэдий ч Монгол Улсын хууль тогтоомжид илт худал мэдээлэл, ташаа мэдээлэл гэх нэр томъёог нэг мөр тайлбарласан, нийтээр баримтлах шинжтэй эрх зүйн зохицуулалт байхгүй байна. 1986 болон 2002 оны Эрүүгийн хуулиар гагцхүү “хүний нэр төр, алдар хүндийг гутаасан эсхүл гутаах зорилгоор” илт худал мэдээлэл тараасан үйлдлийг гэмт хэрэгт тооцож, эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэдэг байсныг анхаарах нь зүйтэй. Одоо хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа Эрүүгийн хуулийн дагуу хүний нэр төр, алдар хүнд, хуулийн этгээдийн ажил хэргийн нэр хүндэд халдсан хэдий ч болгоомжгүйгээр ташаа мэдээлэл тараасан үйлдэлд ч мөн эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэж болохоор байна. Өөрөөр хэлбэл бусдын нэр хүндэд халдах зорилгоор худал мэдээлэл тараах үйлдэл, мэдээллийн эх сурвалжийг хянахгүйгээр ташаа мэдээлэл тараах үйлдэл нь ялгаатай бөгөөд үүнээс үүдэн гарсан эрх зүйн үр дагавар өөр байх ёстойг анхаарах нь зүйтэй.

10 Улсын дээд шүүхийн тогтоол, Эрүүгийн хуулийн 110, 111 дүгээр зүйлүүдийн зарим заалтыг тайлбарлах тухай, №40, 2007.10.29, Холбоос: <http://old.supremecourt.mn/act/view/126>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

11 Монгол хэлний их тайлбар толь, Холбоос: <https://mongoltoli.mn/dictionary/detail/62373>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

12 Хэвлэл мэдээллийн зөвлөл, Сонгуулийн үеийн хэвлэл мэдээллийн эрх зүйн зохицуулалт ба ёс зүй: Мониторингийн тайлан, (УБ, 2020). Холбоос: <http://resource4.sodonsolution.org/mediacouncil/File/2021/02/16/camodbal3xtmtrzi/Songuuliin%20uyiin%20hewlel%20medeelliin%20erh%20zuin%20zohitsuulalt%20ba%20yos%20zui.pdf>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

2020 онд Эрүүгийн хуулийн 13.14 дүгээр зүйлд заасан “Худал мэдээлэл тараах” зүйлээр 193 хүн эрүүгийн хэрэгт холбогдсон байна.¹³

Шүүхийн практикт бусдын нэр хүндэд халдсан илт худал мэдээллийг цахим орчинд тараасан тохиолдлыг гэмт хэрэгт тооцож, ял шийтгэлийг оногдуулан шийдвэрлэж байна. Тухайлбал Өмнөговь аймаг дахь Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхээс шүүгдэгч С.С нь хохирогч иргэн Д.Э-тэй маргалдаж, өөрийн фейсбүүктээ “үйлчлэгчээр ирсэн мэргэжилгүй ажилгүй хүүхэн дарга, даамалтайгаа явалдаж байж эрхлэгчийн энд хүрчхээд зүгээр л байгаарай” гэсэн пост оруулсан нь Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 13.14 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт зааснаар худал мэдээлэл тараах гэсэн гэмт хэргийн шинжийг агуулж байгаа гэж дүгнэн, торгох ялаар шийтгэжээ.¹⁴

Мөн түүнчлэн, иргэн М.Г нь 2020 оны 12 дугаар сарын 24-ний өдөр өөрийн нөхөртэй нь гэр бүлээс гадуур харилцаатай гэх иргэн С.Ц-ын царай төрх бүхий зургийг ашиглаж, улмаар “.. энэ хүнийг таних уу, утас хулгайлчихжээ, бичлэг нь байгаа, арай ч юм хийхгүй байх гэж бодсон чинь авчихсан байх юм” гэх мэтээр facebook орчин дахь нэр бүхий группт сөрөг мэдээлэл байршуулсан үйлдлийг худал мэдээлэл тараах гэмт хэргийн шинжийг хангасан гэж үзсэн ч түүний гэмт хэрэг үйлдсэн нөхцөл байдал, гэм буруугийн хэлбэр, үйлдсэн гэмт хэргийн нийгмийн аюулын шинж чанар, хэр хэмжээ, өөрийн үйлдэлдээ хийж байгаа дүгнэлт, үйлдсэн хэргээ хүлээн зөвшөөрсөн, үйлдсэн гэмт хэргийн улмаас учирсан хохирол, хор уршгийн шинж чанар, бага насны хүүхэдтэй, 9 сартай жирэмсэн, орлогогүй, эрүүгийн хариуцлагыг хөнгөрүүлэх нөхцөл байдал зэргийг харгалзаж эрүүгийн хариуцлагаас чөлөөлжээ.

Мөн “Нээлттэй нийгэм форум болон Хууль зүйн мэдээлэл, судалгааны хамтын ажиллагааны нийгэмлэгийн нэр бүхий судлаачид шүүхээр шийдвэрлэгдсэн худал мэдээлэл тараах гэмт хэрэг, түүний шүүхийн шийдвэрт дүн шинжилгээ хийн, нэгтгэн дүгнэж дор дурдсан дүгнэлтийг гаргасан байна. Үүнд:

- “...Эрүүгийн хуулийн 13.14 дүгээр зүйлд заасан “худал мэдээлэл тараах” гэмт хэргийг шалгах, шийдвэрлэхдээ “илт худал мэдээлэл” гэсэн ойлголтод тодорхой үйл баримт, болсон үйл явдалд үнэлэлт дүгнэлт өгсөн, шүүмжилэн нэр хүндийг гутаасан, халдсан, бодит баримтыг бүрэн гүйцэт бус, алдаатай мэдээлэл тараасан, сөрөг мэдээллийг хамруулан эрүүгийн журмаар шалгаж, шүүхээс гэм буруутайд тооцох асуудал гарч байгаа нь үг хэлэх эрх, мэдээллийн эрх чөлөөний зарчимд нийцэхгүй байна.”
- “...Худал мэдээлэл тараах гэмт хэргийг шалгах, хянан шийдвэрлэх ажиллагаа нь хэт нэг талыг барьсан, хэргийн нотолбол зохих нөхцөл байдлыг бүрэн шалгаж тогтоохгүй, зөвхөн гомдол, өргөдөл гаргагч этгээдийн өгсөн мэдээлэл, баримтад тулгуурлан үнэн, худлыг шүүн дүгнэлт хийх, мэдээлэл тараасан этгээдийг буруутгах хандлага, практик мөрдөн шалгах, прокурор, шүүхийн шатанд бодитой байна.”

¹³ Мөн тэнд.

¹⁴ Өмнөговь аймгийн Ханбогд сум дахь сум дундын эрүүгийн хэргийн шүүх тогтоол, Дугаар 2021/ШЦТ/94, 2021.06.18, Холбоос: https://shuukh.mn/single_case/56903?daterange=2021/01/01%20-%202021/11/21%20&id=1&court_cat=2&bb=1, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

- "...Худал мэдээлэл тараах гэмт хэрэгт хохирогч нь нэр бүхий тодорхой этгээд биш харин хорио цээрийн дэглэмийн үед уртасгасан цагаар үүрэг гүйцэтгэн ажиллаж байгаа нийт төрийн албан хаагчийн ажил хэргийн нэр хүндийг гутаан доромжилсон илт худал мэдээллийг тараасан гэж иргэнийг буруутган яллаж ял шийтгэсэн тохиолдол гарчээ. Эрүүгийн хуульд заасан "худал мэдээлэл тараах" гэмт хэргийн зүйл, заалтыг төрийн алба, төрийн алба хаагчдыг үл хүндэтгэх, ажил хэргийн нэр хүндийг гутаасан гэсэн үзэл хандлагын үүднээс төрийн байгууллага ашиглан, иргэдийн эсрэг гомдол, өргөдөл гаргах тохиолдол гарсан байна. (Хөвсгөл аймаг дахь сум дундын эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн шийтгэх тогтоол, 2020.4.3, №00112)"¹⁵ гэжээ.

Нэгдсэн Үндэсний Байгууллагын Хүний Эрхийн Зөвлөлөөс бүх улс орнуудад "гүтгэх гэмт хэргийг эрүүгийн хуулиас хасах арга хэмжээ авахыг зорих, эрүүгийн хуулийг хамгийн ноцтой тохиолдлуудад л хэрэглэх, ингэхдээ хорих ялыг хэзээ ч ашиглахгүй байх"-г зөвлөжээ. "Худал мэдээлэл тараах" гэмт хэргийг Монгол Улсын Эрүүгийн хуулиас хасахгүй тохиолдолд ямар тохиолдлыг гэмт хэрэгт тооцож эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх талаар нарийвчлан тодорхойлох нь зүйтэй. Монгол Улсын иргэн өөрийн нэр төр, алдар хүнд, ажил хэргийн нэр хүндийг гутаасан худал мэдээлэл тараасан этгээдийн эсрэг иргэний шүүхэд нэхэмжлэл гаргах, учирсан хохирлоо шаардах боломжтой тул эрүүгийн шүүх ямар бүрэлдэхүүнийг хангасан үйлдлийг хянах талаар ялгаа заагийг тогтоох шаардлагатай байсаар байна.

Иймд юун түүнд Эрүүгийн хуульд заасан "Худал мэдээлэл тараах" гэмт хэргийн субъектив талыг тусгайлан тодорхойлох нь зүйтэй. Гэвч гагцхүү субъектив талыг тусгах нь хангалтгүй.

НҮБ-ын Хүний Эрхийн Зөвлөл, Европын Холбооны Хүний Эрхийн Шүүх болон бусад иргэний нийгмийн байгууллагуудаас аливаа төрийн албан хаагч, улс төрийн албан хаагч нь жирийн иргэнээс илүү шүүмжлэлд тэсвэртэй байх ёстой тул үүнээс үүдэх ялгаатай үр дагаврыг хууль тогтоомжид тусгах шаардлагатай гэдэгт санал нэгддэг.¹⁶ Тухайлбал Европын Холбооны Парламентаас гишүүн орнууддаа "төрийн албан хаагчдад зориулсан өндөржүүлсэн хамгаалалтыг гүтгэлэгтэй холбоотой хууль тогтоомжоос хасах"-ыг үүрэг болгожээ.¹⁷

Европын аюулгүй байдал, хамтын ажиллагааны байгууллагаас Андорра, Болгарь, Франц, Герман, Итали, Монакка, Нидерланд, Португал, Турк зэрэг гишүүн улс орнуудад төрийн албан хаагчийн талаар худал мэдээлэл тараасан тохиолдолд илүү хүнд хариуцлага ногдуулж байгаа тухайд шүүмжлэлтэй хандсан байна.¹⁸

Армени, Гүрж, Бүгд Найрамдах Босни ба Херцеговина, Ирланд, Киргизстан, Монтенегро, Норвеги, Румын, Холбооны Бүгд Найрамдах Социалист Югослав, Их Британи, АНУ, Украин улсууд гүтгэх, доромжлох, сонгуулийн үеэр илт худал

15 Нээлттэй нийгэм форум, Худал мэдээлэл тараах гэмт хэргийг хянан шийдвэрлэж буй практик: Илт худал мэдээлэл гэх ойлголтын эрүүгийн эрх зүйн асуудал, (УБ, 2021), Холбоос: https://cdn.green-soft.mn/uploads/users/3092/files/Misinformation%20Crime_Web%20version.pdf, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

16 Dunja Mijatović, Defamation and Insult Laws in the OSCE Region: A Comparative Study, Organization for Security and Co-operation in Europe The Representative on Freedom of the Media, 2017.

17 The Parliamentary Assembly of the Council of Europe, Resolution 1577, 2007.

18 Dunja Mijatović, Defamation and Insult Laws in the OSCE Region: A Comparative Study, Organization for Security and Co-operation in Europe The Representative on Freedom of the Media, 2017.

мэдээлэл тараах зэрэг гэмт хэргийг эрүүгийн хуулиас хасаж, иргэний журмаар шийдвэрлэдэг болсон байна. Мөн хэдийгээр Канад¹⁹, Люксембург²⁰, Швейцарь²¹ болон Дани²² улсын Эрүүгийн хуульд гүтгэх гэмт хэрэг тусгагдсан боловч худал мэдээлэл гэдгийг мэдээгүй бөгөөд өөрийн чиг үүргийг хэрэгжүүлэх эсхүл нийтийн эрх ашгийн төлөө мэдээллийг нийтэлсэн, тараасан тохиолдолд гэмт хэрэгт тооцохгүй байхаар тусгайлан тусгажээ.

Молдова улсад гүтгэх гэмт хэргийг хуульчилсан ч төрийн албан хаагч аль ч журмаар гомдол гаргах эрхгүй байхаар зохицуулсан байна.²³ Финланд, Франц, Малта, Казакстан, Нидерланд улсад гүтгэх гэмт хэргийг мөн адил хуульчилсан хэдий ч уг хэргийг гагцхүү хохирогчийн гомдлоор үүсгэдэг. Өөрөөр хэлбэл прокурорын санаачилгаар хэргийг үүсгэх боломжгүй байна.

Эндээс үзвэл төрийн албан хаагчийн нэр төр, алдар хүнд, ажил хэргийн нэр хүндийг гутаах зорилгоор илт худал мэдээлэл тараасан үйлдлийг Эрүүгийн хуульд заасан “Худал мэдээлэл тараах” гэмт хэрэгт хамааруулахгүй байх, эсхүл дээрх тохиолдолд эрүүгийн хариуцлагын хэмжээ илүү бага байх зэргээр ялгамжтай зохицуулалт хийх нь олон улсын хүний эрхийн стандартад нийцэж байна.

3.2. Залилах

Эрүүгийн хуулийн 17.3 дугаар зүйлд зааснаар “Хуурч, эсхүл баримт бичиг, эд зүйл, цахим хэрэгсэл ашиглаж, эсхүл зохиомол байдлыг зориудаар бий болгох, сүсэг бишрэлийг далимдуулах, бодит байдлыг нуух замаар бусдыг төөрөгдөлд оруулж, эсхүл нэр хүнд, урьдын харилцааны явцад бий болсон итгэлийг урвуулан ашиглаж эзэмшигч, өмчлөгчийн эд хөрөнгө, эд хөрөнгийн эрхийг шилжүүлэн авсан” үйлдлийг “залилах” гэмт хэрэгт тооцдог.

Цахим орчин дахь залилах гэмт хэргийн түгээмэл хэлбэр нь хууль бусаар бусдын цахим хаягаар нэвтэрч зохиомол байдал үүсгэж бусдыг хуурах тохиолдол юм. Тодруулбал, шүүгдэгч нь:

- 2020 оны 06 дугаар сарын 06-ны өдөр фейсбүүкийн хэрэглэгч Г.Т-н хаягт хууль бусаар нэвтэрч, түүний найз М-с “мөнгө зээлээч” гэж өөрийн дансандаа 350,000 төгрөг шилжүүлэн авч, Баянзүрх дүүргийн 9 дүгээр хорооны нутаг дэвсгэрт байрлалтай Хаан банкны автомат тооцоолуурын машин(АТМ)-с гарган авч залилсан,
- 2020 оны 06 дугаар сарын 06-ны өдрийн 22 цагийн орчимд фейсбүүкийн хэрэглэгч Б.Д-н хаягт хууль бусаар нэвтэрч, түүний найз А.А-с мөн адил мөнгө зээлэхийг гуйж өөрийн дансандаа 3,000,000 төгрөг шилжүүлэн авч, Баянзүрх дүүргийн нутаг дэвсгэрт байрлалтай Голомт банкны автомат тооцоолуурын машин(АТМ)-с гарган авч залилсан гэмт хэрэг үйлдсэн нь холбогдох нотлох баримтаар нотлогдсон зэргийг дурдаж болно.

19 Criminal Code of Canada (R.S.C., 1985, c. C-46), Холбоос: <http://lawslois.justice.gc.ca/eng/acts/C-46/>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

20 Criminal Code of Luxembourg, Холбоос: <http://legilux.public.lu/eli/etat/leg/code/penal>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

21 Criminal Code of Switzerland, Холбоос: <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19370083/index.html>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

22 Criminal Code of Denmark, Холбоос: <https://www.retsinformation.dk/Forms/r0710.aspx?id=181992>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

23 The Law on freedom of expression of the Republic of Moldova, No. 64, 2010.

Мөн түүнчлэн аливаа этгээдтэй цахим орчинд тодорхой бараа, үйлчилгээ нийлүүлэхээр тохиролцох замаар илэрдэг. Тодруулбал, шүүгдэгч нь 2020 оны 09 дүгээр сарын 03-ны орой “Захиалгат модон тавилга хийнэ” гэсэн зар тавьж фэйсбүүкээр хохирогчтой холбогдож хоёр ширхэг тавилга долоо хоногийн дотор хийж өгөхөөр тохиролцон урьдчилгаа болгож талыг нь буюу 600,000 төгрөг авсан. Тохирсон хугацаанд хохирогч нь шүүгдэгчтэй утсаар болон фэйсбүүк хаягаар холбогдох гэж оролдсон боловч хариу өгөлгүй удсан. Шүүгдэгчийн үйлдсэн уг үйлдэл нь Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 17.3 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан залилах гэмт хэргийн “...хуурч, ..эзэмшигч, өмчлөгчийн эд хөрөнгийг... шилжүүлэн авсан” шинжийг хангасан гэж шүүх үзсэн бөгөөд тус үйлдлийн гэмт хэргийн бүрэлдэхүүний шинж хангагдсан тул шүүхээс 500,000 төгрөгөөр торгож шийдвэрлэсэн.²⁴

Залилах гэмт хэрэг 2012-2018 онд жилд дунджаар 1,967 бүртгэгдэж байсан бол 2018-2021 онд 4,472, 2021 онд 6,558 бүртгэгдэж, жил дараалан хурдацтай өсөж байна.²⁵ Тухайлбал 2022 оны эхний 5 сард 5,523 гэмт хэрэг бүртгэгдэж нийт гэмт хэргийн 32.8 хувийг эзэлж байгаа нь 2020 оны жилийн эцсээс 1,253 хэргээр их, 2021 оны жилийн эцсээс 1,035 хэргээр бага байгаа нь энэ оны жилийн эцсээр 11,000 орчим хэрэг болох төсөөлөлтэй байгаа талаар салбарын мэргэжилтэн дурджээ.²⁶

Энэ оны эхний таван сарын байдлаар залилах гэмт хэргийн 3,618 буюу 65.5 хувь нь цахим орчинд үйлдэгджээ. Үүний 1,233 буюу 34.1 хувь фэйсбүүкээр мөнгө зээлэх, бараа худалдан авалт хийх, цахим орчинд харилцаа тогтоон тухайн хүнийхээ илтгэлийг олж мөнгө шилжүүлэх хүсэлт илгээх, бага хүүтэй зээл санал болгож урьдчилгаа шимтгэл авах, олны танил хүмүүс болон байгууллагын нэрийг барьж азтан тодруулах зэргээр, 754 буюу 20.8 хувь нь хандив тусламж авахаар цахим орчинд хандсан иргэдийн фэйсбүүк хаягийг ашиглан хуурамч данс нээж залилсан, 110 буюу 3.0 хувь нь байр түрээслэх, 1,476 буюу 40.1 хувь нь бараа худалдан авалт, зээл авахаас өмнө шимтгэл төлөх, найз нөхдийн нэртэй хуурамч хаягаас яаралтай мөнгө зээлэх хүсэлтийг явуулж урьдчилан бэлтгэсэн дансанд мөнгийг шилжүүлж авах зэрэг арга хэлбэрээр үйлдэгджээ.²⁷

3.3. Хувийн нууцад халдах, задруулах

Эрүүгийн хуулийн 13.10 дүгээр зүйлд зааснаар “Хувь хүний нууцад халдах” гэж хувь хүний хуулиар хамгаалагдсан нууцыг хууль бусаар олж авсан, бусдад дамжуулсан үйлдлийг хэлнэ. Халдлагын зүйл нь хувь хүний нууц байна.²⁸

“Хувь хүний нууцыг задруулах” гэж амаар болон бичгээр, тухайлбал яриа, захидал, тайлбар бичих, унших зэргээр бусдад дамжуулах, мэдээлэх үйлдэл эсхүл уг нууцыг хадгалах үүргээ биелүүлээгүй байхыг ойлгоно.²⁹ Энэ гэмт хэргийн халдлагын зүйл нь хувь хүний нууц байна.³⁰ Тус гэмт хэргүүдийг “харилцаа холбоо,

24 Хан-Уул дүүргийн эрүүгийн хэргийн шүүхийн тогтоол, Дугаар 2021/ШЦТ/247, 2021.05.13, Холбоос: <https://shuukh.mn>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

25 Цагдаагийн хошууч Э.Уянга, “Залилах гэмт хэргээс учирсан хохирол 2021 онд 143.9 тэрбум төгрөг болж өссөн”, Eagle.mn, 2022.06.17. Холбоос: <http://eagle.mn/r/103067>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

26 Е.Барсболд, “Цахим орчинд үйлдэгдсэн залилах гэмт хэргийн улмаас улсын хэмжээнд 5.6 тэрбум төгрөгийн хохирол учирсан”, (Сурв. П.Зоригт), 2022.06.17, Холбоос: <https://ikon.mn/n/215j>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

27 Мөн тэнд.

28 С.Гантулга, Б.Энхболд нар, Эрүүгийн эрх зүй: тусгай анги, (УБ, 2020).

29 Мөн тэнд.

30 Мөн тэнд.

цахим сүлжээ ашиглан” үйлдсэн бол хүндрүүлэх бүрэлдэхүүнд тооцогдоно.³¹

Үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлийн 16.13 дахь хэсэгт “Халдашгүй, чөлөөтэй байх эрхтэй. ... Иргэний хувийн ба гэр бүл, захидал харилцааны нууц орон байрны халдашгүй байдлыг хуулиар хамгаална” гэж зааснаар иргэний хувийн нууцыг үндсэн эрхэд тооцон хамгаалсан байна. Өөрөөр хэлбэл хүний хувийн нууцыг өөрийнх нь зөвшөөрөлгүй нийтэд дэлгэрүүлсэн үйлдэл нь хүний халдашгүй байдлын эсрэг үйлдэл бөгөөд энэхүү үйлдлээс үүдэн гарсан гэм хорыг иргэний болон эрүүгийн журмаар арилгах хуулийн хариуцлага хүлээх юм.

Ийнхүү хуулиар хамгаалсан нууцад хамаарах мэдээг тухайн иргэний өөрийнх нь зөвшөөрөлгүй нийтэд тараасан бол иргэн өөрт учирсан гэм хороо арилгуулахаар шаардах эрхтэй талаар Иргэний хуульд зохицуулжээ.³² Тухайлбал, ИХ-ийн 21.4-т “Хуулиар тогтоосон хувийн нууцад хамааралтай мэдээг өөрийнх нь зөвшөөрөлгүйгээр тарааснаас гэм хор учирсан гэж үзвэл иргэн уг гэм хорыг арилгахыг шаардах эрхтэй.” гэж, мөн тус хуулийн 21.5-д “Иргэний дүрсийг гэрэл зураг, кино, дүрс бичлэгийн хальс, хөрөг зураг болон бусад хэлбэрээр өөрийнх нь зөвшөөрөлгүйгээр нийтэлсэн, олон нийтэд үзүүлснээс гэм хор учирсан гэж үзвэл тухайн этгээд гэм хорыг арилгахыг шаардах эрхтэй” гэж тус тус заасан байна.

Хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа Эрүүгийн хуульд хүний хувийн нууцын халдашгүй байдлын эсрэг дараах гэмт хэргүүд хуульчлагдсан байна. Үүнд:

1. Хувь хүний хуулиар хамгаалагдсан нууцыг хууль бусаар олж авсан, бусдад дамжуулах гэмт хэргийг үйлдэхдээ харилцаа холбоо, цахим хэрэгсэл ашиглаж эсхүл эрх бүхий албан тушаалтан хуульд заасан үндэслэл, журмыг зөрчиж үйлдсэн бол таван мянга дөрвөн зуун нэгжээс хорин долоон мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, эсхүл нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ гэжээ. (13.10.2.1) Цахим хэрэгсэл ашигласан гэж цахилгаан холбоо, радио телевиз, шуудан, мэдээлэл технологийн бүх төрөл, эсхүл стандарт IP протоколыг ашиглан өгөгдлийг дамжуулах боломж бүхий харилцан холбогдсон компьютеруудын сүлжээг ашиглан хувь хүний нууцад халдсан байхыг ойлгоно.³³
2. Хувь хүний хуулиар хамгаалагдсан нууцыг олж мэдсэн хүн өөрийнх нь зөвшөөрөлгүйгээр задруулахдаа харилцаа холбоо, цахим сүлжээ ашигласан бол таван мянга дөрвөн зуун нэгжээс хорин долоон мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, эсхүл нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ. (13.11.2.1)

Түүнчлэн Хүн худалдаалахтай тэмцэх тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1 хэсэг дэх хэвлэл, мэдээллийн байгууллага хохирогчийн бичгээр гаргасан зөвшөөрөлгүйгээр хохирогчийн талаарх мэдээлэл, гадаадын иргэнтэй гэр бүл болоход зуучлах тухай зар сурталчилгаа, хүн худалдаалах гэмт хэрэг үйлдэгдэхэд хүргэхүйц бүх төрлийн хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл, холбоо, цахим сүлжээ ашигласан ил буюу далд зар сурталчилгаа тараахыг нарийвчлан хоригложээ.

31 Монгол Улсын Эрүүгийн хууль, 13.10.2.1 болон 13.11.2.1 дэх хэсэг.

32 Ё.Кают нар, Иргэний хуулийн тайлбар, (УБ, 2010), 38 дахь тал.

33 С.Гантулга, Б.Энхболд нар, Эрүүгийн эрх зүй: тусгай анги, (УБ, 2020).

Монгол Улсын Иргэний хуульд заасны дагуу иргэн өөрийн хувийн нууцад хамааралтай мэдээг өөрийнх зөвшөөрөлгүйгээр нийтэлсэн этгээдээс болон түүний нэр төрийг гутаасан этгээдээс гэм хороо арилгуулахаар шаардах эрхтэй бөгөөд цагдаагийн байгууллагад гомдол гаргах эрхтэй ч мэдээллийг устгуулах хүсэлт гаргах зохицуулалт хуульд тусгагдаагүй.

Монгол Улсын Хүний хувийн мэдээллийг хамгаалах тухай хуульд дээрх хүсэлтийн эрх зүйн үндсийг тодорхойлсон байх бөгөөд тус хуульд зааснаар “хүний хувийн мэдээлэл” гэж хүний эмзэг мэдээлэл болон хүний эцэг /эх/-ийн нэр, өөрийн нэр, төрсөн он, сар, өдөр, төрсөн газар, оршин суугаа газрын хаяг, байршил, иргэний бүртгэлийн дугаар, хөрөнгө, боловсрол, гишүүнчлэл, цахим тодорхойлогч, хүнийг шууд болон шууд бусаар тодорхойлох, эсхүл тодорхойлох боломжтой бусад мэдээллийг, “хүний эмзэг мэдээлэл” гэж хүний үндэс, угсаа, шашин шүтлэг, итгэл үнэмшил, эрүүл мэнд, захидал харилцаа, генетик болон биометрик мэдээлэл, тоон гарын үсгийн хувийн түлхүүр, ял эдэлж байгаа болон ял эдэлсэн эсэх, бэлгийн болон хүйсийн чиг баримжаа, илэрхийлэл, бэлгийн харьцааны талаарх мэдээллийг ойлгохоор байна.³⁴ Дээрх мэдээллүүдийг агуулсан аливаа мэдээлэл нь бодит байдалд нийцсэн, үнэн мэдээ байж болох ч хувь хүний нууцад хамаарч байгаа тул иргэний өөрийнх зөвшөөрөлгүйгээр тараасан бол иргэн учирсан гэм хороо шаардах боломжтой бөгөөд уг зохицуулалт дэлхийн улс орнуудад түгээмэл байдаг.

Иймд дээрх мэдээллүүд нь хэдийгээр бодит байдалд нийцсэн боловч тухайн мэдээллийг түүний зөвшөөрөлгүйгээр олон нийтийн сүлжээнд нийтэлж, бусдад тараах нь мэдээллийн эзний хүний эрхэм чанар, халдашгүй байдал, бусад хууль ёсны ашиг сонирхолд сөргөөр нөлөөлдөг тул Монгол Улсын хууль тогтоомжийн дагуу хүний эрхийн зөрчилд тооцож байна.

Шүүхээр хүний нууцад халдах, задруулах гэмт хэргийг шийдвэрлэсэн тохиолдлууд олон байна. Гэмт хэрэг үйлдсэн байдал, илрэх хэлбэрүүдийг үзвэл:

1. Иргэн С.А нь 2019 оны 5 дугаар сарын 28-ны өдөр Увс аймгийн цахим сүлжээ болох “Увсад тавтай морил” фейсбүүк хаягт өөрийн С-ийн А гэх фейсбүүк хаягаас хувь хүний хуулиар хамгаалагдсан нууц буюу Увс аймгийн Улаангом сумын 10 дугаар багийн иргэн Ц.Ц-ын Увс аймгийн нэгдсэн эмнэлгийн төрөх эмэгтэйчүүдийн тасагт перитонит буюу хэвлийн хялтангийн үрэвсэл гэх оношоор 2016 оны 5 дугаар сарын 28-ны өдөр хэвтэн эмчлүүлж, хагалгаа хийлгэж эмчилгээ хийгдэх үед өвчтөнтэй холбоотой хөтлөгдсөн маягт болох “эхийн эндэгдэл, ноцтой хүндрэлийг мэдээлэх маягт”-ыг хохирогч Ц.Ц-ын зөвшөөрөлгүйгээр задруулсан байна.³⁵ Гэвч тус мэдээллийг хувийн нууцад хамаарах мэдээлэл эсэхийг шүүгдэгч мэдээгүй нь нотлогдсон тул цагаатгажээ.
2. Шүүгдэгч Э.У нь 2019 оны 10 дугаар сарын 12-ны өдөр Д овогтой М-гийн фэйсбүүк хаягт хууль бусаар нэвтэрч бусадтай харьцсан чат, зургийг хуулбарлан авч цахим төхөөрөмж, мэдээллийн сүлжээнд хууль бусаар халдаж мэдээллийг хуулбарлаж авсан, дамжуулсан.³⁶

34 Хувь хүний мэдээллийг хамгаалах тухай хууль, 4.1.11 болон 4.1.12 дах хэсэг.

35 Увс аймаг дахь сум дундын эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн цагаатгах тогтоол, Дугаар 70, 2020.06.20, Холбоос: <https://shuukh.mn>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

36 Хан уул дүүргийн эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн шийдвэр, Дугаар 256, 2020.04.04, Холбоос: <https://shuukh.mn>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

3. Шүүгдэгч Б.Э нь 2016 оны 01 дүгээр сард тусгай техник хэрэгсэл буюу Леново маркийн зөөврийн компьютероос хуурамч фишинг сайтад нэвтэрч хохирогч Б, А, З нарын фэйсбүүк хаягт нэвтрэх нэр, нууц үгийг мэдэж авч улмаар тэдгээрийн фэйсбүүк хаягаар нэвтэрч хувийн захидал харилцаа, зурган файлыг авч задруулж захидал, харилцааны нууцын халдашгүй байдлыг зөрчсөн.³⁷

3.4. Садар самууныг сурталчлах

“Садар самууныг сурталчлах” гэж бэлгийн дур хүслийг өдөөх зорилгоор хурьцал үйлдэхийг болон хүний бэлэг эрхтнийг илтээр хэвлэл, ном зохиол, кино, дүрс, дуу авианы бичлэг болон бусад хэлбэрээр уншуулах, сонсгох, үзүүлэхийг ойлгоно.³⁸

Харин “хүүхдийн эсрэг садар самууныг сурталчлах гэдэг нь хэвлэл, ном зохиол, зураг, кино, дүрс бичлэг, бусад зүйлийг зориуд үзүүлсэн, өгсөн, сурталчилсан гэж хүүхдийн хүмүүжил, төлөвшил, эрх, ашиг, сонирхол, нийгмийн ёс суртахуунд сөргөөр нөлөөлөхүйц бэлэг эрхтэн, бэлгийн харьцаа, бэлгийн харьцааны шинжтэй хүч хэрэглэсэн үйлдлийг үзүүлсэн хэвлэл, зураг, дүрс бичлэгийг хүүхдэд үзүүлэх, сонсгох, өгөх, сурталчлах үйлдлийг ойлгоно.³⁹

Монгол Улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээ болох “Хүүхдийн эрхийн тухай конвенц”-ын 34 дүгээр зүйлд зааснаар “Оролцогч улсууд хүүхдийг бэлгийн замаар ашиглан мөлжих бүхий л хэлбэрээс хамгаалах үүрэг хүлээх бөгөөд оролцогч улсууд урьдчилан сэргийлэхэд чиглэсэн үндэсний, хоёр талт болон олон талт шаардлагатай бүх арга хэмжээг авах үүрэгтэй. Үүнд:

- a. хүүхдийг бэлгийн хууль бус аливаа ажиллагаанд татан оролцуулах буюу шахалт үзүүлэх;
- b. хүүхдийн биеийг үнэлүүлэх буюу бэлгийн хууль бус бусад ажиллагаанд ашиглан мөлжих;
- c. хүүхдийг садар самуун үзүүлбэр болон түүнийг сурталчилсан материалд ашиглах.”

Сүүлийн үед цахим сүлжээг ашиглан садар самууныг сурталчлах хандлага ихэсч байгаа боловч садар самууныг сурталчилсан контентыг хязгаарлах, устгах, портол сайтыг хаах гэх мэтчилэн ажиллагаа дутмаг хийгдэж байгаа төдийгүй үүний талаарх ойлголтыг тодорхойлох шаардлагатай байна.

Цахим сүлжээ ашигласан гэж хүүхэд оролцуулж садар самууныг сурталчилсан хэвлэл, ном зохиол, зураг, кино, дүрс бичлэг, бусад зүйлийг бэлтгэх, борлуулах, тараах, хадгалах үйлдэлдээ цахим сүлжээ ашигласан байхыг ойлгоно.⁴⁰ “Хүүхдийн порнограф гэдэгт дараах зүйлийг дүрсэлсэн байхыг ойлгоно.⁴¹ Үүнд:

- бэлгийн харилцаанд бага насны хүүхэд оролцож байгаа;

37 Сонгинохайрхан дүүргийн эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн шийдвэр, Дугаар 98, 2016.08.15, Холбоос: <https://shuukh.mn>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

38 Садар самуун явдалтай тэмцэх тухай хууль, 3.1.1 дэх хэсэг.

39 С.Гантулга, Б.Энхболд нар, Эрүүгийн эрх зүй: тусгай анги, (УБ, 2020).

40 Мөн тэнд.

41 Л.Галбаатар, Кибер гэмт хэргийг шүүхэд хянан шийдвэрлэх нь, (УБ, 2015), 12 дахь тал.

- бэлгийн харилцаанд бага насны хүүхэд шиг харагдах хүн оролцож байгаа;
- бэлгийн харилцаанд бага насны хүүхэд оролцож байгааг харуулах бодит зураг багтдаг.

Монгол Улсын Садар самуун явдалтай тэмцэх тухай хуулиар садар самууныг сурталчлах, биеэ үнэлж явалдахтай тэмцэх болон эротик сурталчилгаа, үйлчилгээг журамлахтай холбогдсон харилцааг зохицуулдаг бөгөөд тус хуулийн 5 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Хэвлэл, мэдээллийн хэрэгслээр садар самууныг сурталчлахыг хориглох”-оор зохицуулсан байна. Тус хуулийн зохицуулалтын дагуу “эротик” буюу гоо сайхны таашаал төрүүлэх зорилгоор бүтээгдсэн кино, дүрс бичлэг, жүжиг, бүжиг, тайчих урлаг, үзүүлэн тоглолт, уралдаан, тэмцээн, бусад үзвэрийг эрүүл мэнд, нийгмийн хамгаалал, соёлын болон хууль зүйн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагуудын дэргэдэх зөвлөл /цаашид “Зөвлөл” гэнэ/ хянаж, тусгай цэг, газарт үзүүлэх зөвшөөрөл олгодог.⁴² Гэвч ямар ч тохиолдолд телевизийн нийтийн сувгаар дамжуулах, 18 насанд хүрээгүй хүнд үзүүлэхийг хориглоно.⁴³

Мөн Монгол Улсын Эрүүгийн хуульд зааснаар хүүхдэд садар самууныг сурталчилсан хэвлэл, ном зохиол, зураг, кино, дүрс бичлэг, бусад зүйлийг зориуд үзүүлсэн, өгсөн, сурталчилсан; хүүхдээр садар самуун үйлдэл хийлгэсэн; хүүхдэд биеэ үнэлэх, бэлгийн харьцаанд орохыг санал болгосон гэмт хэрэг үйлдсэнд тооцож ял шийтгэнэ. (16.8.1). Тус хуулийн 16.9.1 дэх хэсэгт “Хүүхэд оролцуулж садар самууныг сурталчилсан хэвлэл, ном зохиол, зураг, кино, дүрс бичлэг, бусад зүйлийг бэлтгэсэн, борлуулсан, тараасан, хадгалсан бол таван мянга дөрвөн зуун нэгжээс хорин долоон мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, эсхүл нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэдэг. Энэ гэмт хэргийг кибер орчныг ашиглаж арван мянган нэгжээс дөчин мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл хоёр жилээс найман жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.” (16.9.2.1) Зөрчлийн тухай хуулиар “Зөвшөөрөлгүйгээр хэвлэл, ном, зохиол, зураг, кино, дүрс бичлэг бэлтгэх, тараах, борлуулах замаар олон нийтийн хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр садар самууныг сурталчилсан нь эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээргүй бол хууль бусаар олсон хөрөнгө, орлогыг хурааж хүнийг нэг зуун тавин нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг нэг мянга таван зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно. (6.8.1)”

Үүнээс дүгнэвэл насанд хүрэгчдийн болон хүүхдийн эсрэг садар самууныг цахим орчинд сурталчлах, хэвлэн нийтлэх нь хүний эрхийн зөрчил мөн бөгөөд Харилцаа холбооны зохицуулах хороо нь хүүхдийн хөгжилд сөрөг нөлөөтэй, хууль бус контентын зохицуулалтын талаар Үүрэн холбооны болон Интернэтийн үйлчилгээ эрхлэгчидтэй 2013 оноос хойш хамтран ажиллаж, арга хэмжээ авч хэрэгжүүлж байгаа. Монгол Улсын хууль тогтоомжийг зөрчсөн утга агуулгатай контентыг нийтэлсэн тохиолдолд эрх бүхий байгууллагын шийдвэр, дүгнэлтээр хууль зөрчсөн вэб сайтыг хар жагсаалтанд оруулж DNS системийн бүртгэлээр Монгол Улсын нутаг дэвсгэрээс хандах хандалтыг хязгаарлах технологийн арга хэмжээ авдаг. 2021 оны байдлаар гадаад, дотоодын 1120 орчим веб сайтын хандалтыг хязгаарласан байна. Ихэвчлэн оюуны өмчийн эрхийн зөрчилтэй, садар самуун, порнографыг сурталчилсан асуудалтай веб сайтууд байна. Гэсэн хэдий ч

42 Садар самуун явдалтай тэмцэх тухай хууль, 9.1 дэх хэсэг.

43 Мөн тэнд, 8.2 дахь хэсэг.

энэхүү арга хэмжээ нь хангалттай үр дүнд хүрч чадахгүй байгааг дахин дурьдах нь зүйтэй.

Практикт гарч буй гэмт хэргүүдээс дурдвал “шүүгдэгч нь 2021 оны 06 дугаар сарын 08-ны өдөр өөрийн эзэмшлийн утсыг ашиглан фэйсбүүк нийгмийн сүлжээн дэх “Erdenetsetseg Erdenetsetseg” нэртэй хуурамч хаягнаас фэйсбүүкийн “Anu Anu” нэртэй хаягтай насанд хүрээгүй иргэн Г.А-д барьцаагүй мөнгө зээлье, зээлийн барьцаанд нүцгэн зургаа явуул гэж хуурч мэхлэн түүний нүцгэн биеийг ил харуулсан зургийг өөрөөр нь авхуулж дахин ойр дотны хүмүүст нь тараахаар сүрдүүлж дахин нүцгэн зураг болон бэлэг эрхтэнийг нь харуулж байгаа бичлэг хийлгэж авсан садар самууныг сурталчилсан дүрс бичлэг хийлгэн авч түүний ойр дотны хүнд фэйсбүүкийн чатаар тараасан, мөн “Алтаа А” нэртэй хаягтай Х.А-ийн нүцгэн бие, бэлэг эрхтэнг харуулсан дүрс бичлэг хийх, зураг авч явуулахыг шаардаж нүцгэн бэлэг эрхтнээ ил гаргасан 2 ширхэг зураг авч улмаар дээрх үйлдлийг хийгээгүй тохиолдолд хууль ёсны ашиг сонирхолд нь хохирол учруулж болохуйц Х.А-ийн өмнөх нүцгэн зургийг нь ойр дотны хүмүүст нь тараахаар сүрдүүлж 2 сая төгрөг авсан. Дээрх үйл баримтуудад үндэслэн шүүхээс 6 сарын хугацаанд зорчих эрхийг хязгаарлах ял оногдуулж шийдвэрлэсэн байна.⁴⁴ Гэхдээ энэхүү шийдвэрээр гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг шийтгэн хэргийг дуусгавар болгож байгаа хэдий ч иргэний зөрчигдсөн эрхийг сэргээж байгаа үйлдэл биш юм.

3.5. Оюуны өмчид халдах

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлийн 16.8 дахь хэсэгт “соёл, урлаг, шинжлэх ухааны үйл ажиллагаа явуулах, бүтээл туурвих, үр шимийг нь хүртэх эрхтэй. Зохиогч, шинэ бүтээл, нээлтийн эрхийг хуулиар хамгаалах”-аар тусгажээ.

Зохиогчийн эрхийн тухай хуульд зааснаар зохиогчийн бүтээл ашиглах онцгой эрхэд хуулбарлах, нийтэд түгээх, нийтэд дамжуулах, нийтэд тоглох, нийтэд дэлгэж үзүүлэх, түрээслүүлэх, үүсмэл бүтээл болгон өөрчлөх эрх багтана. Тус онцгой эрхийг зохиогч, зохиогчийн эрх эзэмшигчийн зөвшөөрөлгүйгээр бусад этгээд хэрэгжүүлэхийг хориглоно.

Эрүүгийн хуулиар “Патентаар хамгаалагдсан бүтээгдэхүүнийг, эсхүл патентаар хамгаалагдсан аргаар үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүнийг патент эзэмшигчийн зөвшөөрөлгүйгээр үйлдвэрлэсэн, зах зээлд нийлүүлсэн, импортолсон, худалдах санал гаргасан, худалдсан, хэрэглэсэн, эсхүл эдгээр зорилгоор хадгалсан, патентаар хамгаалсан аргыг хэрэглэсний улмаас патент эзэмшигчид бага хэмжээнээс дээш хохирол учруулсан” үйлдлийг (ЭХ 18.4.1) болон “зохиогчийн эрх болон түүнд хамаарах эрхийг зөрчиж бараа, бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэсэн, худалдсан, түгээсэн, улсын хилээр нэвтрүүлсний улмаас зохиогч, эрх эзэмшигчид их хэмжээний хохирол учруулсан” үйлдлийг тус бүр гэмт хэрэгт тооцохоор хуульчилсан. (18.17.1) Зохиогчийн эрхийг зөрчсөн нь эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээргүй бол зөрчилд тооцож, Зөрчлийн тухай хуулийн дагуу зөрчил үйлдэхэд ашигласан эд зүйлс, хууль бусаар олсон хөрөнгө, орлогыг хурааж, үйл ажиллагааг зогсоож, учруулсан хохирол, нөхөн төлбөрийг гаргуулж, торгууль ногдуулж шийдвэрлэдэг.

44 Төв аймаг дах сум дундын эрүүгийн хэргийн шүүхийн тогтоол, Дугаар 2022/ШЦТ/128, 2022.02.07, Холбоос: <https://shuukh.mn>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

Зохиогчийн эрхийн тухай хуульд цахим орчин дахь зохиогчийн эрхийг хамгаалах үндэслэл тодорхой тусгагдсан байна. Тухайлбал интернэтийн үйлчилгээ түгээгч, агрегатор, цахим хуудас эрхлэгч, харилцаа холбооны үйлчилгээ үзүүлэгч, өргөн нэвтрүүлгийн байгууллага, олон сувгийн дамжуулагч нь өөрийн болон бусад сервер, сүлжээ, санд зохиогчийн эрх болон түүнд хамаарах эрхийн зөрчил гаргахгүй байх, зохиогчийн эрх болон хамаарах эрх эзэмшигчийг эрхээ хэрэгжүүлэх боломжоор хангах үүрэгтэй бөгөөд зохиогчийн эрх болон хамаарах эрх эзэмшигчийн эрх зөрчигдөж байгаа тухай мэдээллийг хүлээн авах нөхцөлийг бүрдүүлэх, зөрчлийн тухай мэдсэн даруй тухайн зөрчилтэй бүтээл, хамаарах эрхийн объект ашиглалтыг зогсоох, хаах үүрэг хүлээдэг.⁴⁵ Үүрэг хүлээсэн этгээдүүдээс гадна оюуны өмчийн улсын байцаагч нь зохиогчийн эрх болон хамаарах эрх эзэмшигчийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалахаар яаралтай арга хэмжээ авах зорилгоор зөрчилтэй үйлдлийг зохиогчийн эрх болон хамаарах эрх эзэмшигчийн хүсэлтээр зогсоох, эсхүл үйлчилгээ, үйл ажиллагааг бүхэлд нь, эсхүл хэсэгчлэн зогсоох арга хэмжээг нэн даруй авах эрхтэй байна.

Манай улсад зохиогчийн эрх, оюуны өмчтэй холбоотой, 50 сая төгрөг хүртэлх хохирол учруулсан зөрчлийг Оюуны Өмчийн газар Зөрчлийн тухай хуулийн 8.3, 8.4, 8.5 дугаар зүйлд тус тус зааснаар торгууль ногдуулан хянан шийдвэрлэдэг байна. Харин 50 сая төгрөгөөс дээш хэмжээний хохирол учруулсан тохиолдолд гэмт хэрэгт тооцон, Эрүүгийн гэмт хэргийн албанд шалгагддаг хуулийн зохицуулалттай. Гэвч энэхүү зохицуулалт нь ийм төрлийн зөрчлийг шийдвэрлэж, хохирол барагдуулах хэмжээнд бус, түүнчлэн цахим орчин дахь зөрчлийг түргэн илрүүлж, хянан шийдвэрлэхэд учир дутагдалтай байхаар харагдаж байна.

Сүүлийн жилүүдэд бусдын туурвисан оюуны бүтээлийг зохиогч, эрх эзэмшигчийн зөвшөөрөлгүй ашиглах хуулбарлах хууль бусаар орлого олох явдал эрс өсөн нэмэгдэж байна. Шүүхийн цахим сангаас хайлт хийхэд зохиогчийн эрхийг цахим орчинд зөрчсөний улмаас шүүхээс шийдвэрлэгдсэн хэрэг байхгүй байв.⁴⁶ Практикт нээлтээ хийгээд удаагүй хамгийн сүүлийн үеийн кино, дуу, авиа бүхий дүрст бүтээлийг хуулбарлан интернэтэд тавих, телевизээр цацах байдлаар зохиогчийн эрхийг зөрчих явдал өсөн нэмэгдэж байна. Тодруулбал, 2012-2017 оны 6-р сар хүртэлх хугацаанд гарсан оюуны өмчийн нийт зөрчил маргааны 82 хувийг “зохиогчийн эрх”-тэй холбоотой зөрчил маргаан эзэлж байгаа ба тэдгээр зөрчил, маргааны 60-80 хувийг цахим орчинд үйлдэгдсэн хэрэг маргаан эзэлж байна.⁴⁷

3.6. Сонгох, сонгогдох эрхэд халдах

Ардчилсан сонгуульд өрсөлдөөний тэгш гараа буюу сонгуулийн компани ажил явуулах нөхцөл тэнцвэртэй байх нь туйлын чухал юм. Сонгуульд сонгогдох, сонгох эрх нь иргэдийн улс төрийн үзэл бодлоо илэрхийлэх нэгэн хэлбэр юм. Иймд сонгуульд оролцогч талууд үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлж сонгогчдод саадгүй хүрч ажиллах бололцоо нөхцөл бүрдсэн байх ёстой. Нөгөө талаас, мэдээллийн экосистемд аль нэг тал хэт давамгайлахгүй, сонгогч бүх талын тэнцвэртэй мэдээлэл хүлээн авах бололцоо бүрдэх учиртай. Энэ нөхцөлийг хангахын тулд улс орнууд сонгуулийн сурталчилгаанд хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл ашиглах

45 Зохиогчийн эрхийн тухай хууль, 52.2 дахь хэсэг.

46 Монгол Улсын Шүүхийн шийдвэрийн сан, Холбоос: <https://shuukh.mn>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

47 Оюуны өмч, улсын бүртгэлийн ерөнхий газар, Монгол Улс дахь оюуны өмчийн эрхийн хэрэгжилтийн талаарх танилцуулга, (УБ, 2017).

асуудлыг нарийвчлан зохицуулж сонгогчдыг төөрөгдүүлэх мэдээлэл цацагдах, мөнгөтэй талууд хэт давамгайлахаас сэргийлэх, аливаа төлбөртэй мэдээллийн эх сурвалжийн ил тод байдлыг хангах гэх мэт янз бүрийн арга хэмжээг тусгасан байдаг.

Монгол Улсад 2020 оноос Эрүүгийн хуульд сонгуулийн үеэр илт худал мэдээлэл тараахыг гэмт хэрэгт тооцохоор хуульчилсан. Тухайлбал, сонгуульд оролцогч улс төрийн нам, намуудын эвсэл, нэр дэвшигчийн нэр хүндэд халдаж, илт худал мэдээлэл тараасан бол дөрвөн зуун тавин нэгжээс таван мянга дөрвөн зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл хоёр зуун дөчин цагаас долоон зуун хорин цаг хүртэл хугацаагаар нийтэд тустай ажил хийлгэх, эсхүл нэг сараас нэг жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах ял шийтгэдэг. (14.8.1) Тус гэмт хэргийн халдлагад өртөгч нь улс төрийн нам, намуудын эвсэл, нэр дэвшигч бөгөөд гэмт хэргийн объект нь хүний сонгогдох эрх байна гэжээ.⁴⁸ Өөрөөр хэлбэл, сонгуульд нэр дэвшигч, нам эвслийн талаар огт үндэслэлгүй, худал хуурмаг мэдээллийг хэвлэл, мэдээллийн хэрэгсэл болон цахим хуудас, зурагт хуудас, яриа, танилцуулга хэлбэрээр олон нийтэд түгээж сонгогчдыг төөрөгдөлд оруулж сонгуулийн үр дүнд сөргөөр нөлөөлөх үйлдэлийг сонгох, сонгогдох эрхийн эсрэг халдлага гэж ойлгож болно.

2020 онд Эрүүгийн хуулийн 14.8 дугаар зүйлийн 14.8.1 дэх хэсэгт заасан Сонгуулийн үеэр илт худал мэдээлэл тараах гэмт хэрэгт 13 хүн холбогдсон байна.⁴⁹ Сүүлийн жилүүдэд нийгмийн мэдээллийн сүлжээ, тэр дундаа Фэйсбүүк, Твиттерийг монголчууд мэдээлэл, харилцааны гол суваг болгон эрчимтэй ашиглах болсны хэрээр худал, бүрэн бус, дэгсдүүлсэн, гуйвуулсан мэдээллийн тархалтын хүрээ өргөжиж буйг үгүйсгэх аргагүй. Үүнтэй холбогдуулан, улс төрийн сонгуулийн сурталчилгааны үеэр худал мэдээллийг түгээж буй хэв маяг, орчин нөхцөл, арга технологийг тодорхойлох, баримтжуулан тайлбарлах зорилгоор Хэвлэлийн хүрээлэнгээс Иргэдийн төлөөлөгчдийн хурлын сонгууль (2020) болон ерөнхийлөгчийн сонгууль (2021)-ийн албан ёсны кампанит сурталчилгааны үеэр уламжлалт мэдээллийн хэрэгсэл болон нийгмийн мэдээллийн сүлжээнд мониторинг хийж, нэр дэвшигч, намууд, засгийн эрх баригчдыг санаатайгаар гутаах, нэр хүндэд нь халдах, эсвэл хэт эергээр мэдээлж сурталчлах, хэвлэл мэдээллийн байгууллага эсвэл хөрөнгө оруулагчийн улс төрийн ашиг сонирхлыг хамгаалах, далд сурталчилгааны хэлбэрийг түгээмэл ашиглах зэргээр мэдээллийн хэрэгслийг улс төрийн зорилгод нийцүүлэн ашиглах явдал түгээмэл байна гэж дүгнэжээ.

Тус тайланд “Мониторингийн үр дүнд сонгуулийн үеэр ил тод байдал, мэдээлэл авах эрх, ардчилсан хэлэлцүүлэг өрнүүлэх орон зайд ноцтой эрсдэл бий болоод буйг тодорхойлсон байна. Гэсэн хэдий ч, судалгааны багаас худал мэдээллийн эсрэг хуулийн хатуу зохицуулалт хийхээс зайлсхийх нь зүйтэй хэмээх байр суурийг илэрхийлж байна. Учир нь худал мэдээллийн эсрэг хуулийн элдэв хориг саад нь үг хэлэх, үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөг үндэслэлгүйгээр хязгаарлах буюу тодорхой зорилгоор хэтрүүлэн ашиглах өндөр эрсдэлийг давхар бий болгож байдаг. Тиймээс судалгааны үр дүнд үндэслэн дэвшүүлж буй бодлогын зөвлөмж нь иргэдийг худал мэдээллийн эрсдэлээс хамгаалахын тулд тэдний мэдээллийн боловсролыг

48 С.Гантулга, Б.Энхболд нар, Эрүүгийн эрх зүй: тусгай анги, (УБ, 2020).

49 Хэвлэл мэдээллийн зөвлөл, Сонгуулийн үеийн хэвлэл мэдээллийн эрх зүйн зохицуулалт ба ёс зүй: Мониторингийн тайлан, (УБ, 2020), Холбоос: <http://resource4.sodonsolution.org/mediacouncil/File/2021/02/16/camodbal3xtmtrzi/Songuuliin%20uyiin%20hewlel%20medeelliin%20erh%20zuin%20zo-hitsuulalt%20ba%20yos%20zui.pdf>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

хөгжүүлэх, чадавхжуулах, мэдээллийг гуйвуулахад оролцогч болохгүй байх тухай ойлголтыг сайжруулах, чанартай сэтгүүл зүй, хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөө, үүрэг хариуцлагын талаарх нийгмийн мэдлэгийг дээшлүүлэхийг чухалчлах”-ыг зөвлөсөн байна.⁵⁰

Иргэд сонгох эрхээ эдлэхдээ нэр дэвшигчдийн талаар бүрэн гүйцэт мэдээллийг олон төрлийн эх сурвалжаас авсны үндсэн дээр үнэлэлт дүгнэлт өгч өөрсдийн сонгох эрхээ хэрэгжүүлдэг. Ийм ч учраас мэдээлэл авах эрх бол сонгох эрхийн урьдач нөхцөл. Харин төрийн үйл хэрэгт оролцох эрхийн суурь нөхцөл нь тухайн иргэний үзэл бодлоо илэрхийлэх, төрийн байгууллагад өргөдөл гомдлоо шийдвэрлүүлэх эрхүүд юм. Ардчилсан нийгэмд иргэд дараах байдлаар төрийн үйл хэрэгт оролцох боломжтой. Үүнд:

1. Улсын Их Хурлын гишүүн, Ерөнхийлөгч, олон нийтийн удирдлагыг сонгоход оролцох;
2. Ард нийтийн санал асуулгад оролцох;
3. Хууль, төрийн чухал шийдвэрийг гаргахад саналаа өгөх;
4. Төрийн байгууллага, албан тушаалтны үйл ажиллагааны талаар санал, гомдол гаргах;
5. Төрийн албан хаах гэх мэт.⁵¹

НҮБ-ийн Ерөнхий Ассамблейн томилгооны дагуу 2011 онд гаргасан Үзэл, бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрхийг хөхиүлэн дэмжих, хамгаалах тухай тусгай илтгэгчийн тайланд үзэл бодлоо цахимаар илэрхийлсэн мэргэжилтнүүдийн эсрэг эрүүгийн хэрэг үүсгэж, хариуцлага хүлээлгэсэн олон тохиолдлуудыг хувь хүний нэр төр, үндэсний аюулгүй байдлыг хамгаалах, терроризмын эсрэг тэмцэх зорилгоор зөвтгөх боловч бодит байдал дээр Засгийн газар болон бусад эрх бүхий байгууллагууд өөрсдийн дур зоргын хүрээнд, өөрсдийн санал нийлэхгүй байгаа мэдээ, мэдээллийг хязгаарлахад уг аргыг ашигласан тохиолдол олон байгааг дурджээ. Түүнчлэн НҮБ-н Хүний эрхийн зөвлөлөөс 12/16 дугаар тогтоолдоо дараах сэдэвтэй холбоотой үзэл бодлоо илэрхийлэх эрхийг ямар ч тохиолдолд хязгаарлаж болохгүй талаар тусгасан байна. Үүнд:

1. Засгийн газрын бодлого, улс төрийн талаарх;
2. Хүний эрх, түүний зөрчлийн талаарх;
3. Төрийн албан хаагчийн авилга, хээл хахуулийн талаарх;
4. Сонгуулийн компани ажил;
5. Ардчилал, энх тайвны төлөөх тайван жагсаал, цуглаан, иргэний хөдөлгөөнтэй холбоотой;
6. Итгэл үнэмшил, шашин шүтлэгтэй холбоотой;
7. Цөөнхийн бүлэгт хамаарах хүмүүсийн үзэл бодол.⁵²

50 Хэвлэлийн хүрээлэн, Хэвлэл мэдээллийн мониторингийн тайлан, (УБ, 2022).

51 Г.Агар-Эрдэнэ нар, Хүний эрхийн товч тайлбар, (УБ, 2012), 63 дахь тал.

52 La Rue, Frank, UN. Human Rights Council, Special Rapporteur on the Promotion and Protection of the Right to Freedom of Opinion and Expression, 2011.05.27, Холбооц: <https://digitallibrary.un.org/record/706200>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.8.1 дэх хэсэгт “Сонгуулийн үеэр илт худал мэдээлэл тараах” гэмт хэргийн хохирогч нь 1.улс төрийн нам, 2.намуудын эвсэл, 3.нэр дэвшигч нар байхаар тусгажээ. Үүнтэй холбогдуулан нэр дэвшигчийн талаар илт худал мэдээлэл тараах нь намын нэр хүндэд нөлөөлөх эсэх, улс төрийн намын талаар илт худал мэдээлэл тараах нь нэр дэвшигчийн нэр төрд нөлөөлөх эсэхийг тодруулах шаардлага байна.

Улс төрийн нам нь Монгол Улсын Үндсэн хуульд заасны дагуу нийгмийн ашиг сонирхол болон хувийн үзэл бодол, улс төрийн үйл ажиллагаа явуулах зорилгын үүднээс сайн дураараа эвлэлдсэн Монгол Улсын иргэдийн нэгдэл юм.⁵³ Нам нь бусад намын үйл ажиллагаанд хүндэтгэлтэй хандах, өөрийн үзэл баримтлалыг тулган шаардахгүй байх зарчмыг баримтлан ажиллах ёстой⁵⁴ бөгөөд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлийн 16.10 дахь хэсэгт зааснаар иргэнийг “аль нэгэн нам, олон нийтийн бусад байгууллагад эвлэлдэн нэгдсэний төлөө болон гишүүний нь хувьд хүнийг ялгаварлан гадуурхах, хэлмэгдүүлэхийг хориглоно”. Олон ургальч ардчилсан нийгэмд аливаа нэг улс төрийн намын үзэл баримтлалыг няцаах, хүлээн зөвшөөрөхгүй байх, өөр үзэл баримтлалыг дэмжих зэрэг нь иргэний хуулиар хамгаалагдсан эрх байх ёстой. Улс төрийн намын үзэл баримтлал, мөрийн хөтөлбөр, түүний үйл ажиллагаанд улс төрийн өөр үзэл баримтлалын үүднээс хүчтэй шүүмжлэл өгөх нь “сонгуульд оролцогч улс төрийн нам, эвслийн нэр хүндэд халдсан илт худал мэдээлэл тараах” үйлдэлд тооцогдох эрсдэл байгаа тул Эрүүгийн хуулийн 14.8 дугаар зүйлийн 14.8.1 дэх хэсгээс “улс төрийн нам, эвсэл” гэснийг хасаж, гэмт хэргийн зүйлчлэлийг нарийвчлах нь зүйтэй.

Дүгнэвэл, Эрүүгийн хуульд сонгуульд оролцогч улс төрийн нам, намуудын эвсэл, нэр дэвшигчийн нэр хүндэд халдаж, илт худал мэдээлэл тараасан гэх үйлдлийг гэмт хэрэгт тооцохоор зохицуулах нь ардчилсан нийгмийн үндсэн зарчим болон иргэний мэдээлэл авах эрх,⁵⁵ сонгох, сонгогдох эрх,⁵⁶ төрийн үйл хэрэгт оролцох⁵⁷ эрхийг зөрчих нөхцөл үүсгэж болзошгүй байна гэж үзэж байна. Иймд тус гэмт хэргийн субъектив талыг тодруулж хуульчлах, эрүүгийн хариуцлагыг бууруулах, илт худал мэдээллийг “олон нийтэд” тараасан байхыг гэмт хэргийн бүрэлдэхүүнээр шаардах, “улс төрийн нам, эвслийн нэр хүнд” гэснийг хасаж гагцхүү нэр дэвшигчийн сонгогдох эрхийг хамгаалахаар тусгах, “илт худал мэдээлэл”-г тодорхойлж, мэдээлэл нь хохирогчийн зан чанар, зан үйлийн талаарх ерөнхий үнэлгээ бус тодорхой баримт, үйл явдлын талаар байх шаардлагыг тавих нь зөв. Мөн энэ бүлгийн нэг дэх хэсэгт заасан гадны улсуудын туршлагын дагуу тус гэмт хэргийг гагцхүү нэр дэвшсэн этгээд буюу хохирогчийн гомдлоор үүсгэдэг байх шаардлагыг тусгаж болох юм. Дурдсан байдлаар тухайн гэмт хэргийн бүрэлдэхүүнийг нарийвчлан тодорхойлоогүй бол тухайн гэмт хэргийг эрүүгийн хуулиас хасах нь зүйтэй.

Шүүхийн практикт сонгуулийн үеэр илт худал мэдээлэл тараасан гэмт хэрэг, зөрчлийг хэрхэн шийдвэрлэсэн талаар авч үзвэл:

1. Шүүхийн шийдвэрийн цахим сан буюу shuukh.mn-д 2022 оны байдлаар Эрүүгийн хуулийн 14.8 дугаар зүйл буюу “Сонгуулийн үеэр илт худал

53 Улс төрийн намын тухай хууль, 4.1 дэх хэсэг.

54 Мөн тэнд, 5.1.5 дахь хэсэг.

55 Монгол улсын Үндсэн хууль, 16.17 дахь хэсэг.

56 Мөн тэнд, 16.9 дэх хэсэг.

57 Мөн тэнд, 16.9 дэх хэсэг.

мэдээлэл тараах” гэмт хэргийг шийдвэрлээгүй байна. Гэвч сонгуультай холбоотойгоор худал мэдээлэл тараасан гэх гомдлыг хүлээн авч, Эрүүгийн хуулийн 13.14 дүгээр зүйлээр зүйлчлэн шийдвэрлэсэн тохиолдлууд байна. Тухайлбал иргэн З.Б нь 2020 оны 4 дүгээр сарын 11-ний өдөр Баянзүрх дүүргийн 1 дүгээр хороо, 41 дүгээр байрны 01 тоотод үйл ажиллагаа явуулдаг “Улс төрч” агентлаг ХХК-ийн байранд байхдаа иргэн Ч.У-ын талаар “Залилах гэмт хэрэг үйлдсэн, албан тушаалын байдлаа урвуулан ашигласан, Ардчилсан намын гишүүн байсан” гэх зэргээр ажил хэргийн нэр хүндэд халдсан илт худал мэдээллийг бэлтгэн олон нийтэд тараасан үйлдлийг Эрүүгийн хуулийн 13.14 дүгээр зүйлд заасан худал мэдээлэл тараах гэмт хэрэг гэж үзэж, эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэжээ.⁵⁸

2. Мөн иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх журмаар сонгуулийн үеэр илт худал мэдээлэл тарааж, бусдын ажил хэргийн нэр хүндэд халдсан гэх маргааныг шийдвэрлэсэн тохиолдлууд байна. Тухайлбал, иргэн Б нь орон нутгийн сонгуулийн санал хураалт болох өдөр мөн санал хураалт дууссаны дараа иргэн Э-г “сонгуулийн үеэр оюутан залуусыг цуглуулан мөнгө тараах амлалт өгсөн” гэж Дорноговь аймгийн Эрүү, Иргэний хэргийн анхан шатны болон давж заалдах шатны шүүхэд удаа дараа хандсан тул иргэн Э нь Б-н эсрэг иргэний хуулийн 511 дүгээр зүйлийг үндэслэн нэхэмжлэл гаргасан. Шүүх иргэн Б-г нэхэмжлэгчийн нэр төрийг гутаасан байна гэж үзэж, түүний нэр төрийг сэргээж, уучлалт гуйхыг хариуцагч Б-д даалгаж шийдвэрлэсэн байна.⁵⁹

58 Нийслэлийн эрүүгийн хэргийн давж заалдах шатны шүүхийн магадлал, Дугаар 2021/ДШМ/613, 2021.06.23, Холбоос: <https://shuukh.mn>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

59 Говьсүмбэр аймаг дахь сум сундын иргэний хэргийн анхан шатны шүүхийн шийдвэр, Дугаар 134/ШШ2017/00051, 2016.03.14, Холбоос: <https://shuukh.mn>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

ДӨРӨВ. МОНГОЛ УЛСЫН ЦАХИМ ОРЧИН ДАХЬ ХҮНИЙ ЭРХИЙН ХАМГААЛАЛТ

Энэхүү бүлэгт дээр дурдсан цахим орчинд илэрч байгаа зөрчлүүдийг иргэний, эрүүгийн болон захиргааны журмаар хянан шийдвэрлэх журам, түүнд тулгарч буй асуудлыг тодорхойлно. Мөн цахим орчинд хүний эрхийг хамгаалахад тулгамдаж буй асуудлыг “Олон нийтийн сүлжээнд хүний эрхийг хамгаалах тухай” хуулийн төсөл батлагдсанаар шийдвэрлэж чадах эсэхэд үнэлэлт өгнө.

4.1. Иргэний хууль тогтоомж дахь зохицуулалт

4.1.1. Худал мэдээлэл тараах

Хүний нэр төр, алдар хүнд аливаа гүтгэлэг, доромжлолоос ангид байх, хүний халдашгүй эрхийг хамгаалах, зөрчигдсөн эрхийг сэргээх үүднээс Монгол Улсын Иргэний хуульд нэр төр гутаахтай холбоотой дараах зохицуулалтыг тусгасан байна. Үүнд:

- “Иргэний нэр, нэр төр, алдар хүнд, ажил хэргийн нэр хүндийг гутаасан мэдээ тараасан этгээд түүнийхээ үнэн зөвийг нотолж чадахгүй бол эрх нь зөрчигдсөн этгээдийн шаардлагаар уг мэдээг тараасан хэлбэр, хэрэгсэл, эсхүл өөр хэлбэр, хэрэгслээр няцаах үүрэг хүлээнэ.⁶⁰
- Энэ зүйлд заасан эрхийг зөрчсөн этгээд бусдад учруулсан гэм хорыг хохирогч буюу сонирхогч этгээдэд энэ хуулийн “Гэм хор учруулснаас хариуцлага хүлээх үндэслэл” хэмээх 497, “Эдийн бус гэм хорыг арилгах хэмээх” 511 дүгээр зүйлд заасан журмын дагуу арилгана.⁶¹
- “Бусдын нэр төр, алдар хүнд, нийгэмд эзлэх байр сууринд сөргөөр нөлөөлөх мэдээ тараасан этгээд түүнийгээ бодит байдалд нийцэж байгааг нотолж чадахгүй бол эд хөрөнгийн хохирол арилгасныг үл харгалзан, эдийн бус гэм хорыг мөнгөн болон бусад хэлбэрээр арилгах үүрэг хүлээнэ.⁶²
- Эдийн бус гэм хорыг арилгах хэмжээг мэдээ тараасан арга хэрэгсэл, тарсан хүрээ, хохирогчийн сэтгэл санаанд учирсан үр дагавар зэргийг харгалзан нэхэмжлэгчийн шаардлагын хүрээнд мөнгөөр тооцож тогтоох бөгөөд мэдээ тараасан уг хэлбэр болон бусад аргаар няцаалт хийхийг гэм хор учруулсан этгээдэд үүрэг болгоно.⁶³” гэжээ.

Иргэний нэр төр, алдар хүнд, ажил хэргийн нэр хүндийг гутаасан гэдэгт бодит байдалд нийцэхгүй, өөр хэн нэгэн этгээдэд мэдээлсэн байхыг ойлгох⁶⁴ бөгөөд уг мэдээ, мэдээлэл нь хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл, цахим шуудангаар, хурал цуглаан төдийгүй тухайн иргэний ажил байдлын тодорхойлолт, өргөдөл, албан тоотоор эсвэл амаар тухайн этгээдэд хүргэгдсэн байхыг ойлгоно. Дээрх замаар тус мэдээлэл нь гуравдагч аливаа нэг этгээдэд хүрсэн тохиолдлыг нэр хүнд, ажил хэргийн нэр хүндийг гутаасан гэж үзэхээр тайлбарласан.⁶⁵

60 Иргэний хууль, 21.2 дахь хэсэг.

61 Мөн тэнд, 21.9 дэх хэсэг.

62 Мөн тэнд, 51.1 дэх хэсэг.

63 Мөн тэнд, 51. 2 дахь хэсэг.

64 Ё.Каюот нар, Иргэний хуулийн тайлбар, (УБ, 2010),

65 Мөн тэнд.

Улсын Дээд Шүүхийн 2007 оны 40 дүгээр тогтоолд зааснаар “...нэр төр” гэж тухайн хүний хувийн болон ёс зүй, түүнчлэн ажил хэргийн чадвар, мэргэжлийн түвшингийн талаар бусдаас өгч буй үнэлэмжийг, “...алдар хүнд...” гэдэгт бусдаас өөрийнх нь талаар өгсөн үнэлгээнд тулгуурлан өөртөө өгсөн тухайн хүний үнэлэмжийг ойлгоно.⁶⁶ Харин “ажил хэргийн нэр хүнд” гэдэг нь зах зээлийн харилцаанд оролцогч хувь хүн, хуулийн этгээдэд хамааралтай ойлголт бөгөөд тухайн этгээд ажил мэргэжлийн болон албан тушаалын үүрэгтээ шударга хандаж, түүнийгээ хэрэгжүүлж байвал ажил хэргийн нэр хүнд нь тогтвортой байдаг.⁶⁷

Ийнхүү Иргэний хуулиар бусдын нэр төр, алдар хүнд, ажил хэргийн нэр хүндийг гутаасан этгээд мэдээллийг няцаах, учруулсан хохирлыг нөхөн төлөх үүрэг хүлээдэг бөгөөд нэхэмжлэгч мөнгөн хэлбэрээр нөхөн төлбөр шаардах эрхтэй ч гэм хорын хохирлыг мөнгөн хэлбэрээр арилгах зохицуулалт нь хэрэгжилтийн шатанд нэлээдгүй асуудалтай байна.⁶⁸

Түүнчлэн бодит байдлыг бүрэн гүйцэт мэдээлээгүйгээс бусдын нэр төр, алдар хүнд, ажил хэргийн нэр хүндэд халдах тохиолдол байдаг.⁶⁹ Иргэний хуулийн дээрх гэм хорын эрх зүйн зохицуулалтаар иргэн, хуулийн этгээдийн нэр төр, алдар хүнд, ажил хэргийн нэр хүндийг гутаасан мэдээ тараасан бол түүнийхээ “бодитой”, “үнэн зөв” гэдгийг нотлох үүргийг мэдээ тараасан этгээдэд ноогдуулсан ч нийтийн албан тушаалтнуудад хамаарах эсвэл нийтийн ашиг сонирхол бүхий хэрэг шийдвэрлэхэд нэхэмжлэгч талд дээрх үүргийг ноогдуулах зохицуулалт байхгүй байгаагаас гадна улс төрийн албан хаагчид, төрийн байгууллага, тэр дундаа төрийн сонгуульт байгууллага, төрийн эзэмшлийн компани, мөн улс төрийн нам эвслийг нэр төр гутаахын эсрэг нэхэмжлэл гаргахыг хязгаарласан зохицуулалт байхгүйг энэхүү гэм хорын зохицуулалтын тулгамдсан асуудлууд гэж судлаачид үзэж байна.⁷⁰

4.1.2. Хувийн нууцыг зөвшөөрөлгүй задруулах

Сүүлийн жилүүдэд хайлтын системүүд болон олон нийтийн сүлжээгээр дамжуулан бусдын нууц, эмзэг мэдээллийг нийтлэх тохиолдлууд олширч байна. Тухайлбал гэмт хэрэгт яллагдаж байсан тухай нийтлэл, өмнөх хамтрагчийх нь нийтэлсэн секс бичлэг, зураг зэргийг нэрлэж болно. Иймд мэдээллийн эзний хүсэлтийг түүний хувийн нууцад хамаарах дээрх эмзэг мэдээллийг хайлтын систем болон олон нийтийн сүлжээнээс устгахаар шийдвэр гаргах, шийдвэрийг биелүүлээгүй бол хариуцлага тооцох тохиолдлууд олон улсын жишигт түгээмэл байна. Өөрөөр хэлбэл мэдээллийн эзний “мартагдах эрх”-ийг хамгаалах баталгааг хангаж буй хэлбэр юм. 2014 онд Европын холбооны Хүний эрхийн шүүх Google v. Испани хэргийг шийдвэрлэхдээ анх удаа “мартагдах эрх”-г үндэслэсэн бөгөөд тэр үеэс тус эрхийн ойлголт өргөнөөр судлагдан ашиглагдаж байна.

66 Улсын Дээд Шүүхийн тогтоол, Эрүүгийн хуулийн 110, 111 дүгээр зүйлүүдийн зарим заалтыг тайлбарлах тухай, №40, 2007.10.29, <http://old.supremecourt.mn/act/view/126> [Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15].

67 Иргэний хуулийн тайлбар, УБ, 2010, 37 дахь тал.

68 Хэвлэл мэдээллийн зөвлөл, Хэвлэлийн эрх чөлөөний мониторингийн тайлан, УБ, 2019, 15 дахь тал. https://www.gic.mn/public/docs/publications/edited_Media_Freedom_Monitoring_report_Mgl_August2020.pdf [Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15].

69 Иргэний хуулийн тайлбар, УБ, 2010, 38 дахь тал.

70 Хэвлэл мэдээллийн зөвлөл, Хэвлэлийн эрх чөлөөний мониторингийн тайлан, УБ, 2019, 15 дахь тал, https://www.gic.mn/public/docs/publications/edited_Media_Freedom_Monitoring_report_Mgl_August2020.pdf [Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15].

Европын холбоо шүүх дээрх хэргийг шийдвэрлэхдээ мартагдах эрхийг үндэслэж, хайлтын системийн үйлчилгээ үзүүлэгч дараах шинжийг хангаж буй мэдээллийн хариуцагч мөн тул хэрэглэгчийн хувийн мэдээллийг хайлтын илэрцээс арилгах /de-list/ үүрэг хүлээх ёстой гэж үзжээ. Үүнд:

1. Хайлтын системийн үйлчилгээ үзүүлэгч (1) мэдээллийг цуглуулж, (2) өөрийн боловсруулах програмын хүрээнд мэдээллийг буцаан хайж, бүртгэж, зохион байгуулдаг, (3) сервертээ хадгалж, (4) хайлтын үр дүн байдлаар мэдээллийг ил болгож, задруулдаг.
2. Цахим хуудсанд хувь хүний мэдээллийг оруулдаг “анхлан нийтлэгч”-ээс ялгаатай.
3. “Анхлан нийтлэгч”-ийн үйлдлийн үр дагаварт эерэг болон сөргөөг нөлөөлөх боломжтой.
4. Мэдээллийг цааш түгээхэд чухал үүрэг гүйцэтгэдэг.⁷¹

Цахим орчинд хэрэглэгчийн нийтэлсэн, түгээсэн хууль бус агуулгатай мэдээлэлтэй холбоотойгоор интернэт зуучлагч *internet intermediaries*-ийн хариуцлагыг дараах 3 төрөлд ангилж болно.⁷² Үүнд: *strict liability* буюу хатуу хариуцлага, *complete immunity* буюу хариуцлагаас бүрэн дархлаат байдал, *safe harbor or notice-based liability* буюу мэдэгдэлд суурилсан хариуцлага. Эхний тохиолдолд хэрэглэгч буюу гуравдагч этгээдийн байршуулсан хууль бус агуулгатай мэдээллийн өмнөөс зуучлагчид хариуцлага хүлээлгэх бөгөөд зуучлагч контентыг хянаж, устгах үүрэг хүлээнэ.⁷³ Хоёр дахь төрлийн чиг хандлагыг баримталдаг орнуудад интернэт зуучлагч хэрэглэгчийн нийтэлсэн хууль бус агуулгатай мэдээлэлтэй холбоотой ямар ч үүрэг хариуцлага хүлээдэггүй. Харин сүүлийн тохиолдолд интернэт зуучлагч нь хууль бус мэдээллийг урьдаас хянах үүрэг хүлээхгүй ч түүний талаар мэдсэн даруйдаа дотоодын хууль тогтоомжид заасан арга хэмжээг хэрэгжүүлэх ёстой.⁷⁴

Монгол Улсын Хүний хувийн мэдээллийг хамгаалах тухай хуульд мэдээлэл хариуцагч дараах үндэслэлээр мэдээллийг устгахаар заажээ. Үүнд:

1. Мэдээллийг хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу цуглуулж, боловсруулж, ашиглаагүй бол мэдээллийн эзний хүсэлтээр;
2. Хууль, Монгол Улсын олон улсын гэрээ, хуулийн хүчин төгөлдөр шүүхийн шийдвэрээр мэдээллийг устгахаар мэдээлэл хариуцагчид үүрэг хүлээлгэсэн;

71 European Court of Justice, Google Spain SL v. Agencia Española de Protección de Datos (AEPD), Case C-131/12, May 13, 2014.

72 Stanford Law School, The “Right to Be Forgotten” and Blocking Orders under the American Convention: Emerging Issues in Intermediary Liability and Human Rights, 2017, Холбоос: https://law.stanford.edu/wp-content/uploads/2017/09/The_Right-to-Be-Forgotten_-and-Blocking-Orders-under-the-American-Convention-Emerging-Issues-in-Intermediary-Liability-and-Human-Rights_Sep17-.pdf, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

73 OECD, The Role of Internet Intermediaries in Advancing Public Policy Objectives, 2011, p.32 Холбоос: <http://www.oecd.org/internet/ieconomy/48685066.pdf>, <https://perma.cc/7VDA-EVEB>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

74 Information Technology (Intermediaries Guidelines) Rules, World Intermediary Liability Lab: India, 2011, <http://cyberlaw.stanford.edu/page/wilmap-india>, <https://perma.cc/M3AP-FS5F>; the Chilean provision provides that effective knowledge of an intermediary means knowledge by means of a court order, World Intermediary Liability Map: Chile, Холбоос: <http://cyberlaw.stanford.edu/page/wilmap-chile>, <https://perma.cc/PV3A-N4EK>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

3. Хуульд заасны дагуу цуглуулж, боловсруулснаас бусад мэдээллийг анх цуглуулсан зорилгод хүрсэн, эсхүл гэрээнд заасан, эсхүл харилцан тохиролцсон;
4. Хуульд заасан бусад.

Дээрхээс үзвэл, Монгол Улсын Хүний хувийн мэдээллийг хамгаалах тухай хуульд хувийн мэдээллээ устгуулах хүсэлт гаргах эрх, түүний үндэслэл болох “мартагдах эрх”, мэдээллийн эзний болон бусад эрх бүхий этгээдийн хүсэлтээр уг мэдээллийг устгах “*мэдээдэлд суурилсан хариуцлагын тогтолцоо*” зэргийн эрх зүйн үндэс тавигдсан байна гэж дүгнэх үндэслэлтэй болно.

Монгол Улсын Иргэний хуулиар хүний нэр төр, алдар хүнд, ажил хэргийн нэр хүндийг хамгаалах, бусдын нэр төр, алдар хүнд, ажил хэргийн нэр хүндийг гутаасан хүнд иргэний журмаар хариуцлага хүлээлгэх эрх зүйн үндсийг өргөнөөр тогтоосон байна. Гэвч дээр заасан гэм хорын зохицуулалтын дагуу бусдын нэр төр, алдар хүнд, ажил хэргийн нэр хүндийг гутаасан байж болзошгүй буюу уг маргаан иргэний хэргийн шүүхээр эцэслэгдэн хянан шийдвэрлэгдээгүй тохиолдолд мэдээлэл цааш түгээхийг таслан зогсоох, мэдээлэл тараасан этгээдэд уг мэдээллийг няцаах үүрэг хүлээлгэх, эсхүл мэдээллийг устгах, хязгаарлах, түдгэлзүүлэх арга хэмжээ авах боломжгүй байна.

Харин Хүний хувийн мэдээллийн тухай хуулийн дагуу мэдээллийн эзэн нь өөрийн хувийн мэдээллийг устгуулахаар мэдээлэл хариуцагчид хүсэлт гаргах эрхтэй. Тус хуульд зааснаар мэдээллийн эзэн нь мэдээлэл хариуцагчид шууд хүсэлт гаргаж болох бөгөөд ийнхүү хүсэлтийг шийдвэрлэж өгөөгүй тохиолдолд төрийн байгууллагын мэдээлэл цуглуулах, боловсруулах, ашиглах үйл ажиллагаанд холбогдох гомдлыг Захиргааны ерөнхий хууль болон холбогдох бусад хуульд заасны дагуу гаргаж шийдвэрлүүлэх бол түүнээс бусад мэдээлэл хариуцагчийн мэдээлэл цуглуулах, боловсруулах, ашиглах үйл ажиллагаанд холбогдох гомдлыг эрх бүхий байгууллага, эсхүл Хүний эрхийн Үндэсний Комисст гаргаж шийдвэрлүүлэхээр тусгасан ч эрх бүхий байгууллага гэдэгт ямар байгууллагыг ойлгох нь тодорхой бус байгаа юм. Мэдээллийн эзэн дээр дурдсан байгууллагуудын урьдчилан шийдвэрийг эс зөвшөөрвөл шүүхэд гомдол гаргаж болохоор заажээ. Гэсэн хэдий ч мэдээллийг хайлтын систем, цахим орчин дахь олон нийтийн сүлжээнээс нэг мөр устгах боломжтой эсэх нь тодорхой биш байна. Өөрөөр хэлбэл хайлтын системийн үйлчилгээ үзүүлэгч болон олон нийтийн сүлжээний платформууд нь Монгол Улсын хууль тогтоомжийн дагуу мэдээллийн хариуцагч мөн эсэх талаар тайлбар байхгүй байна.

4.2. Эрүүгийн хууль болон Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль дахь зохицуулалт

Гэмт хэрэг нь нийгэмд аюултай гэм буруутай үйлдэл, эс үйлдэхүй⁷⁵ тул түүнээс урьдчилан сэргийлэх нь зайлшгүй. Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх тухай хуульд “цахим, цахим орчин, олон нийтийн цахим сүлжээ ашиглаж” гэх тодотголтой нэр томъёо ороогүй хэдий ч энэ төрлийн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх үндсэн зарчим, чиглэл, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлын зохион байгуулалт, оролцогчдын эрх үүрэг гэх зэрэг онцлог талуудыг хуулинд тусгажээ. Иймд Монгол

75 Эрүүгийн хууль, 2.1.1 дэх хэсэг.

Улсын Эрүүгийн хуульд заасан буюу цахимаар үйлдэгдэх боломжтой гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх талаар дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх боломжтой.

Цахим орчинд хамгийн ихээр үйлдэгдэж буй залилах гэмт хэргийн шалтгаан, нөхцөл нь нэгдүгээрт иргэд нийгмийн сүлжээ хэрэглэгчийн нэвтрэх нэр, нууц үгийг өөрийн нэр, төрсөн огноо, утасны дугаар гэх зэргийг бусад хүн тааварлаж болохуйц хялбар байдлаар /гар утасны дугаар, төрсөн огноо, автомашины дугаа г.м/ үүсгэдэг, хоёрдугаарт өгөөш бүхий мэдээллийг уншихаар сонирхон дарж нэвтрэх нэр, нууц үгээ алддаг, “зээл олгоно”, “илгээмж явуулна” “сугалаанд хожсон”, гэх байдлаар иргэдийг төөрөгдөлд оруулж, амар хялбар аргаар мөнгө олох гэсэн санаа, сэдлийг төрүүлж улмаар уг зүйлсийн татвар хураамж, тээврийн зардлыг шилжүүлнэ үү гэх зэргээр цахим мэдээллийн хэрэгслээр түгээгдэж буй мэдээлэл үнэн зөв эсэх талаар нягтлан судалж үздэггүйтэй холбоотой гэж үзжээ.⁷⁶ Иймд гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхийн тулд иргэд, хэрэглэгчдийн цахим гэмт хэргийн талаарх мэдээллийг дээшлүүлэх нь зайлшгүй.

Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох зорилгоор хэрэгжүүлэх мөрдөн шалгах ажиллагааны явцад хүндрэл учирдаг нь **нэгдүгээрт**, гэмт хэрэг үйлдэж буй хүмүүс ихэвчлэн гадны орны сервертэй вэб сайтуудыг хэрэглээндээ ашигладаг ба тухайлвал Фэйсбүүк, твиттер нь АНУ-д бүртгэлтэй компани бөгөөд эдгээрт бүртгүүлсэн хэрэглэгчийн мэдээлэл АНУ-ын хуулиар хамгаалагддаг, Монгол Улсын хуулиар зохицуулагдах боломжгүй тул иргэн гомдол гаргасан тохиолдолд тэр улсаас нь тухайн сайтыг шалгаж өгөх, мэдээлэл авах хүсэлтийг явуулдаг, цахимаар үйлдэгдэж байгаа гэмт хэргийн мэдээллийг автоматаар олж авах технологийн боломж дэлхийн аль ч улсад хязгаарлагдмал байна. **Хоёрдугаарт** Фэйсбүүк /Facebook/ компани нь терроризм, хүний амь нас хохирох нөхцөл байдал бий болсон, хүүхдийн садар самуун, секс сүрдүүлэг, үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэрэг /хар тамхи, хүн худалдаалах, мөнгө угаах/ зэрэг тодорхой төрлийн цөөн хэргээс бусад гэмт хэргийн мэдээллийг өгдөггүйтэй холбоотой.⁷⁷ Үүнээс дүгнэвэл цахим орчинд зөрчигдөж буй хүний эрхийн зөрчилийг шийдвэрлэх талаар дотоодын хууль тогтоомжид тодорхой хэмжээний хамгаалалт оруулсан ч гэмт хэрэг шийдвэрлэх явцад гадны орны үйлчилгээ эрхлэгч, портал сайтаас мэдээлэл гаргуулах боломж хязгаарлагдмал байна.

Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуульд хүний хувийн мэдээллийг олон нийтийн сүлжээний үйлчилгээ үзүүлэгчээс гаргуулах талаар тусгайлан зохицуулаагүй байна. Харин 2021 оноос хүчин төгөлдөр үйлчилж буй Хүний хувийн мэдээллийг хамгаалах тухай хуульд дараах байдлаар тусгажээ. Үүнд:

76 Б.Өнөрмаа, Цахим хэрэгсэл ашиглан үйлдэгдэж буй гэмт хэргийн шалтгаан нөхцөл, эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох шаардлага, 2022.02.18, Холбоос: <https://www.mglbar.mn/news/4065>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.20.

77 Мөн тэнд.

6.2.Төрийн байгууллага дараах тохиолдолд мэдээллийг ашиглана:

6.2.1.мэдээллийн эзний зөвшөөрлөөр;

6.2.2.хуульд заасан үндэслэлээр;

6.2.3.мэдээллийн эзний амь нас, бие махбод, эрх, эрх чөлөө, эд хөрөнгөд хохирол учруулахаас урьдчилан сэргийлэх, түүний эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалах;

6.2.4.бусдын эрх, хууль ёсны ашиг сонирхолд хохирол учруулахаас урьдчилан сэргийлэх;

6.2.5.хүнийг тодорхойлох боломжгүй болгож түүх, эрдэм шинжилгээ, урлаг, утга зохиолын бүтээл туурвих, статистикийн мэдээлэл бэлтгэх.

Мөн мэдээллийн эзэн мэдээлэл хариуцагчид хүсэлт гаргаснаар эсхүл хууль, олон улсын гэрээ, шүүхийн шийдвэрээр хувийн мэдээллийг устгахаар мэдээлэл хариуцагчид үүрэг хүлээлгэсэн.

Үүнээс үзвэл цагдаагийн байгууллага нь гэмт хэрэг, зөрчилтэй тэмцэх, түүнээс урьдчилан сэргийлэх, шалган шийдвэрлэх зорилгоор генетик болон биометрик мэдээллийг цуглуулж ашиглаж болно. Гэвч мэдээлэл хариуцагчаас энэхүү мэдээлэл болон хүний хувийн мэдээллийг шаардах эрх, мэдээлэл хариуцагчийн хүний хувийн нууцыг задруулах үүрэг энэ хуульд тусгагдаагүй байна.

Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд зааснаар прокурор мөрдөн шалгах ажиллагааны явцад шаардлагатай мэдээ, судалгаа, баримт бичгийг байгууллага, албан тушаалтнаас гаргуулан авах, газар дээр нь танилцах, мэргэжлийн дүгнэлт, магадлагаа гаргуулах, хавтаст хэргийг архивт хадгалах эрхтэй. Цагдаагийн алба тухай хуулийн 65.2.6-д зааснаар “төрийн болон төрийн бус байгууллага цагдаагийн байгууллагаас шаардсан мэдээллийг саадгүй гаргаж өгөх” үүрэгтэй гэж зааснаас өөрөөр мэдээ, мэдээллийг гаргаж өгөх талаар нарийвчилсан зохицуулалт байхгүй байна.

Төрийн бүрэн эрхт байдлын онолын дагуу аливаа улсын төр засаг өөрийн нутаг дэвсгэрийн хүрээнд хууль тогтоомж баталж хэрэгжүүлэх, түүний нутаг дэвсгэр дээр зорчиж, оршин сууж, үйлчилгээ үзүүлж буй гадаадын иргэн, хуулийн этгээд нь хүчин төгөлдөр үйлчилж буй хууль тогтоомжийг мөн дагаж мөрдөх үүрэг хүлээдэг. Гэсэн хэдий ч зарим онцгой тохиолдолд дотоодын хууль тогтоомж тухайн улсын нутаг дэвсгэрийн гадна үйлчлэх боломжтой. Тухайлбал Монгол Улсын Эрүүгийн хуульд “Монгол Улсын иргэн, тус улсад байнга оршин суудаг харьяалалгүй хүн гадаад улсад энэ хуульд заасан гэмт хэрэг үйлдэж, тухайн гэмт хэрэгт эрүүгийн хариуцлага хүлээлгээгүй бол энэ хуулиар эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэнэ” гэж, “Монгол Улсад байнга оршин суудаггүй гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүн тус улсын хилийн гадна Монгол Улсын ашиг сонирхлын эсрэг гэмт хэрэг үйлдэж түүндээ ял шийтгүүлээгүй бол Монгол Улсын олон улсын гэрээнд заасан тохиолдолд энэ хуулиар эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэж болно” гэж, Иргэний хуульд “Гэм хор учруулсны улмаас үүсэх үүргийн талуудын эрх, үүргийг нутаг дэвсгэр дээр нь гэм хор учруулсан үйл баримт буюу гэм хор арилгуулах тухай шаардлага гаргах үндэслэл болсон бусад нөхцөл байдал бий болсон улсын хуулиар тодорхойлно” гэж тус тус тусгасан нь дээр заасан төрийн бүрэн эрхт байдлын зарчмын жишээ юм.

Дэлхийн зарим улс орнууд олон нийтийн сүлжээний үйлчилгээ үзүүлэгчдэд олон нийтийн сүлжээн дэх гэмт хэрэг, зөрчилтэй тэмцэх үүднээс зөрчилтэй контентыг устгах үүрэг оногдуулж, хариуцлага хүлээлгэхээр зохицуулж⁷⁸, шийдвэрлэж⁷⁹ байгаа нь гадаадын цахим орчны үйлчилгээ үзүүлэгчид дотоодын хууль тогтоомжийг мөрддөгийг бодит жишээ юм. Томоохон олон нийтийн сүлжээний байгууллага ч мөн адил дотоодын хууль тогтоомжийг мөрдөх ёстойг ойлгож, “хянан магадласны үр дүнд аливаа контент нь тухайн нэг улсын дотоодын хууль тогтоомжийн дагуу хууль бус гэж үзвэл үүнийг тухайн улсын нутаг дэвсгэрийн хүрээнд гаргахгүй” гэсэн чиг хандлагыг баримталдаг.⁸⁰ Ямар ч байгууллага үйл ажиллагаа эрхэлж байгаа улсынхаа дотоодын хууль тогтоомжийг мөрдөх үүрэгтэй.⁸¹

Монгол Улсад олон нийтийн сүлжээний үйлчилгээ үзүүлдэг байгууллагыг Монгол Улсад бүртгэдэггүй бөгөөд нэр томъёо, үйл ажиллагааг тодорхойлоогүй. Иймд гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох зорилгоор хэрэглэгчийн мэдээллийг гаргаж өгөх, эсхүл зөрчилтэй мэдээ, мэдээллийг устгах зэрэг аливаа үүрэг тусгайлан оногдуулаагүй байна. Нэгэнтээ дотоодын хууль тогтоомжийн дагуу аливаа үүрэг хүлээгээгүй тул цагдаагийн байгууллагын хүсэлтийг биелүүлэх, хамтран ажиллах нь гадны орны олон нийтийн сүлжээний үйлчилгээ үзүүлэгч байгууллагын эрхийн асуудал болж байгаа юм. Олон нийтийн үйлчилгээ үзүүлэгч байгууллагын гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, хянан шийдвэрлэх ажиллагааны хүрээнд цагдаагийн байгууллагатай хамтран ажиллах үүргийг дотоодын хууль тогтоомжид нарийвчлан зохицуулж тэдгээр байгууллагатай хамтран ажиллах гарц гаргалгааг гаргах шаардлагатай.

4.3. Зөрчлийн хууль, эрх зүйн хэм хэмжээний актын зохицуулалт

Цахим орчин ашиглан сонгуулийн сурталчилгаа явуулах, түүнд хяналт тавих журам

Эрх бүхий байгууллагаас баталсан цахим орчинд сонгуулийн сурталчилгаа явуулах, түүнд хяналт тавих журам зөрчсөн бол хувь хүнийг таван мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг тавин мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгохоор Зөрчлийн тухай хуульд тусгасан байна. Монгол Улсын Сонгуулийн ерөнхий хорооноос 2020 онд Монгол Улсын Их хурлын сонгуулийн тухай хуулийн 47.9-т “Цахим орчин ашиглан сонгуулийн сурталчилгаа явуулах, түүнд хяналт тавих журмыг цагдаагийн төв байгууллага болон Харилцаа холбооны зохицуулах хорооны саналыг үндэслэн Сонгуулийн Ерөнхий хороо хамтран баталж, мөрдүүлнэ” гэж заасныг үндэслэн “Цахим орчин ашиглан сонгуулийн сурталчилгаа, явуулах түүнд хяналт тавих журам”-ыг 21 тоот тогтоолоор баталсан.

Түүнчлэн, Коронавируст халдвар /Ковид-19/-ын цар тахлаас урьдчилан сэргийлэх, тэмцэх, нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах тухай хууль”-ийн 9 дүгээр зүйлийн 9.13 дахь хэсэгт заасныг үндэслэн Цагдаагийн ерөнхий

78 The Act on Promotion of Information and Communications Network Utilization and Information Protection (the Network Act).

79 CJEU, Google v. Spain.

80 Facebook, Government requests: FAQs. See also Google legal removal requests; Twitter rules and policies; Reddit content policy.

81 David Kaye, Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, 2018.04.16, Холбоос: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G18/096/72/PDF/G1809672.pdf?OpenElement>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

газрын дарга, Харилцаа холбооны зохицуулах хорооны дарга нарын 2020 оны 8 дугаар сарын 27-ны өдрийн А/200, А/169 дүгээр хамтарсан тушаалаар “Цар тахлын талаар олон нийтийг төөрөгдүүлэх, илт худал мэдээлэл цахим орчинд тархахаас сэргийлэх зорилгоор цахим орчинд зохицуулалт хийх журам”-г баталсан. Гамшгийн үед олон нийтийг төөрөгдүүлэх, илт худал мэдээлэл цахим орчинд тархахаас сэргийлэх арга хэмжээ авсан нь хүний эрхийн зарчимд нийцэх талаар өмнө дурдсан. Харин эдгээр хууль тогтоомжийн “илт худал мэдээлэл”, “худал мэдээлэл тараах” гэх хууль зүйн ойлголт нэг мөр болоогүй байгаа нь эрх бүхий этгээдээс хуулийн заалтыг дур зоргоороо тайлбарлах, хэвлэн нийтлэх, үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөг хязгаарлах эрсдэл үүсгэж байгаа талаар мэргэжлийн байгууллагууд шүүмжлэлтэй хандаж байна.⁸²

“Цахим орчин ашиглан сонгуулийн сурталчилгаа, явуулах түүнд хяналт тавих журам”-г сонгуульд оролцож буй нам, эвсэл, нэр дэвшигч, тэдгээрийг төлөөлсөн этгээдээс гадна үүрэн холбоо, интернэтийн үйлчилгээ эрхлэгч болон цахим орчны үйлчилгээ эрхлэгч (цахим хуудас, цахим орчин дахь олон нийтийн сүлжээ, аппликэйшн, гэх мэт) нь мөрдөх бөгөөд цар тахлын үед худал мэдээлэл цахим орчинд тархахаас сэргийлэх зорилгоор цахим орчинд зохицуулалт хийх үед мөн адил дагаж мөрдөхөөр тусгасан байна.⁸³ Уг журмаар цахим орчин дахь сонгуулийн сурталчилгааны агуулгад бус цахим хуудсыг журмын дагуу бүртгүүлсэн эсэх, нам, эвсэл, нэр дэвшигчийн мэдээлэл /нэр, далбаа, таних тэмдэг, сонгуулийн уриа/-ийг олон нийтэд ойлгомжтой, нээлттэй ил тод харагдахуйц байдлаар нийтэлсэн эсэх, сонгуульд нэр дэвшигчийн бүртгэлтэй цахим хуудас, цахим хаяг нь аливаа мэдээ, мэдээллийг нийтлэхдээ албан бус цахим хаяг, цахим хуудас сонинд нийтлэгдсэн мэдээллийг эх сурвалжаа болгон ашигласан эсэхэд хяналт тавихаар байна.⁸⁴

Дээрх журамд зааснаар цахим орчин дахь сонгуулийн сурталчилгаатай холбоотой өргөдөл, гомдлыг цагдаагийн байгууллага, тагнуулын байгууллага, шударга өрсөлдөөний асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага, мэргэжлийн хяналтын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагад гаргахаар тусгасан. Дээр дурдсан төрийн байгууллагууд нь цахим орчин дахь сонгуулийн сурталчилгаатай холбоотой өргөдөл, гомдлыг хүлээн авч холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу хянан дүгнэлтийг Харилцаа холбооны зохицуулах хороонд хүргүүлнэ. Харилцаа холбооны зохицуулах хороо нь энэ журмын 4.2-д заасан албан бичиг дүгнэлтийн дагуу дараах мэдэгдлийг цахим үйлчилгээ эрхлэгч байгууллагад даруй хүргүүлэх бөгөөд дараах агуулгатай байна. Үүнд:

1. Мэдэгдэлд дурдсан мэдээ, мэдээллийг устгах эсвэл хандалтыг хаах, эсхүл түр хязгаарлах;
2. Мэдэгдэлд дурдсан цахим хаяг, цахим хуудсыг сонгуулийн сурталчилгааны хугацаа дуустал хандалтыг хаах, эсхүл түр хязгаарлах;⁸⁵

82 Нээлттэй нийгэм форум, Худал мэдээлэл тараах гэмт хэргийг хянан шийдвэрлэж буй практик: Илт худал мэдээлэл гэх ойлголтын эрүүгийн эрх зүйн асуудал, (УБ, 2021), Холбоос: https://cdn.greensoft.mn/uploads/users/3092/files/Misinformation%20Crime_Web%20version.pdf., Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

83 Цахим орчин ашиглан сонгуулийн сурталчилгаа, явуулах түүнд хяналт тавих журам, 1.3 дахь хэсэг.

84 Цахим орчин ашиглан сонгуулийн сурталчилгаа, явуулах түүнд хяналт тавих журам, 2 дугаар зүйл.

85 Мөн тэнд, 4.4 дэх хэсэг.

Цахим орчны цахим үйлчилгээ эрхлэгч нь дээрх мэдэгдэлд дурдсан арга хэмжээг заасан хугацаанд даруй хэрэгжүүлж, хэрэгжилтийн талаарх мэдээллийг Харилцаа холбооны зохицуулах хороонд хүргүүлнэ. Харин цахим орчны цахим үйлчилгээ эрхлэгчийг олж тогтоох боломжгүй эсхүл дээрх мэдэгдэлд дурдсан арга хэмжээг хэрэгжүүлээгүй бол Харилцаа холбооны зохицуулах хороо дараах мэдэгдлийг үүрэн холбооны үйлчилгээ эрхлэгч болон интернэтийн үйлчилгээ эрхлэгчид хүргүүлэхээр заажээ. Үүнд:

1. Тухайн цахим орчны цахим үйлчилгээ эрхлэгчийн Монгол Улсаас хандах хандалтыг сонгуулийн сурталчилгааны дүн гарч дуусах хүртэлх хугацаанд хаах;
2. Хуульд заасан технологийн арга хэмжээ авах;⁸⁶

Гэвч эрх бүхий байгууллагуудаас сонгуулийн сурталчилгаа, мэдээ, мэдээллийн агуулгад хяналт тавих эсэх талаар тусгаагүй байгаа нь тодорхой бус байдлыг үүсгэж байгаагаас гадна журмын 4.2-т заасан арга хэмжээнүүдийг ямар тохиолдолд хэрэглэх болон зөрчлийн онцлог, шинжээс хамааран дангаар нь эсхүл хамтад нь хэрэглэх эсэх талаар зохицуулалгүй үлдээсэн. Уг тодорхой байдлын улмаас эрх бүхий байгууллагууд нь хүний үзэл бодлоо илэрхийлэх эрхийг өргөнөөр хязгаарлах эрсдэлийг үүсгэжээ.

Мэдээллийг устгах, хязгаарлах буюу “blocking” гэж тодорхой мэдээллийг эцсийн хэрэглэгчид хүрэхээс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ юм. Үүнд хэрэглэгчдийг тодорхой вэб сайт, IP хаяг, домайн нэр хаяг руу нэвтрүүлэхгүйгээр хаах, вэбсайтыг байршуулсан вэб серверээс татан буулгах, эсвэл түлхүүр үг бусад тусгай контент агуулсан хуудсыг хаах шүүлтүүрийн технологийг ашиглах зэрэг орно. Жишээлбэл, хэд хэдэн улс орнууд бичлэг байршуулах, хуваалцах, үзэх боломжтой YouTube руу нэвтрэхийг хориглодог бөгөөд интернэт дэх мэдээллийг хянах хамгийн боловсронгуй, өргөн хүрээний системтэй Хятад улс “ардчилал”, “хүний эрх” зэрэг гол түлхүүр үг буюу нэр томъёог агуулсан вэбсайт руу нэвтрэхийг хориглодог шүүлтүүрийн системийг нэвтрүүлсэн зэргийг дурдаж болно. Улс төрийн хувьд чухал ач холбогдолтой сонгууль, түүхэн тэмдэглэлт өдөр цахим хэрэглэгчид мэдээлэл олж авах, түгээх үйлдлийг нийгмийн эмх замбараагүй байдал үүсэхээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор тодорхой хугацаанд (“тухайн үед нь”) хандлага ажиглагдаж байгаа бөгөөд иргэний хөдөлгөөн, эсэргүүцлийн үед сөрөг хүчний намуудын вэб сайтууд, бие даасан хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл, Твиттер, Фэйсбүүк зэрэг олон нийтийн сүлжээний платформууд хаагдсан тохиолдлууд Ойрхи Дорнод болон Хойд Африкийн бүс нутагт хэд хэдэн удаа гарсан. Мөн Египетэд хэрэглэгчдийн интернэтэд холболдох эрхийг бүхэлд нь түдгэлзүүлсэн тохиолдол ч байна..

Дээрх шийдвэрүүдийг иргэдийн үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөнд халдсан, хууль бус шинжтэй гэж үзэх талаар НҮБ-ийн Ерөнхий Ассамблейс 2011 онд гаргасан Үзэл, бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрхийг хөхиүлэн дэмжих, хамгаалах тухай тусгай илтгэгчийн тайланд тусгажээ. Учир нь нэгдүгээрт мэдээллийн урсгалыг хаах, мэдээллийг устгах тусгай тохиолдлууд хуульчлагдаагүй тул дур зоргийн шинжтэй гэж үзэж болохуйц, хоёрдугаарт “Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пакт”-н 19 дүгээр зүйлийн 19.3 дахь хэсэгт бусдын эрх, нэр төрийг хамгаалах эсхүл үндэсний аюулгүй байдал, нийгмийн дэг журам, хүн амын эрүүл мэнд, ёс

86 Цахим орчин ашиглан сонгуулийн сурталчилгаа, явуулах түүнд хяналт тавих журам, 1.3 дахь хэсэг.

суртахууныг хамгаалах зорилгод хамааралгүй бөгөөд хааж, устгаж болох агуулга, мэдээллийн жагсаалт нь ил тод биш, гуравдугаарт хязгаарлах арга хэмжээ нь зорилгодоо нийцээгүй, хүний эрхийг хамгийн багаар хязгаарлах зарчимд нийцээгүй, эцэст нь контентыг шүүх эсхүл улс төрөөс хараат бус байгууллагын дүгнэлт, оролцоогүйгээр хааж, устгасан гэж дүгнэсэн байгааг анхаарах нь зүйтэй.⁸⁷

Дүгнэвэл, дээр дурдсан журамд тодорхой бус зохицуулалтууд маш олон байгаа нь хүний үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөг хууль бусаар хязгаарлах эрсдэлийг бий болгожээ. Тухайлбал уг журмаар цахим орчин дахь сонгуулийн сурталчилгааны агуулгад бус цахим хуудсыг журмын дагуу бүртгүүлсэн эсэх, нам, эвсэл, нэр дэвшигчийн мэдээлэл /нэр, далбаа, таних тэмдэг, сонгуулийн уриа/-ийг олон нийтэд ойлгомжтой, нээлттэй ил тод харагдахуйц байдлаар нийтэлсэн эсэх, сонгуульд нэр дэвшигчийн бүртгэлтэй цахим хаяг, цахим хуудас нь аливаа мэдээ, мэдээллийг нийтлэхдээ албан бус цахим хаяг, цахим хуудас сонинд нийтлэгдсэн мэдээллийг эх сурвалжаа болгон ашигласан эсэхэд хяналт тавихаар байгаа ч⁸⁸ Эрүүгийн хуулийн 14.8 дугаар зүйлийн 14.8.1 дэх хэсэгт заасан сонгуульд оролцогч улс төрийн нам, намуудын эвсэл, нэр дэвшигчийн нэр хүндэд халдаж, илт худал мэдээлэл тараасан гэх гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор журмыг хэрэглэж болох эсэх нь тодорхойгүй байна.

Мөн сонгуулийн сурталчилгаатай холбоотой өргөдөл, гомдлыг цагдаагийн байгууллага, тагнуулын байгууллага, шударга өрсөлдөөний асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага, мэргэжлийн хяналтын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагад тус бүр хүлээн авч, бие даан дүгнэлт гаргах талаар заасан ч харъяаллыг тухайлан заагаагүй нь тодорхой бус байдлыг үүсгэсэн байгааг дурдах нь зүйтэй.

Сонгуулийн үеэр илт худал мэдээлэл тараах гэмт хэргийг шүүхээр эцэслэн шийдвэрлэх хүртэл нэр дэвшигчдийн талаар илт худал мэдээлэл тараасан байж болзошгүй хэмээн үзэж олон нийтийн сүлжээн дэх нэр дэвшигч, улс төрийн намтай холбоотой мэдээллийг хязгаарлах нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 19 дүгээр зүйлийн 19.2 дахь хэсэгт заасан хүний үзэл бодлоо илэрхийлэх чөлөөг хязгаарлах үндэслэл буюу “бусдын эрх, эрх чөлөө”, “үндэсний аюулгүй байдал”, “нийгмийн хэв журам”-г хамгаалах зорилгод нийцэхгүй гэж дүгнэх үндэслэлтэй. Тус гэмт хэргийн объект нь хүний сонгогдох эрх зөрчигдөж байгаа мэт харагдах боловч сонгогчдын сонгох эрх, сонгуулийн явцад бодитой мэдээ, мэдээллээр хангагдах эрх зөрчигдөж байна. Тиймээс сонгуулийн үеэр тэгш өрсөлдөөнийг хангахад чиглэсэн өөр олон аргуудаас хүний эрхийг хамгийн багаар хязгаарлах зарчимд нийцүүлж хязгаарлалтын хэлбэрийг сонгон хэрэглэх нь зүйтэй.

4.4. Контентын үйлчилгээ эрхлэх зохицуулалтын журам

“Контентын үйлчилгээ эрхлэх зохицуулалтын журам”-д тус тус зааснаар аливаа контентын агуулгад Харилцаа холбооны хорооноос хяналт тавьдаггүй, гагцхүү эрх бүхий байгууллагын шийдвэрийг хэрэгжүүлдэг. Зохицуулах хороо нь холбогдох эрх бүхий байгууллагаас ирүүлсэн хууль, тогтоомж зөрчсөн тухай албан ёсны шийдвэр,

87 La Rue, Frank, UN. Human Rights Council, Special Rapporteur on the Promotion and Protection of the Right to Freedom of Opinion and Expression, 2011.05.27, Холбоос: <https://digitalibrary.un.org/record/706200>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

88 Цахим орчин ашиглан сонгуулийн сурталчилгаа, явуулах түүнд хяналт тавих журам, 2 дугаар зүйл.

дүгнэлтийг үндэслэн дор заасан арга хэмжээ авахыг контентын агрегатор, веб сайтын үйлчилгээ эрхлэгчид мэдэгдэнэ. Энэ талаар мэдэгдсэнээс хойш 24 хүртэлх цагийн дотор, шаардлагатай гэж үзвэл нэн даруй уг зөрчлийг арилгах арга хэмжээ авахыг шаардах эрхтэй. Түүнчлэн эрх бүхий байгууллагаас Монгол улсаас хандах хандалтыг хязгаарлах тухай ирүүлсэн албан ёсны мэдэгдэл, албан бичигт үндэслэн тухайн веб сайтын үйлчилгээ эрхлэгчид мэдэгдэл хүргүүлэхгүйгээр веб сайтын хандалтыг нэн даруй хязгаарлаж болохоор зохицуулсан.

Тус журамд зааснаар Контентын үйлчилгээ эрхлэгч нь дараах нийтлэг шаардлагыг хангаж ажиллана: Үүнд:

1. Харилцаа холбооны зохицуулах хорооны 2021 оны 62 тоот тогтоолын Хавсралтаар батлагдсан “Хүүхдийг зохисгүй агуулгаас хамгаалах радио, телевизийн хөтөлбөрийн дүрэм”-н 2.2-р хэсэгт⁸⁹ заасан зохисгүй агуулгыг илэрхийлсэн аливаа төрлийн контентыг дамжуулахгүй байх;
2. Монгол Улсын хуулиар хориглоогүй, оюуны өмчийн зөрчилгүй, албаны ёсны эрхтэй контентыг хэрэглэгчдэд хүргэж ажиллах;
3. Монгол Улсын хууль зөрчсөн нь холбогдох эрх бүхий байгууллагын дүгнэлт, шийдвэрээр тогтоогдсон контент, контентын үйлчилгээг устгах, хязгаарлах техникийн боломжийг хангасан байх;
4. Аливаа зохисгүй контентоос хамгаалах зорилгоор тодорхой хязгаарлалт хийх техникийн боломжийг бүрдүүлэх,
5. Хэрэглэгчид 18-аас дээш насныханд зориулсан контентоор үйлчилгээ үзүүлсэн тохиолдолд урьдчилан сануулж, бүртгэл хийх, бүртгэсэн нэр, нууц үгээр хандалт хийлгэх;
6. Хэрэглэгчийн эрх ашгийг хамгаалах үүднээс өөрийн үйлчилгээний талаар хэрэглэгчийн санал хүсэлт, гомдлыг хүлээн авах хаяг, холбоо барих утасны дугаар болон цахим шуудангийн талаархи мэдээллийг олон нийтэд ил тод мэдээлэх;
7. Контентын үйлчилгээ бүрийн тайлбар, ангилал, хэрхэн хандаж үйлчилгээ авах, контентын үнэ, үйлчилгээний төлбөрийг үнэн зөв ойлгомжтойгоор хэрэглэгчид үйлчилгээ авах бүрд урьдчилан мэдээлдэг байх;
8. Хэрэглэгчийн хувийн мэдээллийг зориулалтаас өөр зорилгоор хадгалах, ашиглах, хуульд зааснаас бусад тохиолдолд бусдад дамжуулахгүй байх үүрэгтэй.

89 Хүүхдийг зохисгүй агуулгаас хамгаалах радио, телевизийн хөтөлбөрийн дүрэм, 2.2 дахь хэсэг.
2.2. Радио, телевизээр нэвтрүүлэхгүй байх зохисгүй агуулгад дараах агуулга бүхий дуу авиа, дүрс, үйл явдал бүхий нэвтрүүлэг, бүтээл, зар сурталчилгаа хамаарна. Үүнд:
2.2.1. хүүхэд залуусын сэтгэхүйд сөргөөр нөлөөлөх агуулга;
2.2.2. хүчирхийлэл, садар самууныг сурталчилсан агуулга;
2.2.3. гэмт хэргийн үйлдлийг нарийвчлан зааварчилсан агуулга;
2.2.4. хар тамхи, сэтгэцэд нөлөөлөх эм бэлдмэл, ахуйн хэрэглээний зориулалттай газ, цавуу, будаг шингэлэгч, бензин, ариутгалын бодисыг зориулалтын бусаар бэлтгэн боловсруулах, хэрэглэхийг харуулсан агуулга;
2.2.5. хүүхдийн сэтгэхүй болон бие махбодод сөргөөр нөлөөлөх хүнсний бүтээгдэхүүнийг хүүхдийн нэвтрүүлгийн хугацаанд сурталчлахгүй байх.

Энэхүү журмыг интернэтийн үйлчилгээ эрхлэгч, үүрэн холбооны үйлчилгээ эрхлэгч, суурин холбооны үйлчилгээ эрхлэгч /цаашид “үйлчилгээ эрхлэгч” гэх/ болон контентын үйлчилгээ эрхлэгч нь үйл ажиллагаандаа дагаж мөрдөнө. Гэвч “контентын үйлчилгээ” гэдэгт олон нийтийн сүлжээ хамаарахгүй.⁹⁰

2016 оноос хойш Харилцаа холбооны зохицуулах хороо болон Фэйсбүүк компанийн удаа дараагийн уулзалтаар Монгол Улсад аюулгүй, ёс зүйтэй нийгмийн сүлжээний орчныг бий болгоход хамтран ажиллах шаардлагатай гэдэгт санал нэгдсэн ба Фэйсбүүк компани нь өөрийн платформ дахь хуурамч хэрэглэгчийн бүртгэлийг устгах, хууль бус контентыг хязгаарлах чиглэлээр тус хороотой хамтран ажиллахаар болсон. Үүний үр дүнд аливаа хууль бус контентын талаарх гомдол хүсэлтийг түргэн шуурхай шийдвэрлэх, зохицуулалтыг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай “Government-Case-Work-Channel” буюу шууд харилцах ногоон сувгийг 2019 оны 10 дугаар сард Монгол Улсад анх удаа албан ёсоор нэвтрүүлсэн. Энэхүү хамтын ажиллагааны хүрээнд тус хороо нь 2020 оны Улсын Их Хурал, Орон нутаг болон 2021 оны Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн сонгуулийн хугацаанд үр дүнтэй хамтран ажилласан. “Government Case Work Channel” нь зөвхөн хууль бус, фэйсбүүкийн хэрэглэгчийн дагаж мөрдөх хэм хэмжээ “Community Standards”-г зөрчсөн контентыг фэйсбүүк платформоос устгах чиглэлээр ажилладаг байна.⁹¹ Үүнээс гадна 2021 оны 5-р сараас эхлэн Харилцаа холбооны зохицуулах хороо нь “Youtube” платформтой хамтран ажиллаж хууль бус контентыг “trusted partner” горимоор мэдээлэлж эхэлсэн.⁹²

Фэйсбүүк /Мета компани/ руу Монгол Улсын засгийн газраас илгээсэн мэдээлэл авах хүсэлтүүдийн тоон мэдээллийг үзвэл⁹³:

Хүснэгт 1.1. Мета компани руу МУЗГ-аас илгээсэн мэдээлэл авах хүсэлт

Огноо	Нийт хүсэлтийн тоо	Үүнээс яаралтай төлөвтэй	Шийдвэрлэлтийн хувь
2021-I	4	0	25
2021-II	5	0	40
2020-I	15	8	7
2020-II	43	9	19
2019-I	19	1	42
2019-II	32	5	23

90 Контентын үйлчилгээ эрхлэх зохицуулалтын журам, 2.2 дугаар зүйл.

“Дараах үйлчилгээг контентын үйлчилгээ эрхлэх тусгай зөвшөөрөлтэйгээр эрхэлнэ. Үүнд:

2.2.1.харилцаа холбооны сүлжээний дугаарлалт ашиглан цахилгаан холбооны сүлжээнд харилцан холболт, холболт хийж хэрэглэгчид тэмдэгт, дуу, дүрс зэрэг мэдээллийг хүргэх үйлчилгээ (mVoIP, SMS hub, тусгай дугаар)

2.2.2.цахилгаан холбооны сүлжээнд холболт хийж хэрэглэгчид тэмдэгт, дуу, дүрс зэрэг мэдээллийг хүргэх үйлчилгээ (Токи г.м)

2.2.3.мэдээллийн сүлжээнд холбогдож тусгай зориулалтын тоног төхөөрөмж ашиглан хэрэглэгчид тэмдэгт, дуу, дүрс зэрэг мэдээллийг боломжийг олгож, ашиг олж буй үйлчилгээ (Data center, CDN)”

91 Онлайн контентын танилцуулга, 2022.05.01, Холбоос: <https://crc.gov.mn/list/internetijn-s-lzhee-jl-chilgee/mn>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

92 Цахим орчны зохицуулалт зөвлөмж, 2021, Холбоос: <https://crc.gov.mn/storage/1.2%20%D0%A6%D0%B0%D1%85%D0%B8%D0%BC%20%D0%BE%D1%80%D1%87%D0%BD%D1%8B%20%D0%B7%D3%A9%D0%B2%D0%BB%D3%A9%D0%BC%D0%B6.pdf> Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

93 Transparency Center, Холбоос: <https://transparency.fb.com/data/government-data-requests/country/MN/>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

2018-I	1	1	0
2018-II	4	2	0
2017-I	2	1	0
2017-II	8	0	0
2016-I	0	0	0

Монгол Улсын Засгийн газраас илгээж буй хүсэлтүүдийн тоо бусад улс орны засгийн газрынхаас харьцангуй бага байна. Тухайлбал, 2021 оны сүүлийн хагаст АНУ 59996, Их Британи 10117, Өмнөд Солонгос 1158, Турк 8488, Сингапур 1065, Польш 4982 хүсэлт гаргажээ.

Фэйсбүүкийн үйлчилгээний нөхцөлийн дагуу Data Request буюу мэдээллийн хүсэлт нь Legal Process Request буюу хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны хүсэлт, Emergency disclosure Request буюу яаралтай төлөвтэй хүсэлт гэж ангилагддаг. Meta компани нь тухайн улсын төрийн эрх бүхий байгууллагын хүсэлтээр хэрэглэгчийн талаарх доорх мэдээллийг гаргаж өгч болно. Үүнд:

1. Хэрэглэгчийн үндсэн мэдээдэл: Нэр, үйлчилгээ авсан хугацаа, төлбөрийн мэдээлэл, имэйл хаяг, саяхан нэвтэрсэн/гарах IP хаяг гэх мэт.
2. Хаягийн үйл ажиллагаатай холбоотой түүх: Илгээгч, хүлээн авагч, илгээсэн хугацааны мэдээлэл, IP хаяг гэх мэт.
3. Хаягт хадгалагдсан контентууд: Мессеж, зураг, видео, он цагийн хэлхээс, байршлын мэдээлэл гэх мэт.

Дэлхийн улс орнуудын засгийн газраас гэмт хэргийг таслан зогсоох, хянан шийдвэрлэхэд шаардагдах мэдээллийг Фэйсбүүкээс гаргуулахаар хүсэлт гаргадаг тул Meta компани нь АНУ-д хэрэгжих⁹⁴ болон бусад улс орнуудад хэрэгжих журмуудыг ялгамжтай байдлаар зохицуулсан байна. АНУ-аас бусад улсын Засгийн Газраас ирүүлсэн хүсэлтийг шийдвэрлэхдээ үндсэн 3 шаардлагыг харгалзан үздэг. Үүнд:

1. Хүсэлтэд хариу өгөх нь тухайн улсын хууль тогтоомжийн дагуу зайлшгүй эсэх;
2. Гагцхүү тухайн улсын хэрэглэгчийн эрх ашгийг хөндөх эсэх;

94 U.S. Legal Process Requirements

We disclose account records solely in accordance with our terms of service and applicable law, including the federal Stored Communications Act (“SCA”), 18 U.S.C. Sections 2701-2712. Under U.S. law:

1. A valid subpoena issued in connection with an official criminal investigation is required to compel the disclosure of basic subscriber records (defined in 18 U.S.C. Section 2703(c)(2)), which may include: name, length of service, credit card information, email address(es), and a recent login/logout IP address(es), if available.
2. A court order issued under 18 U.S.C. Section 2703(d) is required to compel the disclosure of certain records or other information pertaining to the account, not including contents of communications, which may include message headers and IP addresses, in addition to the basic subscriber records identified above.
3. A search warrant issued under the procedures described in the Federal Rules of Criminal Procedure or equivalent state warrant procedures upon a showing of probable cause is required to compel the disclosure of the stored contents of any account, which may include messages, photos, videos, timeline posts, and location information.
4. We interpret the national security letter provision as applied to Meta to require the production of only 2 categories of information: name and length of service.

3. Ийнхүү задруулах нь олон улсын хүний эрхийн стандартад нийцсэн эсэх.

Дээрх шаардлагын хангаагүй, хангасан эсэх нь эргэлзээтэй бол тухайн улсын хүсэлтийг хүлээн авч шийдвэрлэдэггүй бөгөөд 2 улсын хооронд байгуулагдсан Эрх зүйн туслалцаа, харилцан үзүүлэх тухай (A Bilateral treaty on mutual legal assistance in civil and criminal matters) гэрээний дагуу АНУ-ын Засгийн Газарт хүсэлт тавихыг зөвлөдөг.⁹⁵

Харин хууль бус агуулгатай контентыг устгах талаарх засгийн газрын хүсэлтийг шийдвэрлэхдээ юун түрүүнд Үйлчилгээний стандарт нөхцөлийн дагуу тус контентыг хориглож байгаа эсэхийг дүгнэж, хэрэв үгүй бол нэмэлтээр хяналт шалгалт хийдэг байна. Ийнхүү үйлчилгээний стандарт нөхцөлд хамаарахгүй нь тогтоогдвол, хуулийн мэргэжилтнүүдийн баг засгийн газрын хүсэлтийн үндэслэл нь тухайн улсын дотоодын хууль тогтоомжид заасан материаллаг болон процессын хэм хэмжээнд нийцэж буй эсэх талаар дүгнэж, үүний дараа хүний эрхийн үнэлгээний шат руу шилжүүлэн, контентыг устгах хуулийн зохицуулалт нь олон улсын стандартад нийцсэн эсэх, зорилго нь олон улсын стандартад заасан зорилгуудад хамаарах эсэх, уг арга хэмжээг авах нь зайлшгүй бөгөөд хүний эрхийг зохистой хэмжээгээр хязгаарлаж байгаа эсэхэд дүгнэлт өгдөг байна.⁹⁶

4.5. Зохиогчийн эрхийн тухай хууль

Зохиогчийн эрхийг хамгаалах зорилгоор учруулсан хохирлыг нөхөн төлүүлэх, эрүүгийн болон зөрчлийн хариуцлага хүлээлгэхээс гадна зохиогчийн эрхийг зөрчсөн цахим хуудсын хандалтыг хаах, мэдээллийг устгах арга хэмжээг авч байна.

Монгол Улсад цахим орчинд оюуны өмчийг хамгаалах эрх зүйн зохицуулалт 2006 оноос эхлэн төлөвшиж эхэлсэн гэж үзэж болно. Тодруулбал, “Зохиогчийн эрх болон түүнд хамаарах эрхийн тухай хууль”-ийн 2021 оны шинэчилсэн найруулгад “Интернетэд зохиогчийн эрхийг хамгаалах” гэсэн 52 дугаар зүйл шинээр орж ирсэн.⁹⁷ Дэлгэрүүлбэл:

52.1.Интернетийн үйлчилгээ түгээгч, агрегатор, цахим хуудас эрхлэгч, харилцаа холбооны үйлчилгээ үзүүлэгч, өргөн нэвтрүүлгийн байгууллага, олон сувгийн дамжуулагч нь өөрийн болон бусад сервер, сүлжээ, санд зохиогчийн эрх болон түүнд хамаарах эрхийн зөрчил гаргахгүй байх, зохиогчийн эрх болон хамаарах эрх эзэмшигчийг эрхээ хэрэгжүүлэх боломжоор хангах үүрэгтэй.

52.2.Энэ хуулийн 52.1-д заасан этгээд нь зохиогчийн эрх болон хамаарах эрх эзэмшигчийн эрх зөрчигдөж байгаа тухай мэдээллийг хүлээн авах нөхцөлийг бүрдүүлэх, зөрчлийн тухай мэдсэн даруй тухайн зөрчилтэй бүтээл, хамаарах эрхийн объект ашиглалтыг зогсоох, хаах үүрэг хүлээнэ.

52.3.Энэ хуулийн 52.1, 52.2-т заасан үүргээ биелүүлээгүй этгээдэд оюуны өмчийн улсын байцаагч Зөрчлийн тухай хуульд заасан хариуцлага ногдуулна.

95 Transparency Center of Meta company, Government Requests for User Data, Холбоос: <https://transparency.fb.com/data/government-data-requests/further-asked-questions/>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

96 Transparency Center of Meta company, Content Restrictions Based on Local Law, Холбоос: <https://transparency.fb.com/data/content-restrictions/content-violating-local-law/>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

97 <http://www.happywebs.mn/blog/post/internet-deh-oyuuny-mch> [Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15].

52.4. Оюуны өмчийн улсын байцаагч нь зохиогчийн эрх болон хамаарах эрх эзэмшигчийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалахаар яаралтай арга хэмжээ авах зорилгоор зөрчилтэй үйлдлийг зохиогчийн эрх болон хамаарах эрх эзэмшигчийн хүсэлтээр зогсоох, эсхүл үйлчилгээ, үйл ажиллагааг бүхэлд нь, эсхүл хэсэгчлэн зогсоох арга хэмжээг нэн даруй авах эрхтэй.

52.5. Энэ хуулийн 52.1, 52.2-т заасны дагуу зөрчилтэй бүтээл, хамаарах эрхийн объект ашиглахыг зогсоосон, хаасантай холбоотой маргааныг холбогдох хуульд заасан журмын дагуу шийдвэрлэнэ.

52.6. Монгол Улсын нутаг дэвсгэр дээр бүтээл ашиглах этгээд эрх, хууль ёсны ашиг сонирхол нь зөрчигдөж байгаа бол зохиогчийн эрхийн зөрчлийг арилгах арга хэмжээ авхуулахаар холбогдох байгууллагад хандах эрхтэй.

Харилцаа холбооны зохицуулах хорооны 2011 оны 08 тоот тогтоолын хавсралт “Тоон контентын үйлчилгээний зохицуулалтын ерөнхий нөхцөл, шаардлага”-ын 4.11 дэх хэсэгт заасны дагуу Зохиогчийн эрхийн тухай хуулийн холбогдох заалтыг заасныг зөрчиж, зохиогч эсхүл эрх эзэмшигчийн зөвшөөрөлгүйгээр бүтээлийг нь ашигласан агуулга бүхий контентыг хязгаарладаг. Энэ нь хуулийн заалтыг цахим орчинд хэрэгжүүлэхтэй холбоотой тусгайлсан зохицуулалт юм. Тус ерөнхий нөхцөл, шаардлагын 7.3 дахь хэсэгт заасны дагуу цахим орчин дахь агуулга зохиогчийн эрхийг зөрчсөн эсэх хяналтыг холбогдох хуульд заасан эрх бүхий хяналтын байгууллага хэрэгжүүлж, Харилцаа холбооны зохицуулах газар технологийн арга хэмжээг авч хэрэгжүүлнэ.

4.6. Олон нийтийн сүлжээнд хүний эрхийг хамгаалах тухай хуулийн төсөл

Олон нийтийн сүлжээнд хүний эрхийг хамгаалах тухай хуулийн төслөөр “олон нийтийн сүлжээнд Монгол Улсын хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг хангах, хүний эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалах олон нийтийн сүлжээнд зохистой хэрэглээг төлөвшүүлэх, тавих хяналтын эрх зүйн үндсийг тогтоох”-ыг зорьжээ. Хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийг олон нийтийн сүлжээнд тооцохгүй бөгөөд олон нийтийн сүлжээнд суурилан үйл ажиллагаа явуулдаг хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл, түүний үүсгэсэн контенттой холбогдсон харилцаанд энэ хууль үйлчлэхгүй юм.

Тус хуулийн төсөлд дараах гол зохицуулалтууд тусгагджээ. Үүнд:

1. Олон нийтийн сүлжээнд хэрэглэгчийн үүсгэсэн, дамжуулсан, түгээсэн зөрчилтэй контентын улмаас эрх нь хөндөгдсөн хүн, эсхүл түүний төлөөлөгч /цаашид “гомдол гаргагч” гэх/ эрх, хууль ёсны ашиг сонирхолд хохирол, хор уршиг учруулсан зөрчилтэй контентыг устгуулахаар үйлчилгээ эрхлэгч, эрх бүхий этгээд буюу “орон тооны бус Зөвлөл”, эсхүл шүүхэд гомдол, нэхэмжлэл гаргах эрхтэй;
2. “олон нийтийн сүлжээний үйлчилгээ үзүүлэгч” нь хэрэглэгчийн гомдлыг хянаж, “зөрчилтэй контент”-г устгах, түдгэлзүүлэх, хэрэглэгчийн эрхийг хаах, түтгэлзүүлэх үүрэг хүлээнэ. Гэвч үйлчилгээ эрхлэгч нь энэ хуулийн дагуу зөрчилтэй гэж үзэх контентыг өөрийн санаачлагаар илрүүлэх, түдгэлзүүлэх, устгах үүрэг хүлээхгүй;
3. Гомдол гаргагч дээр заасны дагуу гаргасан гомдлыг хянан шийдвэрлэсэн үйлчилгээ эрхлэгчийн шийдвэрийг хүлээн зөвшөөрөөгүй бол эрх бүхий этгээдэд гомдол гаргаж болох бөгөөд Зөвлөлөөс томилогдсон “шинжээч”

- үүнийг шийдвэрлэнэ. Шинжээчийн дүгнэлттэй талуудын аль нэг нь санал нийлэхгүй бол Зөвлөлд гомдол гаргах бөгөөд Зөвлөл гомдлыг хянана. Үйлчилгээ эрхлэгч, эсхүл эрх нь хөндөгдсөн иргэн Зөвлөлийн шийдвэрийг хүлээн зөвшөөрөөгүй тохиолдолд шүүхэд гомдол гаргаж болно;
4. Зөвлөлийн шийдвэрийг үйлчилгээ эрхлэгч биелүүлээгүй тохиолдолд эрх бүхий этгээд гаргасан шийдвэрээ албадан биелүүлэхээр шүүхэд хандахаар заажээ;
 5. Үйлчилгээ эрхлэгч, эрх бүхий этгээд, шүүх контентыг зөрчилтэй эсэхийг хянан шийдвэрлэхдээ дараах шалгуурыг үндэслэнэ:
 - хууль тогтоомжоор хориглосон, хязгаарласан, эсхүл хууль бус болохыг тогтоосон байх;
 - тухайн контентыг зөрчилтэйд тооцох нь бусдын нэр төр, алдар хүнд, эрх чөлөө, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хүндэтгэх, олон нийтийн аюулгүй байдал, үндэсний аюулгүй байдлыг хангах зорилгод нийцсэн байх;
 - дээр заасан зорилго нь Монгол Улсын олон улсын гэрээ, хууль тогтоомжид заасан бусдын үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, үг хэлэх, хэвлэн нийтлэх эрх чөлөөг хөндөх үндэслэл болохуйц байх;
 - контент болон түүний улмаас үүсч болзошгүй гэм хор хоорондын шалтгаант холбоо, тодорхой арга хэмжээ авах шаардлага болон хэр хэмжээнд тохирсон байх;
 6. Үйлчилгээ эрхлэгч нь шийдвэрлэсэн гомдлын тоо, шийдвэрлэсэн байдлын талаарх тайланг жил бүр Харилцаа холбооны зохицуулах хороо /цаашид “Зохицуулах хороо” гэх/-нд ирүүлэх;
 7. Хэрэглэгч нэг сарын хугацаанд гурав, буюу түүнээс дээш тооны зөрчилтэй контент үүсгэсэн, түгээсэн бол үйлчилгээ эрхлэгч хэрэглэгчийн хаягийг 7-14 хоногийн хугацаагаар түдгэлзүүлнэ. Ийнхүү түдгэлзүүлсний дараа дахин зөрчилтэй контент үүсгэсэн, түгээсэн, эсхүл хуурамч хэрэглэгчийн хаяг үүсгэсэн бол хэрэглэгчийн хаяг болон хэрэглэгчийн хуурамч хаягийг үйлчилгээ эрхлэгч устгана.
 8. Зөрчилтэй контенттой холбоотой гэмт хэрэг, зөрчлийг хянан шийдвэрлэж байгаа хууль сахиулах байгууллага зөрчилтэй контентын талаарх мэдээлэл, тухайн контентыг үүсгэсэн хэрэглэгчийн хувийн мэдээллийг үйлчилгээ эрхлэгчээс гаргуулахаар шаардаж болно. Үйлчилгээ эрхлэгч нь дараах нөхцөл хангагдсан гэж үзвэл хэрэглэгчийн хувийн мэдээллийг задруулж болох бөгөөд 72 цагийн дотор хариу өгөх үүрэгтэй. Үүнд:
 - тухайн контент нь зөрчилтэй контент байх;
 - зөрчилтэй контентын улмаас иргэн, хуулийн этгээдийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхол хөндөгдсөн байх;
 - хэрэглэгчийн хувийн мэдээллийг гаргуулах нь зөрчилтэй контентын улмаас өөрт учирсан гэм хорыг арилгуулах, эсхүл Эрүүгийн хууль, Зөрчлийн тухай хууль тогтоомжид заасан гэмт хэрэг, зөрчлийг хянан шийдвэрлэх зорилготой байх;

9. “Зөрчилтэй контент” гэж дараах агуулга бүхий контентыг ойлгохоор байна.⁹⁸
Үүнд:

- хүүхдийг садар самуун явдалд оролцуулсан, амиа хорлох, мансууруулах бодис хэрэглэхэд уриалсан, эсхүл хүүхдийг гэмт хэрэг, зөрчил үйлдсэн гэж мэдээлсэн, хүүхдийн сэтгэл санааны байдалд хүндээр нөлөөлөхүйц дарамт үзүүлсэн;
- террорист халдлага, гэмт хэрэг үйлдэхийг бусдад уриалсан, сайшаан магтсан, үлгэрлэн үзүүлсэн;
- тодорхой хувь хүн, нийгмийн бүлгийн эсрэг дайсагнал, үзэн ядалт, гадуурхал, хүчирхийлэлд уриалсан, өдөөн турхирсан;
- бусад хүнийг илт доромжилж, нэр хүндийг гутаасан;
- Эрүүгийн хуулийн 13.8, 13.10, 13.11, 13.14, 14.1, 14.3, 14.7, 14.8, 16.9, 18.2, 18.17, 19.1, 19.2, 19.4, 19.12, 20.1, 20.2, 21.5, 21.6, 21.9, 29.2, 29.8⁹⁹ дугаар зүйлд заасан гэмт хэргийн шинжийг агуулсан.

4.7. Хуулийн төсөлд хийсэн дүн шинжилгээ

4.7.1. Зөрчилтэй контентыг тодорхойлох хүрээнд

Энэхүү хуулийн төсөл батлагдсанаар бусдын эрх, эрх чөлөө, үндэсний аюулгүй байдал, олон нийтийн амгалан тайван байдлын эсрэг нийт нэр дурдсан 22 гэмт хэргийн шинжийг агуулсан контент болон 5.1.1 б, в, г, д хэсэгт заасан шинжийг агуулсан бусад контентыг цааш түгээхээс сэргийлэх зорилгоор олон нийтийн сүлжээнээс устгах боломжтой болох юм. Өөрөөр хэлбэл тэдгээр гэмт хэргүүдийг цахим орчинд үйлдэх нь эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх үндэслэл болохыг хуулиар давхар баталгаажуулж байна. Түүнчлэн зөрчилтэй контенттой холбоотой гэмт хэрэг, зөрчлийг хянан шийдвэрлэж байгаа хууль сахиулах байгууллага зөрчилтэй контентын талаарх мэдээлэл болон тухайн контентыг үүсгэсэн хэрэглэгчийн

98 Олон нийтийн сүлжээнд хүний эрхийг хамгаалах тухай хуулийн төсөл, 5.1.1 дэх хэсэг

99 13.8. Зөвшөөрөлгүй гэрэл зураг авах, дуу, дүрс бичлэг хийж дамжуулах, тараах,
13.10. Хувь хүний нууцад халдах,
13.11. Хувь хүний нууцыг задруулах,
13.14. Худал мэдээлэл тараах,
14.1. Ялгаварлан гадуурхах,
14.3. Үзэл бодлоо илэрхийлэх, хэвлэн нийтлэх эрх чөлөөнд халдах,
14.7. Сонгууль, ард нийтийн санал асуулгад хууль бусаар нөлөөлөх, санал хураалтын дүнг буруу гаргах,
14.8. Сонгуулийн үеэр илт худал мэдээлэл тараах,
16.9. Хүүхэд оролцуулан садар самууныг сурталчлах,
18.2. Валют, үндэсний мөнгөн тэмдэгтийн ханшид нөлөөлөх,
18.17. Зохиогчийн эрх болон түүнд хамаарах эрхийг зөрчих,
19.1. Эх орноосоо урвах,
19.2. Төрийн эрх мэдлийг хууль бусаар авах, саатуулах,
19.4. Гадаадын тагнуулын алба, байгууллага, иргэнтэй хууль бусаар хамтран ажиллах,
19.12. Төрийн нууцыг зардуулах,
20.1. Террорист үйлдлийн талаар зохиуд худал мэдээлэх,
20.2. Террорист үйл ажиллагаанд уриалах, түүнийг нийтийн өмнө зөвтгөх, хатгах,
21.5. Гэрч, хохирогч, шинжээч, орчуулагч, хэлмэрчид хууль бусаар нөлөөлөх,
21.6. Шүүгч, прокурор, өмгөөлөгч, мөрдөгч, иргэдийн төлөөлөгчид хууль бусаар нөлөөлөх,
21.9. Мөрдөн шалгах ажиллагааны нууцыг зардуулах,
29.2. Түрэмгийлэл, эсхүл дайн өдөөхийг нийтэд уриалах,
29.8. Террорист үйлдэл хийх.

хувийн мэдээллийг үйлчилгээ эрхлэгчээс гаргуулахаар шаардаж болох юм. Өөрөөр хэлбэл хүний хувийн мэдээллийг хуульд заасан үндэслэлээр төрийн эрх бүхий байгууллагад задруулах үүргийг үйлчилгээ үзүүлэгч хүлээх юм.

Олон нийтийн сүлжээнд хүний эрхийг хамгаалах тухай хуулийн зөрчилд зөрчилтэй контентыг тодорхойлохдоо Эрүүгийн хууль дахь хориглосон хэм хэмжээнүүдийг иш татаж заасан нь хууль хоорондын зөрчил үүсгэхээс сэргийлэх сайн талтай байгааг тэмдэглэх нь зүйтэй. Гэсэн хэдий ч хуулийн төслийн 5.1.1 б, в, г, д хэсгүүдээр зөрчилтэй контентыг хэт ерөнхий томъёолсон байна. Тодруулбал:

5.1.1.б. хүүхдийг садар самуун явдалд оролцуулсан, амиа хорлох, мансууруулах бодис хэрэглэхэд уриалсан, эсхүл хүүхдийг гэмт хэрэг, зөрчил үйлдсэн гэж мэдээлсэн, эсхүл хүүхдийн сэтгэл санааны байдалд хүндээр нөлөөлөхүйц дарамт учруулсан,
5.1.1.в. террорист халдлага, гэмт хэрэг үйлдэхийг бусдад уриалсан, сайшаан магтсан, үлгэрлэн үзүүлсэн,
5.1.1.г. тодорхой хувь хүн, нийгмийн бүлгийн эсрэг дайсагнал, үзэн ядалт, гадуурхал, хүчирхийлэлд уриалсан, өдөөн турхирсан,
5.1.1.д. бусад хүнийг илт доромжилж, нэр хүндийг гутаасан.

Эрүүгийн хуульд заасан гэмт хэргүүдээс гадна “садар самууныг сурталчлах¹⁰⁰”, “мөрийтэй тоглоом зохион байгуулах¹⁰¹”, “мансууруулах, сэтгэцэд нөлөөлөх бодисыг сурталчлах¹⁰²”, “тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийг сурталчлах¹⁰³”, “согтууруулах ундааг сурталчлах¹⁰⁴” үйлдлийг бусад хууль тогтоомжоор хориглодгийг анхаарах нь зүйтэй.

Мөн цахим орчинд хамгийн ихээр үйлдэгдэж буй “залилах”, “оюуны өмчид халдах” гэмт хэрэг, зөрчлийг тусгаагүй байгаа нь сул талтай байна. Эсрэгээрээ “худал мэдээлэл тараах”, “сонгуулийн үеэр худал мэдээлэл тараах” нь гэмт хэргийн шинжтэй холбоотой гэж үзэн холбогдох мэдээ, мэдээлэл, контентыг олон нийтийн сүлжээнээс нэн даруй устгах механизмыг бүрдүүлэх нь мэдээлэл олж авах, хүний үзэл бодлоо илэрхийлэх эрхийн хэрэгжилтэд шууд болон дам байдлаар халдаж, өргөнөөр хязгаарлах нөхцөлийг бүрдүүлж болох сөрөг талтай байна. Учир нь дээрх үйлдлүүдийг гэмт хэрэгт тооцох эсэх нь онолын хувьд маргаантай бөгөөд Монгол Улсын Эрүүгийн хууль дахь зохицуулалтууд нь тодорхой бус байгаа нь олон нийт, судлаачдын шүүмжлэлд өртөөд байгаа билээ. Ялангуяа сонгуулийн үеэр илт худал мэдээлэл тараасан гэх үндэслэлээр олон нийтийн сүлжээн дэх мэдээ, мэдээллийг устгах, хязгаарлах нь гагцхүү маш оновчтой механизмыг хэрэгжүүлэхээс бусад тохиолдолд ардчилсан нийгмийн үндсэн суурь зарчимд ноцтой үр дагавар үүсгэж болзошгүй.

Монгол Улсын Иргэний хуульд заасны дагуу иргэн өөрийн хувийн нууцад хамааралтай мэдээг өөрийнх зөвшөөрөлгүйгээр нийтэлсэн этгээдээс болон түүний нэр төрийг гутаасан этгээдээс гэм хороо арилгуулахаар шаардах, цагдаагийн байгууллагад гомдол гаргах эрхтэй ч мэдээллийг устгуулах зохицуулалт хуульд тусгагдаагүй. Монгол Улсын Хүний хувийн мэдээллийг хамгаалах тухай хуульд

100 Садар самуун явдалтай тэмцэх тухай хууль.

101 Эрүүгийн хууль, 20.17.1 дэх хэсэг.

102 Мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодисын эргэлтэд хяналт тавих тухай хууль.

103 Архидан согтуурахтай тэмцэх тухай хууль, 9.2.1 дэх хэсэг.

104 Зөрчлийн тухай хууль, 5.12.3 дахь хэсэг.

мэдээллийн эзэн өөрийн хувийн мэдээллийг устгуулахаар мэдээлэл хариуцагчаас шаардах эрх зүйн үндсийг тодорхойлсон байгаа ч хэрхэн хэрэгжих нь тодорхойгүй байгаа тул олон нийтийн сүлжээний хэрэглэгч зөрчилтэй контент бүтээх, түгээхтэй холбогдсон харилцааг зохицуулж буй “Олон нийтийн сүлжээнд хүний эрхийг хамгаалах тухай” хуульд гагцхүү хууль бус буюу зөрчилтэй мэдээллийг устгах зохицуулалтаас гадна мэдээллийн эзний хүсэлтээр түүний зөвшөөрөлгүйгээр нийтлэгдсэн хүний хувийн мэдээлэлтэй холбоотой аливаа контентыг устгах зохицуулалтыг давхар тусгах боломжтой. Гэвч аль ч тохиолдолд тухайн мэдээллийг устгуулах хувийн ашиг сонирхол нь түүнийг устгахгүй байх нийтийн ашиг сонирхлоос илүү байх ёстойг анхаарах нь зүйтэй.

4.7.2. Зөрчилтэй контентыг тодорхойлоход баримтлах шалгуурын хувьд

Хуулийн төсөлд зааснаар үйлчилгээ эрхлэгч, эрх бүхий этгээд, шүүх контентыг зөрчилтэй эсэхийг хянан шийдвэрлэхдээ дараах шалгуурыг үндэслэнэ. Үүнд:

- хууль тогтоомжоор хориглосон, хязгаарласан эсхүл хууль бус болохыг тогтоосон байх;
- тухайн контентыг зөрчилтэйд тооцох нь бусдын нэр төр, алдар хүнд, эрх чөлөө, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хүндэтгэх, үндэсний аюулгүй байдлыг хангах зорилгод нийцсэн байх;
- дээр заасан зорилго нь хууль, олон улсын гэрээ, хууль тогтоомжид заасан бусдын үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, үг хэлэх, хэвлэн нийтлэх эрх чөлөөг хөндөх үндэслэл болохуйц байх;
- контент болон түүний улмаас үүсч болзошгүй гэм хор хоорондын шалтгаант холбоо, тодорхой арга хэмжээ авах шаардлага болон хэр хэмжээнд тохирсон байх;”

Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалын 19 дүгээр зүйлийн 19.1 дэх хэсэгт “Хүн бүр өөрийн үзэл бодолтой байх, түүнийгээ чөлөөтэй илэрхийлэх эрхтэй; энэхүү эрхэнд үзэл бодлоо ямар ч хорио саадгүй баримтлах эрх чөлөө, үзэл санаа, мэдээллийг улсын хилийн заагаар үл хязгаарлан аливаа арга замаар эрж сурвалжлах, хүлээж авах, түгээн дэлгэрүүлэх эрх чөлөө багтана” гэж, “Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пакт”-н 19 дүгээр зүйлийн 19.1 дэх хэсэгт “Хүн бүр үзэл бодлоо ямар ч хорио саадгүй баримтлах эрхтэй”, 19 дүгээр зүйлийн 19.2 дахь хэсэгт “Хүн бүр санаа бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрхтэй; энэ эрхэнд төрөл бүрийн мэдээлэл болон үзэл санааг улсын хил хязгаарыг үл харгалзан амаар, бичгээр эсхүл хэвлэлийн буюу уран сайхны аргаар эсхүл өөрийн сонгосон бусад аргаар эрж хайх, хүлээн авах, түгээх эрх чөлөө багтана” гэж заасан байдаг бол дараах тохиолдолд энэхүү эрхийг хязгаарлаж болохоор тусгасан байна. “Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пакт”-н 19 дүгээр зүйлийн 19.3 дахь хэсэгт “Энэ зүйлийн 2 дахь хэсэгт дурдсан эрхийг эдлэх нь онцгой үүрэг, хариуцлага оногдуулна. Тийм учраас түүнийг зарим талаар хязгаарлаж болох боловч тэр нь заавал хуулиар тогтоогдсон байх ёстой бөгөөд дараах шаардлагаас үүдэн гарсан байх ёстой:

a/ бусдын эрх, нэр төрийг хүндэтгэх;

b/ үндэсний аюулгүй байдал, нийгмийн дэг журам, хүн амын эрүүл мэнд, ёс суртахууныг хамгаалах” хэмээн тусгасан байна.

НҮБ-ийн Ерөнхий Ассамблейс 2011 онд гаргасан Үзэл, бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрхийг хөхиүлэн дэмжих, хамгаалах тухай тусгай илтгэгчийн тайланд зааснаар үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөг хязгаарлах аливаа хязгаарлалт нь дараах үндсэн хэсгээс бүрдсэн, кумулятив шалгуурыг давах ёстой. Үүнд:

- a. Хязгаарлалтыг тодорхой бөгөөд хүн бүрт хүртээмжтэй байдлаар хуулиар зохицуулсан байх;
- b. Хязгаарлалтын зорилго нь “Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пакт”-н 19 дүгээр зүйлийн 19.3 дахь хэсэгт заасан зорилгуудад хамааралтай байх. Үүнд (i) бусдын эрх, нэр төрийг хамгаалах эсхүл (ii) үндэсний аюулгүй байдал, нийгмийн дэг журам, хүн амын эрүүл мэнд, ёс суртахууныг хамгаалах;
- c. Хязгаарлалт нь зайлшгүй шаардлагатай бөгөөд хүний эрхийг хамгийн багаар хязгаарласан байх;
- d. Түүнчлэн иргэний үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрх чөлөөг хязгаарлаж буй хуулийг аливаа улс төр, бизнес, бусад ашиг сонирхлоос ангид, бие даасан байгууллага хянагддаг бөгөөд ингэхдээ аливаа дур зорог, ялгаварлан гадуурхах байдлаас ангид байх ёстой.¹⁰⁵

Үүнээс үзвэл хуулийн төсөлд заасан үйлчилгээ эрхлэгч, эрх бүхий этгээд, шүүх контентыг зөрчилтэй эсэхийг хянан шийдвэрлэхдээ баримтлах шалгуур нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээний үзэл баримтлалд нийцсэн байна.

4.7.3. Хуулийн төслийн хамрах хүрээнд

Хуулийн төслөөр гагцхүү олон нийтийн сүлжээний үйлчилгээ үзүүлэгчийг үүрэгжүүлжээ. Олон нийтийн сүлжээний үйлчилгээ үзүүлэгч нь интернэт дундын зуучлагчид хамаардаг. Интернэт дундын зуучлагч буюу internet intermediaries-г тодорхойлсон нэгдсэн тодорхойлолт олон улсын эрх зүйн хэм хэмжээ болон Монгол Улсын хууль тогтоомжид тусгагдаагүй байна. Гэсэн хэдий ч интернэт дундын зуучлагч нарыг Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллагаас дараах байдлаар ангилжээ. /Зураг 1-ээс жишээг харна уу/ Үүнд:

1. Access providers буюу Интернэтийн үйлчилгээ үзүүлэгч /ISP/
2. Хостинг сервер ;
3. Хайлтын нэгдсэн систем;
4. Цахим арилжааны платформ;
5. Төлбөр, тооцооны систем
6. Олон нийтийн харилцаа холбооны сүлжээ.¹⁰⁶

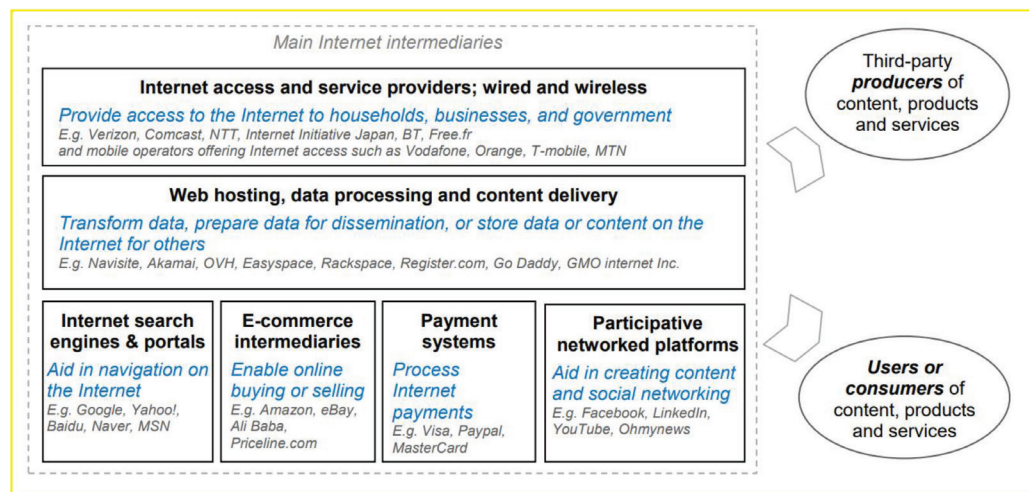
Цахим орчин дахь хууль бус агуулгыг хязгаарлах хуулийн зохицуулалт нь тухайн мэдээ, мэдээллийг хэвлэн нийтэлдэггүй, өөрийн технологиор дамжуулан иргэд, хэрэглэгчдийн бүтээсэн мэдээ, мэдээлэл, бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг түгээж,

¹⁰⁵ La Rue, Frank, UN. Human Rights Council, Special Rapporteur on the Promotion and Protection of the Right to Freedom of Opinion and Expression, 2011.05.27, Холбооц: <https://digitallibrary.un.org/record/706200>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

¹⁰⁶ OECD, The Economic and Social Role of Intermediaries, 2010, p.10.

сурталчилдаг чиг үүрэг бүхий хайлтын систем болон олон нийтийн сүлжээ, хэвлэл мэдээллийн зорилгогүй хувийн вэб сайтын хүрээнд ч мөн үйлчлэх нь ёстой.

Зураг 1.1. Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллагаас интернэт дундын зуучлагч нарыг ангилсан байдал



Цахим орчинд хүний эрхийг хамгаалах эрх зүйн зохицуулалт нь зөрчилтэй контент дээр бус интернет зуучлагчдын контентын агуулгыг эрэмбэлэх, зохицуулах, устгах үйл явц буюу журамд голчлон анхаарах ёстойгоос гадна хэрэглэгчдийн эрх ашгийг хамгаалах талаар хэт их шаардлага тавихаас илүүтэйгээр үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөнд дижитал технологи хэрхэн нөлөөлж буй талаар хэрэглэгчийн ойлголтыг сайжруулах, сонголт, хяналтыг өргөжүүлэхэд чиглэгдсэн байх ёстой.¹⁰⁷

Дижитал технологийн тархалт, хурд, координаци хийх боломж зэрэг онцлогоос үүдэлтэйгээр цахим орчин дахь дарамт шахалт, доромжлолд өртсөн хүмүүс ихээхэн хэмжээгээр хохирдог тул хохирогчдод гэмт хэрэг үйлдэгчдийг мэдээлэх, хохирлыг арилгах боломжууд мөн тусгагдсан байх ёстой гэж үздэг.¹⁰⁸

Цахим орчны үйлчилгээ үзүүлэгч компаниуд нь ардчилал, үзэл бодлоо илэрхийлэх, мэдээлэл авах эрхийн баталгааг хангах хүрээнд чухал үүрэг гүйцэтгэж байгаа тул дараах шалтгааны улмаас төрөөс хяналт тавин, тэдгээрийн ил тод байдлыг дээшлүүлж, тайлагналыг чанаржуулж, хариуцлагыг нэмэгдүүлэх нь зүйтэй гэж үздэг.¹⁰⁹ Үүнд:

1. Хэл зүй, эрх зүйн тогтолцоо, нийтээр дагаж мөрдөх зан суртахууны хэм хэмжээ, уламжлал, сэтгэлгээ зэргийн ялгаатай байдлаас улбаатайгаар тухайн компаниудын үйлчилгээний нөхцөл, журам, стандартууд нь дотоодын хууль тогтоомжоос зөрүүтэй байх нь олон;

107 The committee of Ministers, The Council of Europe, Recommendation on the impacts of digital technologies on freedom of expression, CM/Rec(2022)13, 2022.04.06.

108 Мөн тэнд.

109 ЮНЕСКО, "Дижитал эрин үе дэх ил тод байдал, хариуцлага", Үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөө, хэвлэл мэдээллийн хөгжлийн түгээмэл чиг хандлага цуврал, (УБ, 2021), Холбоос: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000377231>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

2. Олон улсын зөвлөмж, стандарт байгаа хэдий ч олон нийтийн сүлжээний компаниуд нь ашгийн төлөө үйл ажиллагаа эрхэлдэг тул хүний эрхийг хамгаалах чиглэлээр зохих арга хэмжээг авч хэрэгжүүлдэггүй, хангалттай зардал, цаг хугацааг зарцуулахгүй байхыг үгүйсгэхгүй.
3. Тус үйлчилгээ эрхлэгчид нь хараат бус, бие даасан байгууллага биш тул тэдний үйл ажиллагаа, шийдвэр гаргалтад аливаа этгээдийн дур зорog нөлөөлж, тэгш бус байдлыг үүсгэх боломж байсаар байна. Жижиг хэмжээний компаниудад хуулийн зөвлөх эсхүл удирдлагууд нь эрх мэдлийнхээ хүрээнд шийдвэр гаргадаг гэх мэт.
4. Олон мянган хэрэглэгчтэй ихэнх сүлжээний компаниуд нь зохисгүй агуулгыг таних автомат шүүлтүүр, хяналтын системийг ашигладаг ч хууль эрх зүй, хүний эрхийн салбарын нарийн мэргэшлийн нэр томъёо, ойлголтыг түүний зорилго, зарчимд тулгуурлан уян хатнаар тайлбарлан хэрэглэж чадахгүйгээс үүдэн алдаа гарахыг үгүйсгэхгүй гэх мэт.

Дүгнэвэл, цахим орчин дахь хууль бус агуулгатай мэдээ, мэдээллийг устгахад олон нийтийн сүлжээний үйлчилгээ үзүүлэгчийн оролцоо зайлшгүй бөгөөд ихэнх тохиолдолд тэдний үйлчилгээний нөхцөл, журам, стандартууд нь дотоодын хууль тогтоомжоос зөрүүтэй байдаг тул төрөөс үйлчилгээ эрхлэгчдийн шийдвэр үйл ажиллагаанд хяналт тавих замаар хүний эрхийн баталгааг хангах үүргээ хэрэгжүүлдэг.¹¹⁰ Иймд хуулийн төсөлд дэх “Олон нийтийн сүлжээний үйлчилгээ эрхлэгч /цаашид “үйлчилгээ эрхлэгч” гэх/ өөрийн сүлжээний бүх хэрэглэгчид дагаж мөрдөхөөр тогтоосон үйлчилгээний нөхцөл, шаардлага, журмын дагуу хэрэглэгчийн контент болон хэрэглэгчийн хаягийг түдгэлзүүлсэн, устгасан тохиолдолд энэ хууль үйлчлэхгүй” хэмээх хуулийн хамрах хүрээг хязгаарласан зохицуулалт нь хуулийн зорилгод нийцэхгүй.

4.7.4. Үйлчилгээ үзүүлэгчийн гомдол шийдвэрлэх процессыг сайжруулах хүрээнд

Цахим орчны үйлчилгээ үзүүлэгч нь хууль бус мэдээллийг эрх бүхий байгууллагын хууль ёсны шийдвэр, иргэний хүсэлтээр устгах, хязгаарлах, хаах, энэ талаар тайлагнахаас гадна дараах үүргүүдийг бусад улсууд дотоодын хууль тогтоомжуудын дагуу хүлээх нь бий. Үүнд:

1. Хяналт тавьдаг байх /monitor/;
2. Болзошгүй тохиолдлыг мэдэгддэг байх /Report/¹¹¹;
3. Өргөдөл, гомдол хүлээн авч шийдвэрлэх журамтай байх, ил тод, ойлгомжтой байдлаар нийтэлсэн байх /тухайн улсын хэлээр/;
4. Хэрэглэгчид хууль бус агуулгыг өөрийн хүрээнд hide, archive, report, block, restrict гэх мэт арга хэрэгслийн ашиглан бие даан хэрэгжүүлдэг байх,
5. Хэрэглэгчдийг хууль бус агуулгыг мэдэгдэх боломжоор хангах, хэрхэн шийдвэрлэсэн талаар хариу мэдэгддэг байх;

¹¹⁰ David Kaye, Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, 2018.04.16, Холбоос: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G18/096/72/PDF/G1809672.pdf?OpenElement>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

¹¹¹ Кибер Аюулгүй байдлын тухай хууль, БНХАУ.

6. Өөрийн шийдвэрийн улмаас учруулсан хохирлоо шүүхийн болон шүүхийн бус журмаар барагдуулдаг байх;
7. Хууль бус агуулгыг хянах чиг үүрэгтэй бие даасан зөвлөл эсхүл ажилтан, нэгжтэй байх;
8. Хууль бус агуулгыг мэдэгдсэн этгээдийг нууцалдаг байх;
9. Хууль бус агуулгыг хязгаарлахтай холбоотой дотоод дүрэм, журмыг боловсруулахдаа салбарын мэргэжилтнүүдтэй хамтардаг байх;
10. Хууль бус агуулгын талаарх судлаач, мэргэжилтнүүд, төрийн бус байгууллагуудын мэдэгдэлд тухайлан авч холбогдол өгч байх /Trusted Flogger/¹¹²
11. Дүрэм, журам, стандарт, хууль тогтоомжийг тэгш хэрэгжүүлдэг байх;
12. Холбогдох үйл ажиллагаа, түүний журам, процессын хүрээнд хүний эрхийн нөлөөллийн үнэлгээ хийлгэдэг байх, үнэлгээг ил тод нийтэлдэг байх,
13. Зохицуулах байгууллагад болон олон нийтэд тайлагнадаг байх, тайлагнал нь боловсронгуй, төрөл бүрээр, авсан арга хэмжээ бүрээр тодорхойлогдсон байх¹¹³ гэх мэт.

Дээрхээс үзвэл Монгол Улсын Олон нийтийн сүлжээнд хүний эрхийг хамгаалах тухай хуулийн төсөлд үйлчилгээ үзүүлэгчийн өргөдөл, гомдол шийдвэрлэх процессыг сайжруулахад чиглэсэн минимум стандартыг тогтоох зорилготой зохицуулалтууд дутагдаж байна.

4.7.5. Үйлчилгээ үзүүлэгчийг тайлагнал, ил тод байдлын хүрээнд

Хуулийн төсөлд дурдагдсан үйлчилгээ үзүүлэгчийн тайлагналын талаарх зохицуулалт нь дээрх чиг хандлагад нийцсэн сайн талтай байгаа ч гагцхүү төрийн байгууллагад бус олон нийтэд мэдээлэх үүргийг хүлээлгэх нь зүйтэй. Мөн түүний нийтлэх тайлангийн агуулгыг улам нарийвчлах шаардлагатай гэж үзэж байна. Олон улсын жишигт өргөдөл, гомдол шийдвэрлэсэн тайлангаас гадна компанийн өргөдөл, гомдол хүлээн авах, шийдвэрлэх журам буюу процесс нь хэр үр дүнтэй хэрэгжиж, хүний эрхэд хэрхэн нөлөөлж буй талаар хөндлөнгийн байгууллагаар үнэлүүлдэг бөгөөд үнэлгээний тайлангаа олон нийтэд ил тод нийтэлдэг байхыг мөн шаардаж эхэлж байгааг дурдах нь зүйтэй.¹¹⁴ Түүнчлэн хууль бус контентыг устгахдаа автоматаар таних, устгах технологи ашигласан эсэх, хэрэв тийм бол ажиллах зарчмын талаар, технологи нь ямар өгөгдөлд үндэслэгдэн сургагдсан талаар тайландаа тусгахыг үүрэгжүүлэх боломжтой.

4.7.6. Үйлчилгээ үзүүлэгчийн хариуцлагын талаар

Хуулийн төсөлд үйлчилгээ үзүүлэгч нь эрх бүхий Зөвлөл, шүүхийн давж заалдах шатны журмаар гаргасан шийдвэрийг биелүүлэхээс хууль бусаар татгалзсан тохиолдолд Зөрчлийн тухай хуульд заасан хариуцлага хүлээлгэхээр

¹¹² David Kaye, Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, 2018.04.16, Холбоос: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G18/096/72/PDF/G1809672.pdf?OpenElement>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

¹¹³ ХБНГУ-н хүрээнд авч үзсэн болно.

¹¹⁴ ЮНЕСКО, “Дижитал эрин үе дэх ил тод байдал, хариуцлага”, Үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөө, хэвлэл мэдээллийн хөгжлийн түгээмэл чиг хандлага цуврал, (УБ, 2021), Холбоос: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000377231>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

тусгажээ. Онолын хувьд хайлтын системийн үйлчилгээ үзүүлэгч болон олон нийтийн сүлжээний үйлчилгээ үзүүлэгчид хууль бус контентыг устгах үүргээ биелүүлээгүйгээс үүдэн хариуцлага хүлээлгэх асуудал маргаантай байдаг. Учир нь дээрх этгээдүүд нь хууль бус контентыг бүтээгч эсхүл нийтэлсэн этгээд нь биш юм. Гэвч дээрх этгээдүүд нь хүний хувийн мэдээллийг хамгаалах, өөрийн үйл ажиллагаанаас учирч болзошгүй үр дагаврыг бууруулах үүрэг хүлээдгийн¹¹⁵ хувьд өөрийн үйлчилгээний нөхцөл, журмын дагуу хууль бус мэдээллийг устгах чиг үүргийг дотооддоо хэрэгжүүлдэг. Ийм ч учраас томоохон олон нийтийн сүлжээний үйлчилгээ үзүүлэгч, хайлтын системийн үйлчилгээ үзүүлэгч нар нь өөрсдийн бизнесийн зорилго, бодлогоо тодорхойлохдоо хүмүүнлэг, ардчилсан нийгэм, хүн төрөлхтөний сайн сайхныг чухалчлаж байна.¹¹⁶

Төрөөс хүний эрхийн баталгааг хангах үүргийнхээ хүрээнд олон нийтийн сүлжээний компаниудын үйлчилгээний нөхцөл, журам, шийдвэр гаргалтад хяналт тавих учиртай.¹¹⁷ Гэвч хууль бус контентыг устгаагүй эс үйлдэхүйд хэт хатуу хариуцлага тооцохоор хуульчлах нь компаниуд нь хариуцлага хүлээх эрсдэлээс зайлсхийх үүднээс өөрсдийн үйлчилгээний нөхцөл, журмын дагуу хүний үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөг өргөнөөр хязгаарлахад хүргэж болзошгүйг анхаарах нь зүйтэй. Иймд зөрчилтэй контентыг устгаагүй эс үйлдэхүйд хариуцлага тооцох бус зөрчилтэй контентыг хянан шийдвэрлэх бодлого, стандартгүй, түүнийг ил тод мэдээлээгүй, хариуцсан ажилтанд томилж ажиллаагүй зэрэг хуулиар тогтоосон шаардлагыг зөрчсөн тохиолдолд хариуцлага хүлээлгэхээр хуульчлах нь оновчтой байж болох юм. Цахим орчны үйлчилгээ үзүүлэгчид нь хууль бус, зөрчилтэй контентын талаар иргэд, төрийн болон төрийн бус байгууллагуудаас гаргасан өргөдөл, мэдээллийг хянаж, шийдвэрлэх, улмаар хүний эрх зөрчигдөх явдлыг таслан зогсоох, түүний үйлчилгээтэй холбоотойгоор үүсэж болох үр дагаврыг бууруулах ёстой тул өөрийн шийдвэр, үйл ажиллагааны улмаас иргэдэд хохирол учруулсан тохиолдолд учруулсан хохирлоо нөхөн төлдөг байх нь үндэслэлтэй тул хуулийн төсөлд дээрх зохицуулалтыг нэмэх шаардлагатай байна.

4.7.7. Үйлчилгээ үзүүлэгчийн шийдвэрийг хянах тогтолцооны хүрээнд

Хууль тогтоох, гүйцэтгэх эрх мэдлийг хэрэгжүүлж буй төрийн эрх бүхий байгууллагаас цахим орчин дахь хууль бус мэдээллийг шууд хянах, устгах шийдвэр гаргахаар зохицуулсан улсууд байдаг ч хэрэгжүүлэх механизмыг оновчтой тодорхойлох боломжгүй нөхцөлд уг зохицуулалтаас зайлсхийх хэрэгтэй. Иймд хуулийн төсөл дэх “Гомдол гаргагч зөрчилтэй контентын талаарх гомдлоо үйлчилгээ эрхлэгч эсхүл эрх бүхий этгээдийн алинд ч цаасаар эсхүл цахим хэлбэрээр гаргаж болно.” гэсэн зохицуулалтыг өөрчилж, гомдлыг юун түрүүд үйлчилгээ үзүүлэгчид гаргах, хэрэв түүний шийдвэрийг хүлээн зөвшөөрөхгүй тохиолдолд шинжээч, цаашлаад бие даасан орон тооны бус Зөвлөлд, хамгийн сүүлд шүүхэд гаргах байдлаар зохицуулах нь оновчтой гэж үзэж байна. Энэ тохиолдолд гагцхүү иргэн бус төрийн болон төрийн бус байгууллагууд ч мөн адил хууль бус агуулгын талаарх мэдэгдлээ үйлчилгээ үзүүлэгчид гаргана.

115 НҮБ-ын Хүний эрхийн комисс, Бизнес ба хүний эрхийн хүрээнд баримтлах зарчмууд, (УБ, 2011).

116 David Kaye, Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, 2018.04.16, Холбоос: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G18/096/72/PDF/G1809672.pdf?OpenElement>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

117 Мөн тэнд.

Мөн давж заалдсан тохиолдолд шүүхийн ямар журмаар шийдвэрлэгдэх, хэд хоногийн хугацаанд давж заалдах гомдол гаргаж болох талаар зохицуулах шаардлагатайгаас гадна салбарын өргөдөл, гомдлын нэгдсэн тайлан, мэдээллийг нэгтгэн, нийтэд ил тод мэдээлж байх үүргийг төрийн эрх бүхий байгууллага эсхүл орон тооны бус Зөвлөлд оногдуулах нь зүйтэй.

4.7.8. Татварын асуудлын хүрээнд

Гадны орны үйлчилгээ үзүүлэгч нар Монгол Улсад бүртгэлгүй бөгөөд төлөөний газраа байгуулаагүй байдгийн улмаас тэдгээр үйлчилгээ үзүүлэгчтэй хамтарч ажиллахад хүндрэлтэй байдаг тул “төлөөний газраа Монгол Улсад байгуулах”, “албан татвар төлөх” зохицуулалтыг хуулийн төсөлд тусгажээ.

Хамтын ажиллагааг сайжруулахын тулд заавал төлөөний газар байгуулахыг шаардах нь үр нөлөө үзүүлэхгүй байх магадлал ихтэй байгаа нь бусад улс орнуудын жишгээс харагдах тул Монгол Улсын хамтын ажиллагааг хариуцсан ажилтанг томилох, эсхүл Монгол Улсад тэдгээрийг төлөөлөх эрх бүхий этгээдийг томилох зэрэг үүрэг хүлээлгэж болох юм.

Цахим орчин дахь хүний эрхийг хамгаалах харилцааг зохицуулсан хууль тогтоомжийн зорилго нь дээрх үйлчилгээ үзүүлэгчийн үйл ажиллагааны ил тод, үр дүнтэй, хариуцлагатай байдлыг дээшлүүлэх, минимум стандартыг тогтооход чиглэгдэх учиртай. Иймд хуулийн төсөл дэх “Монгол Улсад болон Монгол Улсаас эх үүсвэртэй орлого олсон бол хуульд заасан албан татвар төлөх” зохицуулалт энэ хуулийн зорилгод нийцэхгүй. Хэдийгээр олон нийтийн сүлжээний үйлчилгээ үзүүлэгч нь Монгол Улсад төлөөний газраа байгуулдаггүйгээс үүдэн татвар төлөхгүй байгаа нь анхаарвал зохих асуудал мөн боловч дээрх асуудлыг татварын харилцаа зохицуулсан дотоодын хууль тогтоомж, давхар татварын гэрээний хүрээнд зохицуулах нь зүйтэй.

Цахим орчны үйлчилгээ үзүүлэгч, олон улсын томоохон компаниуд нь зардлаа хэмнэхээс гадна татвар төлөх үүрэг хүлээхгүйн тул төлөөний газраа байгуулахаас санаатайгаар татгалзаж байгааг дэлхийн улс орнууд анхааралтай авч тус тусдаа арга хэмжээ авч эхэлсэн. Иймд Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллага /OECD/ 2019 оноос эхлэн ажлын хэсэг байгуулан энэ асуудалд төвлөрч ажиллан, 2021 онд олон улсын хэлэлцээрийн төслийг боловсруулж танилцуулсан бөгөөд тухайн хэлэлцэлийн агуулгыг нийт 136 орон хүлээн зөвшөөрсөн боловч эцэслэн батлагдаагүй байгаа юм. Тус хэлэлцээрээр нь үндсэн 2 асуудлыг шийдвэрлэх зорилготой. Нэгдүгээрт төлөөний газар байгуулаагүй ч тухайн улсаас эх үүсвэртэй орлого олсон тохиолдолд татвар төлөх үүрэг хүлээнэ. Ямар ч тохиолдолд тус компани аль нэг улсад олсон орлогоосоо татвараа төлнө. Гэвч давхар татвар ногдуулахгүй. Хоёрдугаарт татварын хувь хэмжээ 15 хувиас ихгүй байх ёстой. Төслийг хүлээн зөвшөөрсөн орнууд нь 2023 оныг дуустал цахим орчны үйлчилгээ үзүүлэгч компаниудад шинэ төрлийн татвар ногдуулахгүй байхаар харилцан тохиролцсон байх бөгөөд Монгол Улс ийнхүү хүлээн зөвшөөрсөн орнуудын тоонд багтаж байгааг анхаарах хэрэгтэй.¹¹⁸

118 Statement on a two-pillar solution to address the Tax Challenges arising from the Digitalization of the economy, OECD, 2021, Холбоос: <https://www.oecd.org/tax/beps/statement-on-a-two-pillar-solution-to-address-the-tax-challenges-arising-from-the-digitalisation-of-the-economy-october-2021.pdf>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

ТАВ. ЦАХИМ ОРЧИНД ХҮНИЙ ЭРХИЙГ ХАМГААЛАХ ТАЛААР ХАРЬЦУУЛСАН СУДАЛГАА

Харьцуулсан судалгааны хүрээнд улсуудыг сонгохдоо олон улсад үйл ажиллагаа явуулдаг төрийн бус байгууллагаас жил бүр гаргадаг *Freedom on the net* судалгааны дагуу харьцангуй өндөр оноо авсан, холимог болон эх газрын эрх зүйн тогтолцоотой дараах улсуудыг сонголоо. Үүнд: Япон, БНСУ, ХБНГУ, Эстони улс.

5.1. Япон Улс

Цахим гэмт хэргийн статистикийн судалгаагаар “хүүхдийн эсрэг садар самуун сурталчлах”, “залилах”, “нууцаар нэвтрэх”, “оюуны өмчид халдах” гэмт хэрэг, зөрчлүүд Япон улсад хамгийн нийтлэг үйлдэгдэж байна.¹¹⁹

5.1.1. Гүтгэх, доромжлох

Япон улсын Эрүүгийн хуулийн дагуу “гүтгэх”, “доромжлох” үйлдлүүд нь гэмт хэрэгт тооцогддог. Цахим орчинд хүнийг гүтгэх, доромжлох гэмт үйлдлүүд нэмэгдэж буйтай холбогдуулан 2022 оны 7 сард Японы их хурлаас дээрх гэмт хэргийг үйлдсэн этгээдийг 1 жил хүртэлх хугацаагаар хорих ялаар шийтгэхээр эсхүл 300 мянган иентэй тэнцэх хэмжээний мөнгөн торгууль ногдуулахаар Эрүүгийн хуульдаа өөрчлөлт оруулсан байна. Доромжлол гэж тодорхой баримт, тодорхой үйлдлийг дурдалгүйгээр бусдын нэр хүндийг нь олны өмнө гутаан доромжлохыг ойлгох бөгөөд тус улсын Эрүүгийн хуульд заасан гүтгэх гэмт хэргээс гэмт хэргийн обьектив үйлдлийн хувьд ялгаатайгаар хуульчилжээ. Гэсэн хэдий ч дээрх томъёоллыг тодорхой бус байгаа талаар салбарын мэргэжилтнүүд анхааруулсаар байгаа бөгөөд Японы засгийн газраас хуулийн хэрэгжилтийн үр дүн бодитоор гарахыг хүлээх байр суурьтай байна.

Цахим орчинд гүтгэх, доромжлох гэмт хэргийн хохирогч болсон иргэд энэ талаарх гомдлоо олон нийтийн сүлжээний үйлчилгээ үзүүлэгчийн эсрэг шүүхэд гаргах тохиолдолд Япон улсын шүүхээс гаднын орноос үйл ажиллагаагаа явуулж буй хариуцагч компанийн үйл ажиллагаа явуулах эрхийн гэрчилгээг шаарддаг учраас гэрчилгээний хуулбарыг зах зээлд өндөр үнээр борлуулдаг байна. Энэ мэт шаардлагууд нь цахим орчинд эрх нь зөрчигдсөн иргэн зөрчигдсөн эрхээ сэргээхэд хүндрэл үүсгэдэг байна.¹²⁰

Тус улсын шүүх нь иргэдийн хүсэлтээр тэдний талаарх хайлтын систем дэх бүрэн гүйцэт бус мэдээллийг устгуулах нэхэмжлэлийг хүлээн авч шийдвэрлэх тохиолдол байдаг бөгөөд тус улсын Дээд шүүхээс уг төрлийн нэхэмжлэлийг шийдвэрлэхдээ хүний “мартагдах эрх”-ийг голчлох жишиг тогтоосон байна.¹²¹ Хүний “Мартагдах эрх”-ийн талаар өмнөх бүлэгт нарийвчлан авч үзсэн болно.

119 Statista, Number of cleared cases regarding the violation of the copyright law on the internet in Japan from 2014 to 2020, Холбоо: <https://www.statista.com/statistics/1226275/japan-number-cleared-cases-online-copyright-law-violations/>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

120 Hiroki Ito, Social media slander victims in Japan face hurdles for relief, The Asahi Shimbun, 2022.02.23, Холбоо: <https://www.asahi.com/ajw/articles/14545752>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

121 The Guardian (<http://www.theguardian.com/uk>), Japan recognises right to be forgotten, , Холбоо: <http://www.theguardian.com/technology/2016/mar/01/japan-recognises-right-to-be-forgotten-of-man-convicted-of-child-sex-offences>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

Түүнчлэн Япон Улсын Иргэний хуулийн 709 дүгээр зүйлд заасан гэм хорын эрх зүйн зохицуулалтын дагуу бусдын нэр төрд халдаж гэм хор учруулсан этгээд учруулсан хохирлыг нөхөн төлөх үүрэг хүлээхээр зохицуулсан. Жишээлбэл, ял шийтгэл хүлээснээс 12 жилийн дараа нэхэмжлэгчийн үйлдсэн гэмт хэргийн талаар зохиол бичиж нийтлүүлсэн үйлдлийг бусдын нэр төрд гэм хор учруулсан гэж үзжээ. Учир нь гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийн өмнө үйлдсэн хэргийг зохиол хэлбэрээр олон нийтэд түгээх нь тухай этгээдийн мартагдах эрхийг зөрчиж байгаа үйлдэл юм. Өөрөөр хэлбэл хувь хүний хууль ёсны эрх ашиг нь нийгмийн ашиг сонирхлоос илүү хөндөгдөж байх тохиолдолд мартагдах эрх нь хамгаалагдах ёстой.¹²²

2001 оны Үйлчилгээ үзүүлэгчийн хариуцлагын хязгаарлалтын тухай актад зааснаар интернэт үйлчилгээ үзүүлэгч нь дараах хууль бус агуулгыг хязгаарлах үүрэгтэй. Үүнд гүтгэлэг, хувь хүний мэдээллийн нууцлалыг зөрчсөн болон зохиогчийн эрхийг зөрчсөн тохиолдлыг дурдаж болно. 2002 онд интернэт үйлчилгээ үзүүлэгчид зориулан тухайн салбарын холбооноос зааварчилгаа боловсруулсан бөгөөд түүнд зааснаар хэн ч өөрийнх нь эрхийг зөрчсөн агуулгатай мэдээллийг устгуулахаар эсхүл хэн нийтэлснийг нь олж тогтоолгохоор интернэт үйлчилгээ эрхлэгчид хүсэлт гаргах боломжтой. Өөрөөр хэлбэл интернэт үйлчилгээ үзүүлэгч нь дээрх үндэслэлээр аливаа мэдээлэл, бичлэг, зургийг нийтэлсэн этгээдийг олж тогтоохоор хувь хүний нууц, захидал харилцааны нууцад халдах эрхтэй.

2001 онд гүтгэлэг, оюуны өмчийн хулгай, хувийн нууцын эсрэг халдлага зэрэг цахим орчинд хүний эрхийн зөрчилтэй холбоотой харилцааг зохицуулахаар харилцаа холбооны үйлчилгээ үзүүлэгчийн хохирол нөхөн төлөх хариуцлагын хязгаарлалтын тухай хууль (“Act on the Limitation of Liability for Damages of Specified Telecommunications Service Providers and the Right to Demand Disclosure of Identification Information of the Sender”)-ийг баталсан. Тус хуулиар харилцаа холбооны үйлчилгээ гэдэгт хэвлэл мэдээллийн тоног төхөөрөмжийг ашиглан хүмүүс хоорондын харилцаа холбоог холбох үйлчилгээ үзүүлж буй бизнесийн үйл ажиллагааг ойлгож байна¹²³. Уг ойлголтыг тухай бүр шүүхээс өргөжүүлэн тайлбарласаар байгаа бөгөөд и-мэйл, зурвасны үйлчилгээнээс эхлэн цахим дэлгүүр, тоглоомын сайтууд багтана.¹²⁴ Дараах тохиолдолд гаднын улсаас үйл ажиллагаагаа явуулж буй, Япон улсад төлөөлөгчийн газаргүй үйлчилгээ үзүүлэгч энэ хуулийг дагаж мөрдөх үүрэг хүлээнэ. Үүнд:

1. Тухайн этгээд үйлчилгээгээ Япон хэл дээр үзүүлдэг бол;
2. Тухайн этгээдийн үзүүлж буй үйлчилгээний төлбөрийг Япон улсын мөнгөн тэмдэгтээр төлдөг бол; Япон улсад зар сурталчилгаа, худалдааны үйл ажиллагаа эрхэлдэг бол.

Гаднын улсаас цахим үйлчилгээ үзүүлэгч нь Дотоод хэрэг, харилцаа холбоо хариуцсан яамд мэдэгдэж, гаднын харилцаа холбооны үйлчилгээ үзүүлэгчээр бүртгүүлэх, хууль ёсны төлөөний газраа Япон улсад үүсгэн байгуулах үүрэгтэй. Төлөөлөгчийн газрыг байгуулах боломжгүй тохиолдолд төлөөлөгчөөр Япон улсын

122 Judgment of the Supreme Court, 8 February 1994, Minshu vol. 48 no. 2 p.149.

123 The Act on Telecommunication Business, Article 2 (iii).

124 Makoto Hibi, New Japanese Regulation on Telecommunications Businesses Provided by Foreign Business Operators, PwC Legal Japan News, 2021, Холбоос: <https://www.pwc.com/jp/en/legal/news/assets/legal-20210730-jp-3-en.pdf>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

хуульчийг томилох боломжтой.¹²⁵ 2022 онд Япон улсын засгийн газраас гаднын улсын томоохон үйлчилгээ үзүүлэгчдэд төлөөлөгчийн газраа Япон улсад байгуулахыг хүссэн боловч хэрэгжилт муу байгаагаас үүдэн цахим орчинд гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг тогтоох, хохирогчид учирсан хохирлыг барагдуулах ажиллагаанд хүндрэл учирсаар байна.¹²⁶

5.1.2. Залилах

Тус улсын Залилангийн эсрэг байгууллагын мэдээлснээр 2021 онд цахим залилангийн тоо 526,500-т хүрч, 2017 оныхоос 50 дахин нэмэгдээд байгаа юм. 2021 оны цахим залилангийн улмаас учирсан нийт хохирол 820 сая иенд хүрчээ. 2022 оны байдлаар цахим залилан хийх зорилго бүхий 10,000 гаруй хуурамч вэбсайтыг илрүүлж, бүртгээд байна. Цахим залилах гэмт хэргийн ихэнх нь хуурамч линкээр өгөөш хийж банкны мэдээллийг олж авснаар, банкны данснаас үл мэдэх дансруу нууцаар шилжүүлэг хийж байгаа тохиолдлууд байна.¹²⁷ Эрүүгийн хуулийн 246 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт зааснаар фишинг буюу цахим халдлагаар дамжуулж авсан нууц кодыг ашиглан хууль бусаар хөрөнгөжсөн бол 10 хүртэлх жилийн хорих ялаар шийтгэдэг. Фишинг буюу цахим залиланд ашиглах хуурамч холбоосыг ихэнхдээ цахим шуудан, мессежээр дамжуулан илгээж байсан нь илэрсэн бөгөөд ингэхдээ цахим худалдаа, хүргэлтийн үйлчилгээ зэрэг нэршлийг ашиглах нь нийтлэг байсан байна.¹²⁸ Иргэд залилангийн талаар гомдол, мэдээллээ Залилангийн эсрэг байгууллагын цахим хуудсаар дамжуулан гаргах боломжтой.

5.1.3. Оюуны өмчид халдах

2020 онд цахим орчинд үйлдэгдсэн оюуны өмчийн эсрэг гэмт хэрэг 363 удаа бүртгэгдсэн байна.¹²⁹ Япон улсад Зохиогчийн эрхийн хууль болон Эрүүгийн хуулийн дагуу зохиогчийн зөвшөөрөлгүйгээр зохиогчийн бүтээлийг ашиглах, хуулбарлах, нийтэд түгээх, дамжуулах, нийтэд дэлгэж үзүүлсэн этгээд болон зохиогчийн зөвшөөрөлгүйг мэдсэн атлаа татаж авсан этгээдэд хариуцлага хүлээлгэдэг. Япон улсын Засгийн газраас цахим орчин дахь мэдээллийг шууд хянадаггүй ч 2018 онд манга буюу нэг төрлийн зураг номыг хууль бусаар түгээдэг вэб сайтуудыг хаах талаар цахим үйлчилгээ үзүүлэгчдээс шаардаж байсан.

5.1.4. Садар самуун сурталчилах

Сүүлийн жилүүдэд үзэн ядалт, доромжлолын шинжтэй нийтлэлүүдээс гадна хүүхдийн бэлгийн хүчирхийлтэй холбоотой зураг, бичлэг, нүцгэн зургыг зөвшөөрөлгүй түгээсэн тохиолдолд түүнийг устгахад төвлөрөн ажиллаж байна. Токиогийн Аюулгүй Интернэтийн Холбооны тайланд дурдсанаар 2019 онд нийт

125 Makoto Hibi, New Japanese Regulation on Telecommunications Businesses Provided by Foreign Business Operators, PwC Legal Japan News, 2021, Холбоос: <https://www.pwc.com/jp/en/legal/news/assets/legal-20210730-jp-3-en.pdf>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

126 Hiroki Ito, Social media slander victims in Japan face hurdles for relief, The Asahi Shimbun, 2022.02.23, Холбоос: <https://www.asahi.com/ajw/articles/14545752>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

127 The Mainichi, Phishing scams surge in Japan amid pandemic as experts call for caution, 2022.07.18, Холбоос: <https://mainichi.jp/english/articles/20220715/p2a/00m/0na/013000c>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

128 Statista, Number of cleared cases regarding the violation of the copyright law on the internet in Japan from 2014 to 2020, Холбоос: <https://www.statista.com/statistics/1226275/japan-number-cleared-cases-online-copyright-law-violations/>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

129 Мөн тэнд.

7276 нүцгэн зургууд цахим сүлжээ, хайлтын системд нийтлэгдсэн байх бөгөөд түүний 93 хувь буюу 6771 зураг устгагджээ.

2021 оны тоон судалгаагаар хүүхдийн эсрэг болон хүүхэд оролцуулж садар самуун сурталчилсан үйлдлийг тоо 2000 давсан байна.¹³⁰

Дараах тохиолдолд үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрхийг хязгаарлах боломжтой. Үүнд:¹³¹

1. Дайн, зэвсэгт үймээн дэгдээх /hostility/
2. Хууль бус үйлдлийг уриалах, сурталчлах /Advocacy of illegal conducts/
3. Улс төрийн албан хаагчийн сонгуулийн тухай актад заасан журмыг зөрчих / сонгуулийн сурталчилгаа эхлэх албан ёсны хугацаанаас өмнө сурталчилгаа явуулах, хэвлэмэл хуудас тараах, иргэдийн гэрийн хаалганы гадна өлгөх, сурталчилгаа хийх гэх мэт/¹³²
4. Гүтгэх¹³³
5. Хэрэглэгчийн эрх, шударга өрсөлдөөнд харш зөрчил
6. Зохиогчийн эрхийн зөрчил
7. Садар самуун¹³⁴
8. Зар сурталчилгааны материал болон жагсаал цуглааны байршилтай холбоотой бусад хязгаарлалт

Түүнчлэн тус улсын цөөнх буюу тухайн улсад аж төрдөг Солонгос үндэстнүүдийг үзэн ядсан шинжтэй үндсэрхэг нийтлэлийг мөн устгаж байсан бөгөөд үүнтэй холбогдуулан Niconico гэх үндсэрхэг экстримист үзлийг дэмждэг вэб сайтыг болон Макото Сакурай гэх нэртэй Солонгосыг үзэн ядагчийн нээсэн сувгийг устгаж байжээ.

Олон нийтийн сүлжээний үйлчилгээ эрхлэгчид нь засгийн газрын хүсэлтийг шууд биелүүлэх үүрэг хүлээдэггүй бөгөөд хүсэлтийг шийдвэрлэсэн хувь нь 33,8 хувьтай байна. 2019 оны 7 дугаар сараас 12 дугаар сарын хооронд Фэйсбүүк компани нь шүүхийн шийдвэрийг үндэслэн 3 мэдээллийг устгасан бол, Твиттер 12,496 мэдээллийг устгасан тоон мэдээлэл байна.¹³⁵

¹³⁰ Мөн тэнд.

¹³¹ Shigenori Matsui, Freedom of Expression in Japan, Osaka University Law Review, No 38-13, Холбоос:<http://faculty.allard.ubc.ca/matsui/articles/Freedom%20of%20Expression%20in%20Japan.pdf>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

¹³² Европын цөөнгүй оронд сонгуулийн төлбөртэй сурталчилгааг нэг мөр хориглосон нь ч бий. Харин цахим орчинд сонгуулийн сурталчилгааг шударга сонгуулийн зарчимд нийцүүлэн хэрхэн зохицуулах асуудал олон улсад нэлээд маргаан дагуулж буй сэдэв болоод байгаа билээ.

¹³³ Penal code of Japan, Article 230.

Article 230. (Defamation) (1) A person who defames another by alleging facts in public shall, regardless of whether such facts are true or false, be punished by imprisonment with or without work for not more than 3 years or a fine of not more than 500,000 yen.

(2) A person who defames a dead person shall not be punished unless such defamation is based on a falsehood.

Article 230-2. (Special Provision for Matters Concerning Public Interest)

(1) When an act proscribed under paragraph 1 of the preceding Article is found to relate to matters of public interest and to have been conducted solely for the benefit of the public, the truth or falsity of the alleged facts shall be examined, and punishment shall not be imposed if they are proven to be true.

¹³⁴ Penal Code of Japan, Article 175.

¹³⁵ Мөн тэнд.

5.2. Бүгд Найрамдах Солонгос Улс

2020 оны тоон мэдээллээр тус онд нийт 234 мянган цахим гэмт хэргийн мэдээлэл бүртгэгдсэн байх бөгөөд энэ нь 2019 оныхоос 59 мянгаар нэмэгдсэн үзүүлэлт юм.¹³⁶ Үүнээс хамгийн их үйлдэгдсэн гэмт хэрэг нь цахим орчин дахь залилан, цахим төхөөрөмж ашигласан санхүүгийн гэмт хэргүүд байжээ. Түүнчлэн хортой вирус, код ашиглан компьютерийн төхөөрөмжид халдсан кибер гэмт хэргийн тоо 2021 онд долоон мянга давжээ.¹³⁷

Тус улсад кибер гэмт хэргийг “Cyber-terror Type Crime” буюу хортой вирус ашиглан компьютерийн төхөөрөмж, мэдээллийн аюулгүй байдалд халдсан гэмт хэрэг, “General Cybercrime” буюу цахим тоног төхөөрөмж, интернэт ашиглан үйлддэг интернэт залилан, хүүхдийн эсрэг садар самуун, оюуны өмчийн эсрэг гэмт хэрэг, зөрчлүүд ангилан авч үздэг.¹³⁸

General Cybercrime буюу цахим орчинд үйлдэгдсэн гэмт хэргийг 2 хэсэгт ангилж болно. Нэгдүгээрт, цахим хэрэгсэл ашиглан үйлдэх гэмт хэрэг. Үүнд цахим залилан, байрлалыг нууцаар тогтоох, оюуны өмчийн эсрэг гэмт хэргүүд хамаарна. Хоёрдугаарт, зохистой агуулгын эсрэг гэмт хэрэг. Үүнд садар самуун сурталчлах, гүтгэх доромжлох, мөрийтэй тоглоом зохион байгуулах, цахимаар мөшгих гэмт хэргүүд багтана.¹³⁹

Цахим гэмт, хэрэгтэй тэмцэх үүднээс нотлох баримт хайх зорилгоор эд хөрөнгийг хураан авах, нэгжлэг, үзлэг хийх, хэрэглэгчийн мэдээллийг гаргуулах, зөрчилтэй контентыг устгах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлдэг. Эдгээрийг дэлгэрүүлэн авч үзье.

5.2.1. Нотлох баримт хайх зорилгоор эд хөрөнгийг хураан авах, нэгжлэг, үзлэг хийх

Компьютер, төхөөрөмж дэх бүртгэлийг олж авах үүднээс нэгжлэг, үзлэгийг хийхдээ Эрүүгийн хянан шийдвэрлэх тухай хуульд заасан ердийн журмаар эрх бүхий байгууллагаас зөвшөөрөл авсан байх ёстой. Үүнээс гадна хэрэг бүртгэл, мөрдөн байцаалт, гүйцэтгэх ажиллагааны бусад арга хэрэгслийг мөн ашигладаг.

5.2.2. Хэрэглэгчийн мэдээллийг гаргуулах

Цахим гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох зорилгоор Харилцаа холбооны бизнесийн үйл ажиллагааны тухай хуулийн дагуу харилцаа холбооны үйлчилгээ үзүүлэгчээс шүүх болон прокурорын тогтоолын дагуу дараах мэдээллийг гаргуулдаг. Үүнд:

1. Хэрэглэгчийн нэр

¹³⁶ Statista, Number of cyber crime cases in South Korea from 2014 to 2020, Холбоос: <https://www.statista.com/statistics/1222208/south-korea-cyber-crime-cases/>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

¹³⁷ Мөн тэнд.

¹³⁸ Yunsik Jang, The Current Situation and Countermeasures to cybercrime and cyber-terror in the Republic of Korea, Холбоос: https://www.unafei.or.jp/publications/pdf/RS_No79/No79_08VE_Jang1.pdf, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

¹³⁹ Heon-Wook Lim, “A Study on Countermeasures Against Cyber Infringement Considering CPTED”, International Journal of Advanced Culture Technology Vol.9 No.2 106-117 (2021) DOI <https://doi.org/10.17703/IJACT.2021.9.2.106>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

2. Хэрэглэгчийн регистр
3. Хэрэглэгчийн хаяг
4. Утасны дугаар
5. ID дугаар
6. Хэрэглэгчээр бүртгүүлсэн эсхүл бүртгэлээ устгасан огноо¹⁴⁰

Солонгос улсын харилцаа холбооны салбарт 4 гол хууль үйлчилдэг. Нэгдүгээрт харилцаа холбооны бизнесийн үйл ажиллагааны эрх зүйн үндсийг тавьж, холбогдох журмыг тодорхойлох, хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах зорилго бүхий Харилцаа холбооны үйл ажиллагааны тухай хууль, хоёрдугаарт харилцаа холбооны үйл ажиллагааны нөхцөл шаардлагад тавигдах үндсэн эрх зүйн зохицуулалтыг агуулсан Харилцаа холбооны зохицуулалтын тухай хууль, радио сүлжээг үр дүнтэй удирдах талаар зохицуулах Радио сүлжээний тухай акт, түүнчлэн хэрэглэгчийн хувь хүний эрхийг хамгаалах, мэдээлэл, харилцаа холбооны сүлжээний үр дүнтэй байдлыг дэмжихэд чиглэсэн Мэдээллийн аюулгүй байдал, мэдээлэл, харилцаа холбооны сүлжээний үр дүнтэй байдлыг дэмжих тухай хууль зэргийг нэрлэж болно.

Харилцаа холбооны үйл ажиллагааны тухай хуульд зааснаар харилцаа холбооны үйлчилгээг 3 үндсэн төрөлд ангилдаг. Үүнд харилцаа холбооны үндсэн сүлжээний үйлчилгээ, харилцаа холбооны тусгай сүлжээний үйлчилгээ болон харилцаа холбооны өртөг нэмэгдсэн үйлчилгээнүүд /value-added telecoms/ юм. Мэдээллийн сүлжээний үйлчилгээ, цахим мэдээ, мэдээлэл, цахим худалдаа, арилжааны үйлчилгээнүүд нь Харилцаа холбооны өртөг нэмэгдсэн үйлчилгээнд хамаарах бөгөөд Харилцаа холбоо, мэдээллийн яамд бүртгүүлснээр үйл ажиллагаа эрхлэх үүрэгтэй.

5.2.3. Зөрчилтэй контентыг устгах

Бүгд Найрамдах Солонгос Улсын Үндсэн хуульд зааснаар үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, хэвлэн нийтлэх, эвлэлдэн нэгдэх эрх нь бусдын нэр төр, алдар хүнд, олон нийтийн ёс суртахуунд харшлахгүй байх ёстой учир түүнд харшилсан мэдээ, мэдээллийг бие даасан эрх бүхий төрийн байгууллагаас хянаж, устгах шийдвэр гаргадаг. Ингэхдээ Сүлжээний тухай акт, Үндэсний Аюулгүй байдлын тухай акт, Терроризмын эсрэг акт, Нийтийн албан тушаалтны сонгуулийн тухай акт, Харилцаа холбооны тухай акт, Ардчилсан хөдөлгөөний тухай тусгай хууль зэргийг үндэслэдэг байна.

Харилцаа холбооны хорооноос 2021 оны байдлаар тухайн салбарт хамаарах 36806 вэб сайтыг мөрийтэй тоглоомыг хөхиүлэн дэмжсэн гэж, 22763 вэб сайтыг хууль бус хүнсний болон эмийн бүтээгдэхүүнийг сурталчилсан гэж, 25933 сайтыг бусдын эрхийг зөрчсөн гэж, 17860 цахим хуудсыг садар самуун сурталчилсан гэж, 15373 сайтыг бусад хууль тогтоожийг зөрчсөн гэж үзэж нийт 118,735 вэб сайт, цахим хуудсуудыг устгасан талаарх тоон мэдээлэл байх хэдий ч устгагдсан сайт, цахим хуудсуудын жагсаалтыг нээлттэй мэдээлдэггүй¹⁴¹ бөгөөд цахим хуудсыг бүхэлд нь хаадаг байдлыг зарим судлаачид шүүмжилдэг. Түүнчлэн 1948 оны Үндэсний

140 Yunsik Jang, The Current Situation and Countermeasures to cybercrime and cyber-terror in the Republic of Korea, p 51, Холбоос: https://www.unafei.or.jp/publications/pdf/RS_No79/No79_08VE_Jang1.pdf, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

141 KCSC website at <http://service.kocsc.or.kr/eng/PageLink.do>.

аюулгүй байдлын тухай хуулийн 7 дугаар зүйлийн дагуу Бүгд Найрамдах Ардчилсан Солонгос улсыг дэмжсэн улс төрийн агуулгатай мэдээллийг мөн устгадаг. 2022 онд Хойд солонгостой холбоотой гэж үзсэн 229 нийтлэлд хандах эрхийг Цагдаагийн байгууллагаас гаргасан хүсэлтийн дагуу хаасан бөгөөд 94 агуулгыг терроризмтой холбоотой гэж үзэн устгажээ. 2021 оны 12 сарын 31-нд жирэмслэхээс сэргийлэх болон аюулгүй үр хөндөлтийн талаар мэдээлэл, теле зөвлөгөө өгдөг Канадын “Women on Web” төрийн бус байгууллага (ТББ) вэб сайтыг Эм, эмийн бүтээгдэхүүний тухай хуулийг зөрчсөн гэсэн үндэслэлээр хаажээ. Төрийн бус байгууллагуудаас дээрх шийдвэрийг эмэгтэйчүүдийг мэдээлэл авах эрхэд халдсан гэж үзэж Сөүл хотын Захиргааны хэргийн шүүхэд 2022 оны 3 сард нэхэмжлэл гаргасан байна.

Цахим хуудсыг устгахаас гадна улс төр, нийгмийн зарим агуулгатай мэдээллүүдийг Харилцаа холбооны стандартын хорооны шийдвэрийн дагуу устгадаг. 2021 онд 11848 цахим мэдээ, мэдээллийг устгасан байх бөгөөд 2118 нь мөрийтэй тоглоомыг хөхиүлэн дэмжсэн, 3402 нь хууль бус хүнсний болон эмийн бүтээгдэхүүнийг сурталчилсан, 3806 нь садам самуун сурталчилсан, 84 нь бусдын эрхийг зөрчсөн, 2438 нь бусад хууль тогтоомжийг зөрчсөн гэсэн үндэслэлээр устгасан байна.¹⁴² Түүнчлэн 2022 оны 3 сард Сонгуулийн Ерөнхий Хорооны хүсэлтээр зөвшөөрөлгүй санал асуулга зохион байгуулсан, худал мэдээлэл тараасан, нэр дэвшигчийг гүтгэсэн зэрэг үндэслэлээр нийт 86000 цахим нийтлэлийг устгасан байна.

2020 оны 12-р сараас эхлэн хүчин төгөлдөр хэрэгжиж эхэлсэн Харилцаа холбооны үйл ажиллагааны тухай хуульд орсон жендэрт суурилсан цахим хүчирхийлэлтэй тэмцэхэд чиглэсэн нэмэлт, өөрчлөлтөөр зөвшилцөөгүй зураг, бичлэгийг үйлчилгээ үзүүлэгч устгах үүрэг хүлээдэг бөгөөд эс биелүүлэх тохиолдолд орлогын 3 хүртэлх хувьтай тэнцэхүйц хэмжээний торгууль ногдуулна.¹⁴³

5.2.4. Хэрэгжүүлэх механизмын хувьд

Солонгосын Харилцаа холбооны хороо (КСС) нь нэвтрүүлэг, харилцаа холбооны салбарыг хянадаг бол Солонгосын Харилцаа холбооны стандартын хороо (KCSC) контент болон ёс зүйн стандартыг хянадаг. Солонгосын Харилцаа холбооны стандартын хороо нь 9 гишүүнээс бүрдэх бөгөөд Ерөнхийлөгч томилдог байна.¹⁴⁴ Тус хороо нь нэвтрүүлэг, сурталчилгаа, интернэт харилцаа холбоо, бэлгийн эрх чөлөөний эсрэг цахим гэмт хэргийг хянан шалгах үүрэгтэй дөрвөн дэд комиссыг ажиллуулдаг байна.

Үйлчилгээ үзүүлэгчид нь Харилцаа холбооны стандартын хорооны шийдвэрийн дагуу олон нийтийн сүлжээн дэх үндэсний аюулгүй байдал болон олон нийтийн ёс суртахуунд харш агуулга бүхий мэдээллийг устгадаг. 2019 оны 2-р сард Харилцаа холбооны стандартын хороо нь порнограф, хулгайн материалыг хаах шинэ технологийг нэвтрүүлэн ашиглаж эхэлсэн талаараа мэдэгдсэн. Энэхүү шүүлтүүрийн технологийг нэвтрүүлсэн нь тус улсад 2018 онд хүчээ авсан #MeToo хөдөлгөөнтэй салшгүй холбоотой гэж үздэг. Тухайн үед шүүлтүүрийн технологийг нэвтрүүлээгүй байсны улмаас бэлгийн хүчирхийлэлтэй холбоотой агуулга бүхий

142 KCSC website at <http://service.kocsc.or.kr/eng/PageLink.do>.

143 Freedom on the net, Freedom House 2022, Холбоос: <https://freedomhouse.org/country/japan/freedom-net/2022>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

144 Act on the establishment and operation of Korea Communications Commission, Article 18.

бичлэг, зургууд байршиж байсан Facebook, Google, Amazon зэрэг гаднын улсын цахим үйлчилгээ үзүүлэгчдэд хамтран ажиллах хүсэлт тавихаас өөр арга хэмжээ хэрэгжүүлж чадаагүй бөгөөд энэ нь ихээхэн цаг хугацаа алдахад хүргэснээс гадна тухайн цахим үйлчилгээ үзүүлэгчийн эрхэд хамаарах тул үр нөлөө багатай байсан гэж үзэж дээрх технологийг нэвтрүүлсэн байна. Гэвч дээрх шүүлтүүрийн технологийг ашиглан цахим хуудсыг устгах нь нийгмийн ёс суртахуунд харш агуулга бүхий мэдээ, мэдээллийг устгах аргуудаас хамгийн сүүлд хэрэглэгддэг арга юм.

Харилцаа холбооны стардартын хорооноос гаргасан шийдвэрийг биелүүлээгүй этгээдийг 2 хүртэлх хорих ял, 20 сая вон хүртэлх торгох ялаар шийтгэнэ.¹⁴⁵ Түүнчлэн Сүлжээний тухай хуулийн 44 дүгээр зүйлийн 44.2 дугаар хэсэгт заасны дагуу аливаа хувь хүнээс ирсэн хүсэлтийн дагуу холбогдох мэдээллийг 30 хүртэлх хоногийн хугацаанд нуух, хэрвээ тус хугацаанд мэдээллийг нийтлэгч дахин нийтэлсэн тохиолдолд устгах үүрэг хүлээдэг.¹⁴⁶ Түүнчлэн тус хуулийн 44 дүгээр зүйлийн 44.3 дахь хэсгийн дагуу цахим зуучлалын үйлчилгээ үзүүлэгч нь бусдын гомдол, хүсэлтэд үндэслэхгүйгээр аливаа сэжигтэй мэдээллийг 30 хоног түдгэлзүүлэх үүрэгтэй. Гэвч тэдгээр платформууд дээр тавигдсан хууль бус агуулгатай мэдээллүүдийг үндэслэн тус үйлчилгээ үзүүлэгчдэд хариуцлага хүлээлгэдэггүй байна.

5.3. Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс

Холбооны Бүгд Найрамдах Герман улс (цаашид ХБНГУ гэх)-ын хүн амын 5 орчим хувь нь цахим орчин дахь залиланд өртөж байсан гэсэн тоон судалгаа байна.¹⁴⁷ 2019 оны байдлаар 150,000 гаруй цахим залилантай холбоотой өргөдөл, гомдол ирсэн байх бөгөөд ихэнх нь төлбөрийг авсан ч барааг хүргээгүй, муу бараа бүтээгдэхүүн шилжүүлсэн, барааг авсан ч төлбөрийг төлөөгүй зэрэг үйлдлүүдээр илэрчээ.¹⁴⁸ Түүнчлэн тус онд 14360 гаруй хүүхдийн эсрэг самуун сурталчилсан үйлдлүүд бүртгэгдсэн байх бөгөөд энэ нь өмнө оныхоос 65 хувиар нэмэгдсэн байна.¹⁴⁹

ХБНГУ нь олон нийтийн сүлжээн дэх зохистой агуулгын эсрэг гэмт хэргээс урьдчилсан сэргийлэх, олон нийтийн сүлжээнд хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх харилцааг Олон нийтийн сүлжээнд хуулийн хэрэгжилтийг дээшлүүлэх тухай (The Act on Promotion of Information and Communications Network Utilization and Information Protection) хуулиар¹⁵⁰ зохицуулдаг. Тус хууль нь олон нийтийн мэдээллийн хэрэгслийн томоохон платформуудын хариуцлага, ил тод байдлыг хангахын зэрэгцээ үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх болон хууль тогтоомжийн сөрөг нөлөөллийн асуудлыг зохицуулдаг. Мөн дараах Эрүүгийн хуульд заасан гэмт хэргийг хууль бус контент гэх тодорхойлолтод хамруулсан байна.¹⁵¹ Үүнд:

145 The Act on Promotion of Information and Communications Network Utilization and Information Protection (the Network Act), Article 73.

146 Ibid, Article 44(2).

147 Steven Kemp, Fraud against individuals in the Internet era, Холбоо: https://www.thesisred.net/bitstream/handle/10803/671164/tsk_20201204.pdf?sequence=2&isAllowed=y, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

148 Thorsten Stodiek, Cybercrime in Germany, 2019, Холбоо: https://h2020-infinity.eu/sites/default/files/2021-09/INFINITY%20Policy%20Brief%20cc_germany_final_2021_06.pdf, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

149 Мөн тэнд.

150 The Network Enforcement Act (Netzwerkdurchsetzungsgesetz, NetzDG).

151 The Germany's Network enforcement act, Article 1.

- 86 дугаар зүйл. Үндсэн хууль зөрчсөн болон террорист үйл ажиллагааны талаарх суртал ухуулгын материал тараах;
- 86 а дугаар зүйл. Үндсэн хууль зөрчсөн болон террорист үйл ажиллагааны талаарх тэмдэг, тэмдэглэгээ ашиглах;
- 89 а дугаар зүйл. Онц аюултай хүчирхийллийн гэмт хэрэгт бэлтгэх;
- 91 дүгээр зүйл. Улсад онц аюултай хүчирхийллийн гэмт хэрэг үйлдэх төлөвлөгөө боловсруулах;
- 100 а дугаар зүйл. Эх орноосоо урвахаар хуурамч баримт бичиг үйлдэх;
- 111 дүгээр зүйл. Олон нийтийн эсрэг гэмт хэрэг үйлдэхэд уриалах;
- 126 дугаар зүйл. Гэмт хэрэг үйлдэхээр заналхийлэх замаар олон нийтийн амгалан тайван байдлыг алдагдуулах;
- 129 дүгээр зүйл. Гэмт бүлэглэл үүсгэн байгуулах;
- 129 б дүгээр зүйл. Террорист бүлгэм үүсгэх;
- 130 дугаар зүйл. Олон нийтийг турхирах;
- 131 дүгээр зүйл. Хүчирхийллийг дүрслэх;
- 140 дүгээр зүйл. Гэмт хэргийг урамшуулах, сайшаах;
- 166 дугаар зүйл. Шашны болон үзэл суртлыг доромжлох;
- 184 б дүгээр зүйл. Хүүхдийн садар самууныг агуулсан контентыг түгээх, худалдан авах, хадгалах;
- 185 дугаар зүйл. Доромжлох;
- 186 дугаар зүйл. Ёс бус үг хэллэг хэрэглэх;
- 187 дугаар зүйл. Гүтгэх;
- 201 а дугаар зүйл. Гэрэл зураг дарах болон бусад зургийн хэрэгслээр хувь хүний нууцлалд халдах;
- 241 дүгээр зүйл. Онц аюултай гэмт хэрэг үйлдэхээр заналхийлэх;
- 269 дүгээр зүйл. Нотолгооны ач холбогдол бүхий мэдээллийг хуурамчаар үйлдэх зэрэг багтана.

Тус хуулийн зорилгыг ХБНГУ-д аль хэдийн хүчин төгөлдөр үйлчилж буй хуулийн зохицуулалтыг олон нийтийн сүлжээнд хэрэгжүүлэхэд чиглэх бөгөөд тус хуулиар хууль бус контентыг шинээр хуульчлаагүй талаар судлаачид онцолжээ.¹⁵² Түүнчлэн ХБНГУ-н Эрүүгийн хуульд “гүтгэх”, “доромжлох” үйлдлийг гэмт хэрэг гэж хуульчилсан боловч ийнхүү гэмт хэрэгт тооцохоор хуульчлах ёстой эсэх нь өдийг хүртэл маргаантай байдаг тул Олон нийтийн сүлжээний тухай хуулиар хүний эрхийг хязгаарлах боломж олгосон гэж зарим судлаачид үзэх нь бий ч хэвлэл мэдээллийн зорилготой цахим хуудас, сүлжээ (journalistic platform)¹⁵³-ний хүрээнд тус хууль үйлчлэхгүйг тусгасан тул хэвлэн нийтлэх эрх чөлөөнд халдахгүй гэж тайлбарладаг. Түүнчлэн олон нийтийн сүлжээний үйлчилгээ үзүүлэгчдийн өргөдөл, гомдол шийдвэрлэлтийн тайлангаас үзэхэд тухайн этгээдүүд нь ХБНГУ-ын дотоодын хууль тогтоомжийг бус өөрсдийн үйлчилгээний нөхцөл, журмыг баримталж байгааг харж

152 Heidi Tworek, An Analysis of Germany's NetzDG Law, Transatlantic Working Group, 2019.04.15, Холбоос: https://www.ivir.nl/publicaties/download/NetzDG_Tworek_Leerssen_April_2019.pdf, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

153 Мөн тэнд.

болохоор байна.¹⁵⁴

Аливаа контентын талаар гомдол гарсан тохиолдолд 2 саяас дээш хэрэглэгчтэй олон нийтийн сүлжээний үйлчилгээ үзүүлэгч нь агуулгыг хууль бус эсэхийг шалгах байдлаар энэ хуулийн механизм хэрэгждэг бөгөөд илт хууль бус тохиолдолд нэн даруй буюу 24 цагийн дотор устгадаг. Төрөөс цахим орчин дахь хууль бус агуулгатай мэдээ, мэдээллийг устгах чиг үүрэг хэрэгжүүлдэггүй. Олон нийтийн сүлжээний үйлчилгээ үзүүлэгч нь хуульд заасан арга хэмжээг яаралтай авч чадаагүй тохиолдолд 50 сая хүртэлх еврогийн торгууль төлөхөөр зохицуулсан.¹⁵⁵ Ийнхүү богино хугацаанд гомдол, мэдээллийг шуурхай шалгах үүрэг оногдуулж, уг үүргээ зөрчсөн тохиолдолд торгуулийн шийтгэл оногдуулахаар зохицуулсан нь “over-removal” буюу “их хэмжээгээр устгах” үр дагаварт хүргэж болохыг анхааруулж байна.¹⁵⁶

Тус хуулийн өөр нэгэн онцлог нь давж заалдах шатны гомдол гаргах зохицуулалт тусгагдаагүй явдал бөгөөд ийнхүү хэрэглэгчдэд давж заалдах, бие даасан хараат бус шүүхээр хэрэг маргаанаа шийдвэрлүүлэх боломжийг олгоогүй нь судлаачдын шүүмжлэлд ихээр өртөж¹⁵⁷, 2021 онд давж заалдах зохицуулалтыг нэмсэн. Уг нэмэлт өөрчлөлтөөр олон нийтийн сүлжээний үйлчилгээ үзүүлэгчид өөрсдийн контентыг устгах, устгахгүй байх шийдвэрийг давж заалдах боломжийг дээрх этгээдэд олгож, холбогдох механизмыг бий болгохыг үүрэг болгосон (§3b). Хэрэглэгчид давж заалдах гомдлыг хоёр долоо хоногийн дотор гаргах ёстой. Түүнчлэн тус улсын Хууль зүйн яаманд гомдол гаргагч сошиал медиа үйлчилгээ үзүүлэгчдийн хоорондын маргааныг шүүхээс гадуур шийдвэрлэх зорилгоор тус маргааныг шүүхийн бус, арбитрын журмаар шийдвэрлүүлэх боломж олгосон байна.¹⁵⁸

Түүнчлэн 2021 оны нэмэлт өөрчлөлтөөр жилд 100-аас дээш гомдол хүлээн авсан олон нийтийн сүлжээний үйлчилгээ үзүүлэгчийн тайланд заавал дурдагдсан байх ёстой агуулгуудыг нэмсэн. Өмнөх зохицуулалтын дагуу гагцхүү шийдвэрлэсэн өргөдөл, гомдлын тоог тайлагнаж байсан бол, нэмэлт өөрчлөлтөөр хууль бус контентыг устгахдаа автоматаар таних, устгах технологи ашигласан эсэх, хэрэв тийм бол ажиллах зарчмын талаар, технологи нь ямар өгөгдөлд үндэслэгдсэн талаар болон өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэсэн хугацаа, холбогдох процесс, давж заалдсан маргааны тоо, хэрхэн шийдвэрлэсэн талаар заавал тайлагнах үүрэгтэй болсноос гадна тус улсын Хууль зүйн яам дээрх мэдээллийг шаардах, хууль тогтоомжийн нийцэлд бүхэлд нь хяналт тавих эрхтэй болсон байна.

5.4. Бүгд Найрамдах Эстони Улс

Бүгд Найрамдах Эстони Улс (цаашид БНЭУ гэх) нь цахим орчин дахь хэрэглэгчдийн эрх ашгийг өндөр хэмжээнд хамгаалдаг бөгөөд Засгийн газраас

154 Мөн тэнд.

155 The Network Enforcement Act, Section 4, Article 2.

156 Мөн тэнд.

157 Heidi Tworek, An Analysis of Germany's NetzDG Law, Transatlantic Working Group, 2019.04.15, Холбоос: https://www.ivir.nl/publicaties/download/NetzDG_Tworek_Leerssen_April_2019.pdf, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

158 Germany: Network Enforcement Act Amended to Better Fight Online Hate Speech, 2021, Холбоос: <https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2021-07-06/germany-network-enforcement-act-amended-to-better-fight-online-hate-speech/>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

зохистой хязгаарлалтыг хэрэгжүүлдэг. Freedom house-с 2022 онд гаргасан “Цахим орчин дахь хүний эрхийн хэрэгжилт”-ийн талаархи судалгаагаар БНЭУ нь 100-с 93 оноо буюу үзэл бодлоо илэрхийлэх эрхийн хэрэгжилт өндөр улсын тоонд багтсан байна. Тус улс нь цахим орчин дахь харилцааг Олон нийтийн сүлжээний тухай хуулиар (Law enforcement act)¹⁵⁹ зохицуулдаг.

БНЭУ-ын Засгийн газраас цахим хуудас, цахим сүлжээн дэх мэдээ, мэдээлэлд дараах зохицуулалтууд хэрэгждэг. Үүнд:

1. 2021 оны байдлаар 1600 холболтын линк бүхий, зөвшөөрөлгүй цахим мөрийтэй тоглоомын вэб сайтуудын жагсаалтыг гаргаж, тэдгээрийн хандах эрхийг хаахыг цахим үйлчилгээ үзүүлэгчдэд үүрэг болгосон байна. Дээрх жагсаалтыг Татварын албанаас хөтөлж, ил тод нийтэлдэг.
2. Европын Холбооны Аудио-Дүрс Хэвлэл мэдээллийн үйлчилгээний удирдамж (AVMSD)¹⁶⁰ нь 2022 оны 3 дугаар сард батлагдсан бөгөөд тус удирдамжийн дагуу видео түгээх платформууд¹⁶¹-аас насанд хүрээгүй хүүхдийг бие бялдар, оюун ухаан, ёс суртахуунд нь сөргөөр нөлөөлж болзошгүй контентоос хамгаалахын тулд садар самуун, хүчирхийлэл, түрэмгийлэл, терроризм, арьс өнгөөр ялгаварлан гадуурхах агуулгатай контентын эсрэг удирдамжид заасан “зохих арга хэмжээ”-нүүдийг авахыг шаарддаг.¹⁶²
3. Дижитал зах зээл дэх зохиогчийн эрхийн тухай Европын холбооны удирдамжийг БНЭУ дотоодын хууль тогтоомждоо тусгасан байна. Уг зохицуулалтын дагуу “цахим контент түгээгч”¹⁶³ нь удирдамжид заасан арга хэмжээг авч хэрэгжүүлээгүйн улмаас өөрийн платформ дээр үссэн зохиогчийн эрхийн зөрчилд хамтран хариуцлага хүлээнэ /partially/.¹⁶⁴

159 Law Enforcement Act, Холбооц:<https://www.riigiteataja.ee/en/eli/504012016003/consolide>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

160 Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019, European Union Law.

161 Based on their definition under Article 1(1)(aa) of the AVMSD, video-sharing platform services may be identified on the basis of the following three criteria:

(1) Services whose principal purpose is to provide programmes, user-generated videos, or both, to the general public;

(2) Services of a wider nature offering, amongst other elements, a dissociable section whose principal purpose is to provide programmes, user-generated videos, or both, to the general public;

(3) Services for which an essential functionality is devoted to the provision of programmes, user-generated videos, or both, to the general public.

162 Freedom on the Net: Estonia, The Freedom House, 2022, Холбооц: https://freedomhouse.org/country/estonia/freedom-net/2022#footnote8_ld4ljal, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

163 Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019, European Union Law, Article 17.4

“If no authorisation is granted, online content-sharing service providers shall be liable for unauthorized acts of communication to the public, including making available to the public, of copyright-protected works and other subject matter, unless the service providers demonstrate that they have:

(a) made best efforts to obtain an authorisation, and

(b) made, in accordance with high industry standards of professional diligence, best efforts to ensure the unavailability of specific works and other subject matter for which the right holders have provided the service providers with the relevant and necessary information; and in any event

(c) acted expeditiously, upon receiving a sufficiently substantiated notice from the right holders, to disable access to, or to remove from their websites, the notified works or other subject matter, and made best efforts to prevent their future uploads in accordance with point (b)”.

164 Freedom on the Net: Estonia, The Freedom House, 2022, Холбооц: https://freedomhouse.org/country/estonia/freedom-net/2022#footnote8_ld4ljal, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

4. Хүнийг үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, нас, хүйс, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсрол, хүйсийн чиг баримжаа, эрүүл мэндийн нөхцөл байдлаар ялгаварлан гадуурхсан үг хэллэг, илэрхийллийг Эрүүгийн хуулийн дагуу гэмт хэрэг тооцож торгуулийн ялаар шийтгэдэг бөгөөд дээрх үйлдлийн улмаас хүний амь нас хохирсон эсхүл хүнд хохирол учирсан бол 3 хүртэлх жилийн хорих ял шийтгэнэ.¹⁶⁵ БНЭУ нь 2002 онд гүтгэлгийг эрүүгийн гэмт хэрэгт тооцохоо больсон бөгөөд иргэний журмаар Үүргийн эрх зүйн хуулийн¹⁶⁶ дагуу шийдвэрлэдэг.

Олон нийтийн сүлжээн дэх мэдээ, мэдээлэлд хязгаарлалт тогтоодоггүй бөгөөд шүүхээс хууль бус мэдээллийг олон нийтийн сүлжээнээс устгахаар шийдвэр гаргасан цөөн тохиолдол байна. 2022 онд Facebook 91, Google 13 агуулгыг хүсэлтийн дагуу устгасан бөгөөд Twitter тайлант хугацаанд хууль бус мэдээлэл устгаагүй байна.¹⁶⁷

Европын холбооны Цахим худалдааны журамд нийцүүлж гаргасан Олон нийтийн мэдээллийн үйлчилгээний тухай хуульд¹⁶⁸ зааснаар цахим орчны үйлчилгээ үзүүлэгч нь хэрэглэгчийнхээ нийтэлсэн хууль бус агуулгын өмнөөс хариуцлага хүлээхгүй. Гэсэн хэдий ч БНЭУ-н Дээд шүүхээс мэдээний вэб сайт нь сэтгэгдэл хэсэг дэх гүтгэлгийн шинжтэй сэтгэгдэлийг устгах үүрэгтэй бөгөөд энэхүү үүргийн эс үйлдэхүй нь хариуцлага хүлээх үндэслэл болно гэж үзсэн бөгөөд тус маргааныг Европын холбооны Хүний эрхийн шүүхээс хянаж, тус улсын дээд шүүхийн шийдвэрийг хэвээр үлдээсэн байна.¹⁶⁹

2022 онд тус улсын Хэрэглэгчийн эрх, технологийн зохицуулалтын газраас / ТТJA/ Европын холбооны 2022/350 тоот тогтоолын дагуу ОХУ болон Украйны дайнтай холбоотой ОХУ-н 50 гаруй цахим хуудас, 40 гаруй телевизийн сувагт БНЭУ-аас хандах эрхийг хаасан байна.

Дээрх улсуудын цахим орчинд хүний эрхийг хамгаалах зохицуулалтын харьцуулсан судалгааны үр дүнг нэгтгэвэл:

1. Харьцуулсан судалгааны хүрээнд судалсан гаднын улсуудын хувьд цахим орчинд үйлдэгдэх гэмт хэргийн тоо жилээс жилд ихсэж байна. Цахим орчинд үйлдэгдэх гэмт хэргийн тоо өсөж буйтай холбогдуулан Япон улс “гүтгэх”, “доромжлох” гэмт хэргийн эрүүгийн хариуцлагыг нэмэгдүүлж, БНСУ нь зөрчилтэй контентыг устгах дэвшилтэт технологийг нэвтрүүлсэн бол, ХБНГУ-д цахим орчинд хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх үүднээс Олон нийтийн сүлжээнд хуулийн хэрэгжилтийг дээшлүүлэх тухай хуулийг 2018 онд баталж, 2021 онд нэмэлт, өөрчлөлт оруулаад байна. Харин БНЭУ нь Европын холбооны нэр бүхий журмуудыг дотооддоо батлан хэрэгжүүлж, цахим орчин дахь зохиогчийн эрхийн зөрчил, хүүхдийн эсрэг садар самуунтай тэмцэж байна.

165 Estonian Penal Code, Article 151.

166 Law on Obligations, 2001.

167 Freedom on the net, Freedom House 2022, Холбоос: https://freedomhouse.org/country/estonia/freedom-net/2022#footnote2_8dz3t9e, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

168 The Information Society Service Act, Холбоос: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/515012019001/consolidate>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

169 European Court of Human Rights (First Section), Delfi AS v. Estonia, 10 Oct 2013.

2. Дээрх улсад цахим орчинд хүний эрхийг хамгаалах зорилгоор цахим орчин дахь зөрчилтэй контентыг устгах, хаах арга хэмжээг тодорхой хэмжээнд хэрэгжүүлсэн байна. Ингэхдээ Япон болон БНЭУ улсууд цахим орчны үйлчилгээ үзүүлэгчдэд үүрэг хүлээлгэдэг боловч төдийлэн хатуу хариуцлага тооцдоггүй бол, ХБНГУ болон БНСУ улсууд нь тэдгээр үйлчилгээ үзүүлэгчид мөн адил үүрэг хүлээлгэж, үүргээ зөрчсөн тохиолдолд торгуулийн шийтгэл ногдуулдаг. БНСУ, ХБНГУ, Япон улсад олон нийтийн сүлжээний үйлчилгээ эрхлэгч нь “telecommunication service provider” буюу харилцаа холбооны үйлчилгээ үзүүлэгчид хамаарах бол, БНЭУ-д “information society service” буюу “олон нийтийн мэдээллийн үйлчилгээ”-нд хамаарч байна.
3. Монгол Улсын засгийн газраас гадаадын үйлчилгээ үзүүлэгчтэй хамтран ажиллахад гардаг хүндрэлүүд Япон болон БНСУ-д мөн адил ажиглагдаж байна. Уг хүндрэлийг даван туулах үүднээс Япон Улсын Засгийн газраас гаднын улсаас цахим үйлчилгээ үзүүлэгчид тус улсад төлөөлөгчийн газраа яаралтай байгуулж, хуулийн дагуу бүртгүүлэхийг удаа дараа мэдэгдэж байгаа бол, БНСУ нь зөрчилтэй контентод тус улсаас хандах эрхийг хязгаарлах боломжтой дэвшилтэт технологийг нэвтрүүлээд байна.
4. Freedom House-с гаргасан цахим орчин дахь үзэл бодлоо илэрхийлэх эрхийн хэрэгжилтээр БНЭУ, ХБНГУ, Япон улс нь БНСУ-с өндөр байна. Энэ нь БНЭУ, ХБНГУ, Япон улсад цахим орчин дахь контентыг хууль бус эсэхийг дүгнэдэг тусгай чиг үүрэг бүхий төрийн байгууллага байдаггүйтэй холбоотой. БНСУ-д Харилцаа холбооны стандартын хороо тус шийдвэрийг гаргадаг. Гэвч тус хорооны бие даасан, хараат бус байдал, шийдвэр, үйл ажиллагааны ил тод байдал сайн хангагдсан байгааг дурдах нь зүйтэй.
5. Түүнчлэн аль ч улсад мэдээллийн аюулгүй байдлын тухай хууль тогтоомжийн дагуу мэдээллийн эзэн өөрийн хувийн мэдээллийг устгуулахаар үйлчилгээ үзүүлэгчид хандах эрхтэй байх бөгөөд хэдийгээр “мартагдах эрх” /right to be forgotten/ нь олон улсын гэрээ, дотоодын хууль тогтоомжид үгчлэн тусгагдаагүй байгаа ч уг эрхийг Европын холбооны шүүх, Солонгос болон Япон улсын дээд шүүх нь дээрх тохиолдолд тайлбарлан хэрэглэсэн нь бий. Гэвч Япон улсад дээрх төрлийн маргааныг шийдвэрлэсэн тохиолдлууд байх боловч¹⁷⁰ мартагдах эрхийн ойлголттой холбоотойгоор хайлтын системийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн хариуцлага хүлээлгэх үндэслэл хангалттай тодорхой болоогүй байна. Аргентин улсын Улсын Дээд шүүхээс хайлтын системийн үйлчилгээ үзүүлэгч нь гагцхүү хууль бус агуулга бүхий мэдээллийн талаар мэдэж байсан боловч түүнийг залруулах арга хэмжээ аваагүй тохиолдолд л хариуцлага хүлээх боломжтой гэж үзсэн бол,¹⁷¹ ОХУ хувь хүний тодорхой мэдээллийг илэрцээс устгах үүргийг хайлтын системийн үйлчилгээ үзүүлэгчид үүрэг болгосон хууль шинээр баталсан

170 For instance, delisting is approved in the case of belonging to the bad reputation group (Tokyo District Court, 9 October 2014), in the case of dentist’s misbehavior (Tokyo District Court, 8 May 2015), in the case of arrest 12 years ago (Sapporo District Court, 7 December 2015), and in the case of arrest of 5 years ago (Yokohama District Court, 31 October 2016). Delisting is rejected in the case of relationship with an anti-social group (Tokyo District Court, 1 December 2015) and in the case of criminal charge of fraud 5 years ago (Tokyo District Court, 28 October 2016).

171 Supreme Court of Argentina, Mari’a Belen v Google Inc., 28 October 2014. See Pablo Palazzi and Marco Rizzo Jurado, Search engine liability for third party infringement: a keenly awaited ruling, *Journal of Intellectual Property Law & Practice* (2015) Vol. 10, No. 4 at 244.

байна. БНСУ дээр дурдсан Европын холбооны шийдвэрийг¹⁷² үндэслэн тодорхой нөхцөл бүрдсэн тохиолдолд дээрх үүргийг хүлээлгэхээр 2016 оны 5 сард зааварчилгаа гаргасан бол¹⁷³, АНУ улсад мэдээлэл түгээх үүрэг хүлээдэг этгээдийг хариуцлага хүлээлгэх үндэслэлгүй гэж үздэг. Эндээс үзвэл мартагдах эрхтэй холбоотойгоор хайлтын системийн үйлчилгээ үзүүлэгчид мэдээллийн илэрцийг устгах үүрэг хүлээлгэх асуудал дэлхийн улс орон бүрт тулгамдаж байгаа асуудлын нэг бөгөөд улс бүр өөрийн онцлогт тохируулан шийдвэрлэж байна.¹⁷⁴

172 European Court of Justice, Google Spain SL v. Agencia Española de Protección de Datos (AEPD), Case C-131/12, May 13, 2014.

173 South Korea Releases Right to Be Forgotten Guidance, BNA Bloomberg, 9 May 2016, Холбоос: <http://www.bna.com/south-korea-releases-n57982070847/>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

174 Hiroshi Miyashita, The right to be forgotten and search engine liability, Brussel Privacy Hub, Working Paper Vol.8, 8 December (2016), Холбоос: <https://brusselsprivacyhub.eu/BPH-Working-Paper-VOL2-N8.pdf>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

ЗУРГАА. ДҮГНЭЛТ

Энэхүү судалгааны дүгнэлтийг цахим орчинд хүний эрхийг хамгаалж буй өнөөгийн байдал болон олон нийтийн сүлжээнд хүний эрхийг хамгаалах хуулийн төсөлд хийсэн дүгнэлт гэсэн хоёр хэсэгт хуваан авч үзлээ.

6.1. Цахим орчинд хүний эрхийг хамгаалж буй өнөөгийн байдал

Монгол Улсад олон нийтийн цахим сүлжээний хэрэглээ ихсэхийн хэрээр цахим орчин дахь хүний эрхийн зөрчил нэмэгдсээр байна. Тус зөрчил нь “гүтгэх”, “залилах”, “худал мэдээлэл тараах”, “оюуны өмчид халдах”, “хувь хүний нууцыг задруулах” гэх мэт хэлбэрээр дийлэнхдээ илэрч байна. Монгол Улсад дээрх зөрчлүүдийг гэмт хэрэгт тооцож, эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэдэг тогтолцоо нэгэнт бүрджээ. Гэвч худал мэдээлэл гэх нэр томъёоны тодорхойлолт Монгол Улсад хараахан тогтоогүйн улмаас “худал мэдээлэл тараах” гэмт хэргийн бүрэлдэхүүнийг Эрүүгийн хуульд хэт өргөнөөр утгаар тодорхойлсон байгаа нь хүний үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрх чөлөөнд халдах боломжийг бүрдүүлж байна. Иймд юун түрүүнд Эрүүгийн хуульд заасан “Худал мэдээлэл тараах” гэмт хэргийн субьектив талыг тусгайлан тодорхойлох нь зүйтэй. Гэвч гагцхүү субьектив талыг тусгах нь хангалтгүй. Түүнчлэн төрийн албан хаагчийн нэр төр, алдар хүнд, ажил хэргийн нэр хүндийг гутаах зорилгоор илт худал мэдээлэл тараасан үйлдлийг Эрүүгийн хуульд заасан “Худал мэдээлэл тараах” гэмт хэрэгт хамааруулахгүй байх, эсхүл дээрх тохиолдолд эрүүгийн хариуцлагын хэмжээ илүү бага байх зэргээр ялгамжтай зохицуулалт хийх нь олон улсын хүний эрхийн стандартад нийцэж байна.

Сүүлийн жилүүдэд иргэд Фэйсбүүк, Твиттерийг мэдээлэл, харилцааны гол суваг болгон эрчимтэй ашиглах болсны хэрээр худал, бүрэн бус, дэгсдүүлсэн, гуйвуулсан мэдээллийн тархалтын хүрээ өргөжиж байна. Тухайлбал, улс төрийн сонгуулийн сурталчилгааны үеэр улс төрийн нам, эвсэл, нэр дэвшигчийн талаар худал мэдээлэл тараан сонгогчдыг төөрөгдөлд оруулж тэдний сонгох эрхэд халдах, нөгөө талаараа сонгуульд нэр дэвшигчийн сонгогдох эрхийн зөрчил нэмэгдэж буйтай холбогдуулан Эрүүгийн хуульд “Сонгуулийн үеэр илт худал мэдээлэл тараах” гэмт хэргийг хуульчилжээ. Олон улсын жишиг, судлаач, мэргэжилтнүүдийн үзэж буйгаар дээрх үйлдлийг гэмт хэрэгт тооцох нь хүний үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөө, мэдээлэл авах эрхийг ноцтойгоор зөрчиж болзошгүйг анхааруулж байгааг анхаарах нь зүйтэй. Иймд тус гэмт хэргийн субьектив талыг тодруулж хуульчлах, эрүүгийн хариуцлагыг бууруулах, илт худал мэдээллийг “олон нийтэд” тараасан байхыг гэмт хэргийн бүрэлдэхүүнээр шаардах, “улс төрийн нам, эвслийн нэр хүнд” гэснийг хасаж гагцхүү нэр дэвшигчийн сонгогдох эрхийг хамгаалахаар тусгах, “илт худал мэдээлэл”-г тодорхойлж, мэдээлэл нь хохирогчийн зан чанар, зан үйлийн талаарх ерөнхий үнэлгээ бус тодорхой баримт, үйл явдлын талаар байх шаардлагыг тавих нь зөв. Мөн энэ судалгааны 3 дахь бүлэгт заасан гадны улсуудын туршлагын дагуу тус гэмт хэргийг гагцхүү нэр дэвшсэн этгээд буюу хохирогчийн гомдлоор үүсгэдэг байх шаардлагыг тусгаж болох юм. Дурдсан байдлаар тухайн гэмт хэргийн бүрэлдэхүүнийг нарийвчлан тодорхойлоогүй бол тухайн гэмт хэргийг эрүүгийн хуулиас хасах нь зүйтэй.

Монгол Улсын Иргэний хуулиар хүний нэр төр, алдар хүнд, ажил хэргийн нэр хүндийг хамгаалах, бусдын нэр төр, алдар хүнд, ажил хэргийн нэр хүндийг гутаасан хүнд иргэний журмаар хариуцлага хүлээлгэх эрх зүйн үндсийг тогтоосон

байна. Иргэний хууль дахь зохицуулалтын дагуу бодит байдалд нийцсэн хэдий ч зөвшөөрөлгүйгээр хүний хувийн мэдээллийг задруулсан тохиолдолд учирсан гэм хорыг арилгуулах эрхтэй. Гэвч дээр заасан гэм хорын зохицуулалтын дагуу бусдын нэр төр, алдар хүнд, ажил хэргийн нэр хүндийг гутаасан байж болзошгүй буюу уг маргаан иргэний хэргийн шүүхээр эцэслэгдэн хянан шийдвэрлэгдээгүй тохиолдолд мэдээлэл цааш түгээхийг таслан зогсоох, мэдээлэл тараасан этгээдэд уг мэдээллийг няцаах үүрэг хүлээлгэх, эсхүл мэдээллийг устгах, хязгаарлах, түдгэлзүүлэх арга хэмжээ авах боломжгүй байна.

Харин Хүний хувийн мэдээллийн тухай хуульд мэдээллийн эзэн нь өөрийн хувийн мэдээллийг устгуулахаар мэдээлэл хариуцагчид хүсэлт гаргасан, эсхүл хууль, олон улсын гэрээ, хуулийн хүчин төгөлдөр шүүхийн шийдвэрээр мэдээллийг устгахаар мэдээлэл хариуцагчид үүрэг хүлээлгэсэн тохиолдолд мэдээллийн хариуцагч мэдээллийг устгах үүрэг хүлээжээ. Хайлтын системийн үйлчилгээ үзүүлэгч болон олон нийтийн сүлжээний платформууд нь Монгол Улсын хууль тогтоомжийн дагуу мэдээллийн хариуцагч мөн эсэх талаар тайлбар байхгүй байгаагаас гадна гагцхүү шүүхийн шийдвэрээр мэдээллийг устгахаар тусгасан нь цахим гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох ажиллагаанд хүндрэл учруулж байна.

Монгол Улсын Эрүүгийн хуульд цахимаар үйлдэгдэх боломжтой гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх талаар нарийвчилсан зохицуулалт Монголд байхгүй тул Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль, Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль, Цагдаагийн албаны тухай хуулийг баримталж байна. Салбарын мэргэжилтнүүд цахим гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, мөрдөн шалгах ажиллагааг шуурхай, үр дүнтэй хэрэгжүүлэхэд хүндрэл учирдаг нь **нэгдүгээрт**, гэмт хэрэг үйлдэж буй хүмүүс ихэвчлэн гаднын улсын сервертэй вэб сайтуудыг хэрэглээндээ ашигладаг бөгөөд хэрэглэгчийн мэдээлэл нь гадаадын хуулиар хамгаалагддаг. Иймд иргэдийн гаргасан гомдлыг шийдвэрлэхэд гаднын улс руу нь тухайн сайтыг шалгаж өгөх, мэдээлэл авах хүсэлтийг явуулдаг. **Хоёрдугаарт**, гаднын олон нийтийн сүлжээний үйлчилгээ үзүүлэгч компаниуд нь терроризм, хүний амь нас хохирох нөхцөл байдал бий болсон, хүүхдийн садар самуун, секс сүрдүүлэг, үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэрэг /хар тамхи, хүн худалдаалах, мөнгө угаах гэх мэт/ зэрэг тодорхой төрлийн цөөн хэргээс бусад гэмт хэргийн талаарх мэдээллийг гарган өгдөггүйтэй холбоотой гэж үзэж байна.

Төрийн бүрэн эрхт байдлын онолын дагуу аливаа улсын төр засаг өөрийн нутаг дэвсгэрийн хүрээнд хууль тогтоомж баталж хэрэгжүүлэх, түүний нутаг дэвсгэр дээр зорчих, оршин суух, үйлчилгээ үзүүлж буй гадаадын иргэн, хуулийн этгээд нь хүчин төгөлдөр үйлчилж буй хууль тогтоомжийг дагаж мөрдөх үүрэг хүлээдэг. Дэлхийн зарим улс орнууд олон нийтийн сүлжээний үйлчилгээ үзүүлэгчдэд олон нийтийн сүлжээн дэх гэмт хэрэг, зөрчилтэй тэмцэх үүднээс зөрчилтэй контентыг устгах үүрэг оногдуулж, хариуцлага хүлээлгэхээр зохицуулж¹⁷⁵, шийдвэрлэж¹⁷⁶ байгаа нь гаднын улсын цахим үйлчилгээ үзүүлэгчид дотоодын хууль тогтоомжийг мөрддөгийн бодит жишээ юм. Хэдийгээр тухайн нэг улсад салбар, төлөөлөгчийн газраа байгуулаагүй

175 The Act on Promotion of Information and Communications Network Utilization and Information Protection (the Network Act).

176 CJEU, Google v. Spain case.

ч гэсэн томоохон олон нийтийн сүлжээний үйлчилгээ үзүүлэгчид ч мөн адил дотоодын хууль тогтоомжийг мөрдөх ёстойг ойлгож, “хянан магадласны үр дүнд аливаа контент нь тухайн нэг улсын дотоодын хууль тогтоомжийн дагуу хууль бус гэж үзвэл үүнийг тухайн улсын нутаг дэвсгэрийн хүрээнд гаргахгүй” гэсэн чиг хандлагыг баримталдаг.¹⁷⁷ Гадаадын үйлчилгээ үзүүлэгчид нь бусад улсын засгийн газрын хүсэлтийг хянаж шийдвэрлэхдээ нэгдүгээрт тухайн улсын хууль тогтоомжийн дагуу тус хүсэлтийг шийдвэрлэх нь зайлшгүй эсэхийг шалгаж, түүний дараагаар тус хууль тогтоомжийн дагуу дээрх хүсэлтийг шийдвэрлэж өгөх нь олон улсын хүний эрхийн стандартад нийцэх эсэхийг хянаж үздэг байна.

Монгол Улсад одоогоор цахим орчин дахь хууль бус контентыг устгах, түүнээс үүдэн гарах үр дагаврыг бууруулах харилцааг “Контентын үйлчилгээ үзүүлэгчийн журам”, “Цахим орчин ашиглан сонгуулийн сурталчилгаа явуулах, түүнд хяналт тавих журам”, “Цар тахлын талаар олон нийтийг төөрөгдүүлэх, илт худал мэдээлэл цахим орчинд тархахаас сэргийлэх зорилгоор цахим орчинд зохицуулалт хийх журам”-аар зохицуулж байна. Гэвч дээрх журмуудын зорилго нь олон нийтийн сүлжээнд үйлдэгдэж буй гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд чиглээгүй тул гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, таслах зогсоох харилцаанд үйлчлэхгүйгээс гадна олон тооны тодорхой бус зохицуулалтыг агуулжээ. Дээрх журмууд болон бусад ерөнхий зохицуулалтыг агуулсан хууль тогтоомжийг гадаадын үйлчилгээ үзүүлэгчид хянаж үзээд, хэрэглэгчийн мэдээллийг гаргаж өгөх, зөрчилтэй контентыг устгах зохицуулалт тодорхой бус тул тус хүсэлтийг шийдвэрлэх нь хэрэглэгчийн хувийн нууц халдашгүй байх, үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөг үндэслэлгүйгээр эсхүл хэт өргөнөөр хязгаарлах явдал гэж үзэн шийдвэрлэхээс татгалзах чиг хандлагатай байна. Иймд Монгол Улс нь гаднын улсын цахим үйлчилгээ үзүүлэгчидтэй хамтын ажиллагааг өргөжүүлж Монгол Улсад бүртгэлжүүлэх, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох чиглэлд хэрэглэгчийн мэдээллийг гаргаж өгөх, эсхүл зөрчилтэй мэдээ, мэдээллийг устгах зэргээр аливаа үүргийг тусгайлан оногдуулах, тус хүсэлтийг гаргах процессыг тодорхой болгох нь зүйтэй.

Үүнээс гадна үг хэлэх, үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрхийг дээрх журмуудаар хязгаарлах нь зохистой эсэхийг дахин хянах нь зүйтэй. Хуулиар журам батлах эрх шилжүүлэхдээ Үндсэн хуульд заасан тусгай шаардлагыг хангах учиртай. Тодруулбал, Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Цэцийн 2002 оны 4 дүгээр сарын 10-ны өдрийн 2 тоот дүгнэлтэд “... Цагдаагийн байгууллагын тухай хуулийн 17 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсгээр “Эрүүлжүүлэх журам”-ыг Улсын ерөнхий прокурортой зөвшилцөн Цагдаагийн төв байгууллагын дарга батлахаар тогтоож эрхийг шилжүүлсэн явдал Үндсэн хуулийг зөрчсөн байна гэх үндэслэл тогтоогдож байна. Үндсэн хуулийн Арван зургадугаар зүйлийн 13 дахь хэсэг мөн зүйлийн бусад хэсэгтэй харьцуулахад “Хуульд заасан үндэслэл, журмаас гадуур дур мэдэн хэнийг ч ... эрх чөлөөг нь хязгаарлахыг хориглоно” гэсэн давхар хамгаалалттай байгаа учир Цагдаагийн байгууллагын тухай хуулийн дээрх заалт Үндсэн хуулийг зөрчиж байна гэх үндэслэл тогтоогдож байна” хэмээн дүгнэжээ.¹⁷⁸ Хэдийгээр дээр дурдсан журмуудыг батлах эрхийг Монгол Улсын Их Хурлын Сонгуулийн тухай хууль,

177 Facebook, Government requests: FAQs. See also Google legal removal requests; Twitter rules and policies; Reddit content policy.

178 Үндсэн хуулийн цэцийн дүгнэлт, Цагдаагийн байгууллагын тухай хуулийн 17.2 дахь хэсгийн заалт Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 16.13 дахь хэсгийн заалтыг зөрчсөн эсэх маргааныг хянан шийдвэрлэсэн тухай, Дугаар 2, 2002. 04.10, Холбоос: <https://old.legalinfo.mn/law/details/1125>, Сүүлд үзсэн огноо: 2022.11.15.

Коронавируст халдвар /Ковид-19/-ын цар тахлаас урьдчилан сэргийлэх, тэмцэх, нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах тухай хуулиар төрийн эрх бүхий байгууллагуудад олгож, эрх шилжүүлсэн боловч Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 19 дүгээр зүйлийн 19.2 дахь хэсэгт “Онц болон дайны байдал зарласан тохиолдолд Үндсэн хууль, бусад хуульд заасан хүний эрх, эрх чөлөөг **гагцхүү хуулиар хязгаарлаж болно**” хэмээн заасан тул журам батлах эрхийг олгож, эрх шилжүүлсэн нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн дээрх заалтыг зөрчих магадлалтай бөгөөд тус журмаар зохицуулж буй харилцааг Олон нийтийн сүлжээнд хүний эрхийг хамгаалах хуулиар зохицуулах нь зүйтэй.

6.2 Олон нийтийн сүлжээнд хүний эрхийг хамгаалах хуулийн төсөлд хийсэн дүгнэлт, санал зөвлөмж

Дээр дурдсан шалтгааны улмаас цахим орчин дахь хүний эрхийн зөрчлийг арилгах, цахим гэмт хэрэгтэй тэмцэх харилцааг зохицуулахаар “Олон нийтийн сүлжээнд хүний эрхийг хамгаалах тухай хууль”-ийн төслийг боловсруулсан байна. Уг хуулийн төсөлд олон нийтийн сүлжээний үйлчилгээ үзүүлэгч нь Монгол Улсын Эрүүгийн хуульд заасан 22 гэмт хэргийн шинжийг агуулсан контентыг устгах, зөрчилтэй контенттой холбоотой хэрэглэгчийн мэдээллийг цагдаагийн байгууллагад гаргаж өгөх үндсэн үүрэг хүлээжээ. Олон нийтийн сүлжээнд хүний эрхийг хамгаалах тухай хуулиар зөрчилтэй контентын шинэ тодорхойлолтыг үүсгэхээс илүүтэйгээр Монгол Улсад хүчин төгөлдөр үйлчилж буй хориглосон хэм хэмжээнүүдийг иш татаж заасан нь хууль хоорондын зөрчил үүсгэхээс сэргийлнэ.

Гэсэн хэдий ч хуулийн төслийн 5.1.1 б, в, г, д хэсгүүдээр зөрчилтэй контентыг хэт ерөнхий томъёолсон байна. Хуулийн төсөлд заасан Эрүүгийн хуульд заасан гэмт хэргүүдээс гадна “садар самууныг сурталчлах”¹⁷⁹, “мөрийтэй тоглоом зохион байгуулах”¹⁸⁰, “мансууруулах, сэтгэцэд нөлөөлөх бодисыг сурталчлах”¹⁸¹, “тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийг сурталчлах”¹⁸², “согтууруулах ундааг сурталчлах”¹⁸³ үйлдлийг бусад хууль тогтоомжоор хориглодгийг анхааран цахим орчинд эдгээр зөрчлийг гаргасан тохиолдолд хэрхэн зохицуулах талаар анхаарах нь зүйтэй.

Мөн цахим орчинд хамгийн ихээр үйлдэгдэж буй “залилах”, “оюуны өмчид халдах” гэмт хэрэг, зөрчлийг тусгаагүй байгаа нь сул талтай байна. Эсрэгээрээ “худал мэдээлэл тараах”, “сонгуулийн үеэр худал мэдээлэл тараах” гэмт хэрэгтэй холбоотой гэж үзэн холбогдох мэдээ, мэдээлэл, контентыг олон нийтийн сүлжээнээс нэн даруй устгах механизмыг бүрдүүлэх нь хүний үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөө, мэдээлэл авах эрх зэрэгт шууд болон дам байдлаар халдаж, өргөнөөр хязгаарлах нөхцөлийг бүрдүүлж болох сөрөг талтай байна.

Монгол Улсын Иргэний хуульд заасны дагуу иргэн өөрийн хувийн нууцад хамааралтай мэдээг өөрийнх зөвшөөрөлгүйгээр нийтэлсэн этгээдээс болон түүний нэр төрийг гутаасан этгээдээс гэм хороо арилгуулахаар шаардах, цагдаагийн байгууллагад гомдол гаргах эрхтэй ч мэдээллийг устгуулах зохицуулалт хуульд тусгагдаагаагүй байна. Дэлхийн улс орнуудад мэдээллийн аюулгүй байдлын тухай

179 Садар самуун явалтай тэмцэх тухай хууль.

180 Эрүүгийн хууль, 20.17.1 дэх хэсэг.

181 Мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодисын эргэлтэд хяналт тавих тухай хууль.

182 Архидан согтуурахтай тэмцэх тухай хууль, 9.2.1 хэсэг.

183 Зөрчлийн тухай хууль, 5.12.3 дахь хэсэг.

хууль тогтоомжийн дагуу мэдээллийн эзэн өөрийн хувийн мэдээллийг устгуулахаар үйлчилгээ үзүүлэгчид хандах эрхтэй байх бөгөөд хэдийгээр “мартагдах эрх” /right to be forgotten/ нь олон улсын гэрээ, дотоодын хууль тогтоомжид үгчлэн тусгагдаагүй байгаа ч уг эрхийг Европын холбооны шүүх, Солонгос болон Япон улсын дээд шүүхүүд тайлбарлан хэрэглэж байна. Монгол Улсын Хүний хувийн мэдээллийг хамгаалах тухай хуульд мэдээллийн эзэн өөрийн хувийн мэдээллийг устгуулахаар мэдээлэл хариуцагчаас шаардах эрх зүйн үндсийг тодорхойлсон байгаа ч түүнийг хэрэгжүүлэх тогтолцоо нь тодорхойгүй байгаа юм. Өөрөөр хэлбэл цахим орчинд хүний мартагдах эрхийн талаар хамгаалалтыг илүү боловсронгуй болгох хэрэгцээ байсаар байна. Олон нийтийн сүлжээний хэрэглэгч зөрчилтэй контент бүтээх, түгээхтэй холбогдсон харилцааг зохицуулж буй “Олон нийтийн сүлжээнд хүний эрхийг хамгаалах тухай” хуульд гагцхүү хууль бус буюу зөрчилтэй мэдээллийг устгах зохицуулалтаас гадна мэдээллийн эзний хүсэлтээр түүний зөвшөөрөлгүйгээр нийтлэгдсэн хүний хувийн мэдээлэлтэй холбоотой аливаа контентыг устгах зохицуулалтыг давхар тусгах нь “мартагдах эрх”-ийн хамгаалалтыг сайжруулах ач холбогдолтой.

Олон нийтийн сүлжээнд хүний эрхийг хамгаалах хуулийн зохицуулалт нь тухайн мэдээ, мэдээллийг хэвлэн нийтэлдэггүй, өөрийн технологиор дамжуулан иргэд, хэрэглэгчдийн бүтээсэн мэдээ, мэдээлэл, үйлчилгээг түгээж, сурталчилдаг чиг үүрэг бүхий хайлтын систем болон олон нийтийн сүлжээ, хэвлэн мэдээлэх зорилгогүй хувийн вэб сайтын хүрээнд ч мөн адил үйлчлэх нь зүйтэй тул хуулийн төслийн хамрах хүрээг өргөжүүлэх эсэх талаар анхаарах нь зүйтэй.

Олон нийтийн сүлжээнд хүний эрхийг хамгаалах хуулийн зохицуулалт нь ганц зөрчилтэй контент дээр бус интернэт зуучлагчдын контентын агуулгыг эрэмбэлэх, зохицуулах, устгах, өргөдөл гомдол хүлээн авч шийдвэрлэх арга хэмжээг голчлон анхаарах ёстой. Цахим үйлчилгээ үзүүлэгч нь үзэл бодлоо илэрхийлэх, мэдээлэл авах эрхийн баталгааг хангах хүрээнд чухал үүрэг гүйцэтгэж байгаа тул төрөөс тэдгээрийн үйл ажиллагаанд хяналт тавин, ил тод байдлыг дээшлүүлж, тайлагналыг чанаржуулж, хариуцлагыг нэмэгдүүлэх олон төрлийн үүргүүдийг хүлээлгэж, минимум стандартыг тогтоох нь үр дүнтэй. Гэвч хууль бус контентыг устгаагүй эс үйлдэхүйд хэт хатуу хариуцлага тооцохоор хуульчлах нь цахим үйлчилгээ үзүүлэгч хариуцлага хүлээх эрсдэлээс зайлсхийх үүднээс өөрсдийн үйлчилгээний нөхцөл, журмын дагуу хүний үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөг өргөнөөр хязгаарлахад хүргэж болзошгүйг анхаарах нь зүйтэй. Иймд зөрчилтэй контентыг устгаагүй эс үйлдэхүйд хариуцлага тооцох бус зөрчилтэй контентыг хянан шийдвэрлэх бодлого, стандартгүй, түүнийг ил тод мэдээлээгүй, хариуцсан ажилтанд томилж ажиллаагүй зэрэг хуулиар тогтоосон шаардлагыг зөрчсөн тохиолдолд хариуцлага хүлээлгэхээр хуульчлах нь оновчтой. Үүнээс гадна үйлчилгээ үзүүлэгчийн буруутай үйлдлээс иргэдэд хохирол учруулсан тохиолдолд учруулсан хохирлоо нөхөн төлдөг байх тогтолцоог бүрдүүлэх талаар хуулийн төсөлд тусгах шаардлага буйг онцлох хэрэгтэй.

Мөн төрийн эрх бүхий байгууллагаас хэрэглэгчийн мэдээллийг гаргуулах, зөрчилтэй контентыг устгах хүсэлт гаргах тохиолдолд ямар байгууллага тус хүсэлтийг хэзээ гаргах эрхтэй байх эсэх талаар тодорхой тусгаснаар гадаадын үйлчилгээ үзүүлэгч болон Монгол Улсын Засгийн газрын хамтын ажиллагааг сайжруулах ач холбогдолтой. Түүнчлэн шүүхэд давж заалдсан тохиолдолд шүүхийн

ямар журмаар шийдвэрлэгдэх, хэд хоногийн хугацаанд давж заалдах гомдол гаргаж болох гэх мэт процедурын шинжтэй зохицуулалт шаардлагатайгаас гадна салбарын өргөдөл, гомдлын нэгдсэн тайлан, мэдээллийг нэгтгэн нийтэд ил тод мэдээлж байх үүргийг төрийн эрх бүхий байгууллагад оногдуулах хэрэгцээ байна.

НОМ ЗҮЙ

I. МОНГОЛ ХЭЛ ДЭЭРХ ЭХ СУРВАЛЖ

A. Хууль тогтоомж

1. Монгол Улсын Үндсэн хууль.
2. Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль.
3. Эрүүгийн хууль.
4. Архидан согтуурахтай тэмцэх тухай хууль.
5. Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль.
6. Зохиогчийн эрхийн тухай хууль.
7. Зөрчлийн тухай хууль.
8. Иргэний ба улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пакт.
9. Иргэний хууль.
10. Кибер гэмт хэргийн тухай Будапештын конвенц.
11. Контентын үйлчилгээ эрхлэх зохицуулалтын журам
12. Коронавируст халдвар /Ковид-19/-ын цар тахлаас урьдчилан сэргийлэх, тэмцэх, нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах тухай хууль.
13. Мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодисын эргэлтэд хяналт тавих тухай хууль.
14. Монгол Улсын Их хурлын сонгуулийн тухай хууль.
15. Садар самуун явдалтай тэмцэх тухай хууль.
16. Харилцаа холбооны тухай хууль.
17. Хүн худалдаалахтай тэмцэх тухай хууль.
18. Хүний хувийн мэдээлэл хамгаалах тухай.
19. Цагдаагийн албаны тухай хууль 2017 он
20. Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал.
21. Бизнес ба хүний эрхийн хүрээнд баримтлах зарчмууд.
22. Хүүхдийг зохисгүй агуулгаас хамгаалах радио, телевизийн хөтөлбөрийн дүрэм.
23. Цар тахлын талаар олон нийтийг төөрөгдүүлэх, илт худал мэдээлэл цахим орчинд тархахаас сэргийлэх зорилгоор цахим орчинд зохицуулалт хийх журам (2020).
24. Цахим орчин ашиглан сонгуулийн сурталчилгаа, явуулах түүнд хяналт тавих журам (2020).
25. Тоон контентын үйлчилгээний зохицуулалтын ерөнхий нөхцөл, шаардлага (2014).

Б. Ном, сурах бичиг

1. Г.Агар-Эрдэнэ нар, Хүний эрхийн товч тайлбар, Уб, 2012.
2. Иргэний хуулийн тайлбар, Уб, 2010.

3. Л.Галбаатар, Кибер гэмт хэргийг шүүхэд хянан шийдвэрлэх нь, Уб, 2015.
4. Б.Энхболд нар, Эрүүгийн эрх зүй: тусгай анги, Уб, 2020.
5. Я.Цэвэл, Монгол хэлний их тайлбар толь, Уб, 2011.

В. Судалгааны өгүүлэл, эмхэтгэл

1. Хэвлэл мэдээллийн зөвлөл, Сонгуулийн үеийн хэвлэл мэдээллийн эрх зүйн зохицуулалт ба ёс зүй: Мониторингийн тайлан, Уб, 2020.
2. Нээлттэй нийгэм форум, Худал мэдээлэл тараах гэмт хэргийг хянан шийдвэрлэж буй практик: Илт худал мэдээлэл гэх ойлголтын эрүүгийн эрх зүйн асуудал, Уб, 2021.
3. Б.Өнөрмаа, Цахим хэрэгсэл ашиглан үйлдэгдэж буй гэмт хэргийн шалтгаан нөхцөл, эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох шаардлага, 2022.
4. ЦЕГ, Цагдаагийн байгууллагын хэмжээнд 2021 онд бүртгэгдсэн гэмт хэрэг, зөрчлийн мэдээ, Уб, 2021.
5. Худал мэдээлэл тараах гэмт хэргийг хянан шийдвэрлэж буй практик: Илт худал мэдээлэл гэх ойлголтын эрүүгийн эрх зүйн асуудал, Уб, 2017.
6. Юнеско, “Дижитал эрин үе дэх ил тод байдал, хариуцлага”, Үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөө, хэвлэл мэдээллийн хөгжлийн түгээмэл чиг хандлага цуврал.

Г. Шүүхийн шийдвэр

1. Улсын Дээд Шүүхийн тогтоол, Эрүүгийн хуулийн 110, 111 дүгээр зүйлүүдийн зарим заалтыг тайлбарлах тухай, №40, 2007.
2. Үндсэн хуулийн цэцийн дүгнэлт, Цагдаагийн байгууллагын тухай хуулийн 17.2 дахь хэсгийн заалт Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 16.13 дахь хэсгийн заалтыг зөрчсөн эсэх маргааныг хянан шийдвэрлэсэн тухай, Дугаар 2, 2002. 04.10.
3. Увс аймаг дахь сум дундын эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн цагаатгах тогтоол, Дугаар 70, 2020.06.20
https://shuukh.mn/single_case/45700?daterange=2020/01/01%20-%202021/01/13%20&id=1&court_cat=2&bb=1
4. Хан уул дүүргийн эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн шийдвэр, Дугаар 256, 2020.04.04,
https://shuukh.mn/single_case/45354?daterange=2020-01-01%20-%202021-04-15&id=1&court_cat=2&bb=1
5. Сонгинохайрхан дүүргийн эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн шийдвэр, Дугаар 98, 2016.08.15,
https://shuukh.mn/single_case/6612?start_date=&end_date=&id=1&court_cat=2&bb=1
6. Төв аймаг дахь сум дундын эрүүгийн хэргийн шүүхийн тогтоол, Дугаар 2022/ШЦТ/128, 2022.02.07
https://shuukh.mn/single_case/64757?daterange=2022/01/01%20-%202022/06/13%20&id=1&court_cat=2&bb=1

7. Өмнөговь аймгийн Ханбогд сум дахь сум дундын эрүүгийн хэргийн шүүх тогтоол, Дугаар 2021/ШЦТ/94, 2021.06.18,
https://shuukh.mn/single_case/56903?daterange=2021/01/01%20-%202021/11/21%20&id=1&court_cat=2&bb=1
8. Нийслэлийн эрүүгийн хэргийн давж заалдах шатны шүүхийн магадлал, Дугаар 2021/ДШМ/613, 2021.06.23
https://shuukh.mn/single_case/12446?daterange=2020/01/01%20-%202021/07/10%20&id=2&court_cat=2&bb=1
9. Говьсүмбэр аймаг дахь сум сундын иргэний хэргийн анхан шатны шүүхийн шийдвэр, Дугаар 134/ШШ2017/00051, 2016.03.14, https://shuukh.mn/single_case/49475?start_date=&end_date=&id=1&court_cat=1&bb=1
10. Хан-Уул дүүргийн эрүүгийн хэргийн шүүхийн тогтоол, Дугаар 2021/ШЦТ/247, 2021.05.13, https://shuukh.mn/single_case/55095?daterange=2020/01/01%20-%202021/05/18%20&id=1&court_cat=2&bb=1
11. Нийслэлийн эрүүгийн хэргийн давж заалдах шатны шүүхийн магадлал, Дугаар 2021/ДШМ/613, 2021.06.23 https://shuukh.mn/single_case/12446?daterange=2020/01/01%20-%202021/07/10%20&id=2&court_cat=2&bb=1
12. Говьсүмбэр аймаг дахь сум сундын иргэний хэргийн анхан шатны шүүхийн шийдвэр, Дугаар 134/ШШ2017/00051, 2016.03.14, https://shuukh.mn/single_case/49475?start_date=&end_date=&id=1&court_cat=1&bb=1.

Д. Цахим мэдээлэл

1. Е.Барсболд, Цахим орчинд үйлдэгдсэн залилах гэмт хэргийн улмаас улсын хэмжээнд 5.6 тэрбум төгрөгийн хохирол учирсан, <https://ikon.mn/n/215j>.
2. Оюуны өмч, улсын бүртгэлийн ерөнхий газар, Монгол Улс дах оюуны өмчийн эрхийн хэрэгжилтийн талаарх танилцуулга, <https://www.ipom.gov.mn/>.
3. Э.Уянга, Залилах гэмт хэргээс учирсан хохирол 2021 онд 143.9 тэрбум төгрөг болж өссөн, 2021, <http://eagle.mn/r/103067>.
4. Цахим орчны зохицуулалт зөвлөмж, Харилцаа холбооны зохицуулах хороо, 2021, <https://crc.gov.mn/articles/slug12102/mn>.

Е. Бусад

1. Олон нийтийн сүлжээнд хүний эрхийг хамгаалах тухай хуулийн төсөл (2022.10 сар)

II. ГАДААД ХЭЛ ДЭЭРХ ЭХ СУРВАЛЖ

А. Хууль тогтоомж

1. The Parliamentary Assembly of the Council of Europe, Resolution 1577, 2007.
2. Criminal Code of Luxembourg, 2016.
3. Criminal Code of Switzerland, 2017.
4. Criminal Code of Denmark, 2017.
5. The Law on freedom of expression of the Republic of Moldova, 2010.

6. Penal code of Japan.
7. The Act on Telecommunication Business.
8. The Council of Europe, Recommendation CM/Rec (2022)13 on the impacts of digital technologies on freedom of expression, 2022.
9. David Kaye, Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, 2018.04.16
10. La Rue, Frank, UN. Human Rights Council, Special Rapporteur on the Promotion and Protection of the Right to Freedom of Opinion and Expression, 2011.05.27.
11. Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019.
12. The Germany's Network enforcement act.
13. The Information Society Service Act.
14. Act on the establishment and operation of Korea Communications Commission.
15. Statement on a two-pillar solution to address the Tax Challenges arising from the Digitalization of the economy, OECD, 2021.
16. Information Technology (Intermediaries Guidelines) Rules, 2011, World Intermediary Liability Lab.

Б. Судалгааны өгүүлэл, эмхэтгэл

1. Dunja Mijatović, *Defamation and Insult Laws in the OSCE Region: A Comparative Study*, Organization for Security and Co-operation in Europe The Representative on Freedom of the Media, 2017.
2. Makoto Hibi, *New Japanese Regulation on Telecommunications Businesses Provided by Foreign Business Operators*, PwC Legal Japan News, 2021.
3. OECD, *The Economic and Social Role of Intermediaries*, 2010.
4. Yunsik Jang, *The Current Situation and Countermeasures to cybercrime and cyber-terror in the Republic of Korea*.
5. Heon-Wook Lim, *A Study on Countermeasures Against Cyber Infringement Considering CPTED*, International Journal of Advanced Culture Technology Vol.9 No.2 106-117 (2021) DOI.
6. Hiroshi Miyashita, *The right to be forgotten and search engine liability*, Brussel Privacy Hub, Working Paper Vol 8 (2016).
7. Stanford Law School, *The "Right to Be Forgotten" and Blocking Orders under the American Convention: Emerging Issues in Intermediary Liability and Human Rights*, 2017.
8. OECD, *The Role of Internet Intermediaries in Advancing Public Policy Objectives*, 2011.
9. Heidi Tworek, *An Analysis of Germany's NetzDG Law*, Transatlantic Working Group, 2019.
10. Steven Kemp, *Fraud against individuals in the Internet era*.
11. Thorsten Stodiek, *Cybercrime in Germany*, 2019.

В. Шүүхийн шийдвэр

1. European Court of Justice, Google Spain SL v. Agencia Española de Protección de Datos (AEPD), Case C-131/12, May 13, 2014.
2. Judgment of the Supreme Court, 8 February 1994, Minshu vol. 48 no. 2.
3. European Court of Human Rights (First Section), Delfi AS v. Estonia, 10 Oct 2013.

Г. Цахим мэдээлэл

1. *Freedom on the net 2022*, Freedom House freedomhouse.org.
2. *The introduction to Uses of Internet*, Educba.com.
3. Facebook, Government requests: FAQs transparency.fb.com.
4. Google legal removal requests support.google.com
5. Twitter rules and policies help.twitter.com
6. Meta, U.S. Legal Process Requirements transparency.fb.com.
7. Number of cleared cases regarding the violation of the copyright law on the internet in Japan from 2014 to 2020, [Statista.com](https://www.statista.com).
8. Hiroki Ito, Social media slander victims in Japan face hurdles for relief, The Asahi Shimbun, 2022.02.23, www.asahi.com.
9. Japan recognises right to be forgotten, [www.the Guardian.com](https://www.theguardian.com)
10. The Mainichi, Phishing scams surge in Japan amid pandemic as experts call for caution, 2022.07.18, <https://mainichi.jp>.
11. KCSC web site.
12. South Korea Releases Right to Be Forgotten Guidance, BNA Bloomberg, 9 May 2016, <https://news.bloomberglaw.com>.